

Załącznik do Uchwały nr III/17/24
Rady Miasta i Gminy Gołańcz
z dnia 28 maja 2024 r.

Gmina Gołańcz 2024

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz

na lata 2024-2027

Gołańcz 2024

Zamawiający:

Urząd Miasta i Gminy Gołańcz

ul. dr Piotra Kowalika 2

62-130 Gołańcz

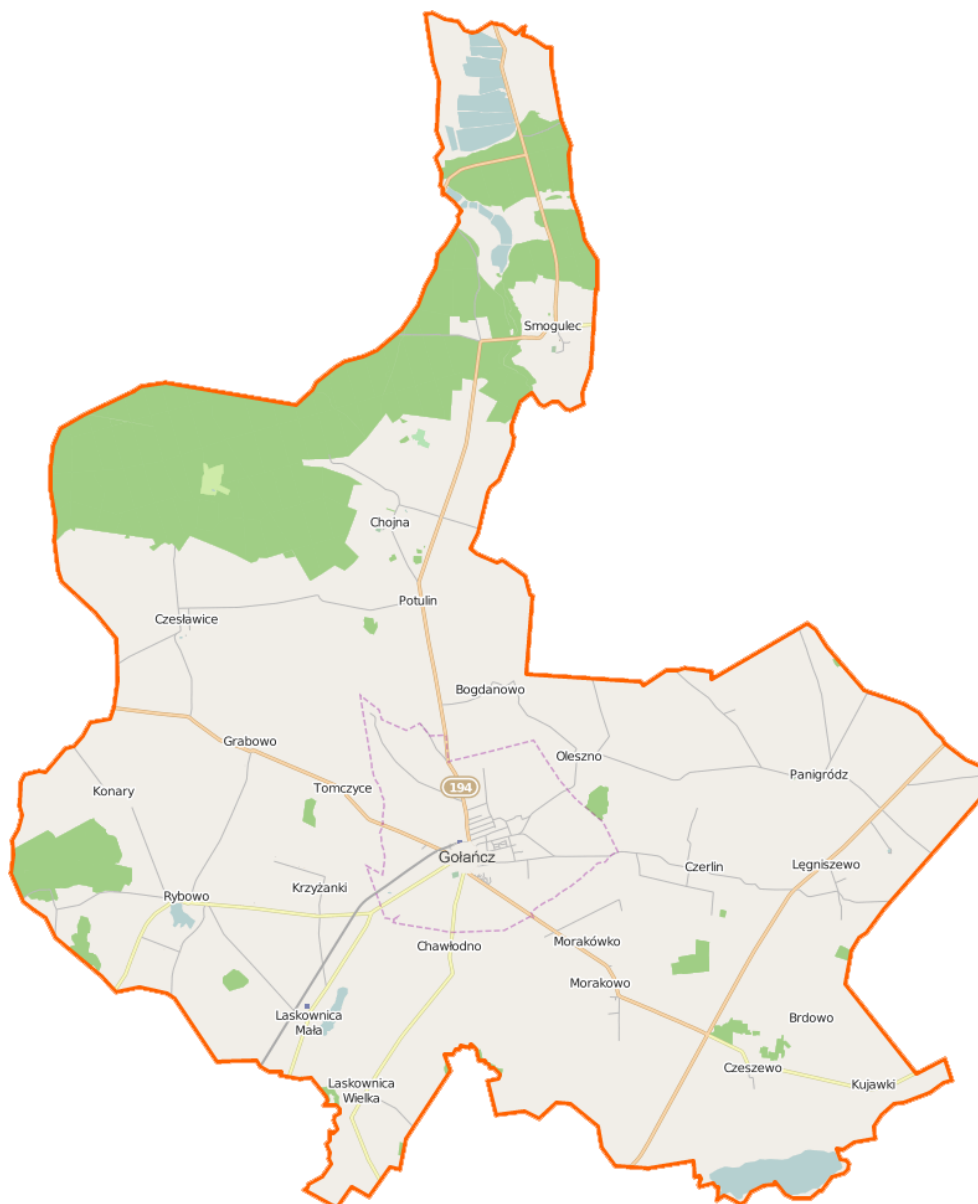
Wykonawca:

Pracownia Dokumentacji Historycznej

Jakub Linetty

ul. Powstańców Wielkopolskich 5

62-120 Wapno

Mapa gminy Gołańcz, za: [Gołańcz_\(gmina\)_location_map.png \(833×1002\)](#)
([wikimedia.org](#)) zdn. 16. 12. 2023 r.

Spis treści

1. Wstęp.....	1
1. 1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	2
1. 2. Zarys historii gminy Gołańcz.....	4
1. 3. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	12
1. 4. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	13
2. Uwarunkowania zewnętrzne gminnego programu opieki nad zabytkami.....	16
2. 1. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	16
2. 2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
2. 2. 1. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.....	23
2. 2. 2. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	24
2. 2. 3. Koncepcja zagospodarowania kraju 2030.....	26
2. 2. 4. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	26
2. 3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.....	29
2. 3. 1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	29
2. 3. 2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.....	30
2. 3. 3. Audyt krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego.....	33
2.3. 4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego	33
3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	35

3. 1. Uwarunkowania wynikające ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gołańcz.....	35
3. 2. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Gołańcz.....	50
3.3. Gminny Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Gołańcz.....	51
4. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Gołańcz.....	52
4. 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	59
4. 2. Zabytki nieruchome ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	62
4. 3. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	73
4. 4. Cmentarze objęte rejestrem i wojewódzką ewidencją zabytków na terenie gminy Gołańcz.....	81
4. 5. Bunkry na terenie gminy Gołańcz.....	83
4. 6. Zabytki ruchome.....	86
4. 7. Zabytki archeologiczne.....	87
5. Stan zachowania i potencjalne zagrożenia.....	90
5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, będące własnością Gminy Gołańcz.....	90
5. 2. Zabytki wpisane do rejestru nie będące własnością Gminy Gołańcz.....	92
5.3. Pozostałe zabytki wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.....	94
5.4. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego.....	96
6. Zadania do realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	97
6.1. Podstawowe kierunki działań.....	97
6. 2. Planowane projekty rewitalizacji zabytków.....	101

6. 3. Terminarz realizacji i potencjalne źródła finansowania.....	102
Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami.....	104
7. 1. Instrumenty prawne.....	104
7. 2. Instrumenty finansowe.....	105
7. 3. Instrumenty społeczne.....	105
8. Monitorowanie realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	106
9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....	106
10. Podsumowanie.....	107
11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu.....	109
Załącznik nr 1 – spis stanowisk archeologicznych w Gminie Gołańcz.....	112
Załącznik nr 2 – dokumentacja fotograficzna.....	169

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe, rozumiane jako materialny i duchowy dorobek historyczny minionych pokoleń jest wartością nadrzędną i ponadczasową, ważnym dobrem narodowym i ogólnoludzkim. Jest chronione przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, umowy międzynarodowe, a także przez inne regulacje prawne niższego rzędu. Jednym z kluczowych elementów dziedzictwa są zabytki, będące świadectwem działalności i dokonań ludzi na różnych etapach rozwoju. Są one pomnikiem-świadectwem ludzkiej myśli, umiejętności, stylu, rzemiosła, a także niemym świadkiem zarówno przełomowych wydarzeń, jak i codzienności zwykłych ludzi. Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń jest obowiązkiem istotnym ze względu na wartość naukową (do dalszych badań), kulturową, a także jako ważny czynnik budowania tożsamości lokalnej, narodowej, chrześcijańskiej i europejskiej, konieczny dla zachowania ciągłości cywilizacyjnej. Piecza nad nim jest szczególnie ważna także ze względu na to, że zabytki są dobrem nieodnawialnym. Oznacza to, że zniszczenie i utrata substancji zabytkowej jest nieodwracalna. Dziedzictwo kulturowe, jako zasób o charakterze unikalnym, może być ważnym atutem prorozwojowym, atrakcyjnym nie tylko dla turystów, ale także wpływającym na jakość życia mieszkańców i przyciągającym nowych osadników.

Zmieniająca się rzeczywistość ekonomiczna i społeczna, stopniowa modernizacja, w tym rozwój nowego budownictwa, rosnąca presja zabudowy i przekształceń krajobrazu, nowe techniki uprawy rolnej, niewłaściwe użytkowanie zabytków, a także rozmaite przestępstwa przeciwko nim, są przyczyną szeregu zagrożeń dla zachowanego dziedzictwa kulturowego. W związku z tym należy podejmować wszelkie możliwe kroki mające na celu jego ochronę, a także uwzględniać konieczność ochrony zabytków i zachowanie estetyki ich najbliższego otoczenia, w tworzeniu wizji rozwoju Gminy. Konieczne jest wypracowanie rozwiązań, które łączą potrzebę rozwoju gospodarczego i społecznego z, niemniej ważną, ochroną środowiska i dóbr kultury.

W związku z powyższym, w zakresie ochrony zabytków oraz opiece nad zabytkami, ważną rolę odgrywa polityka gmin, rozumiana jako zespół działań mających na celu zapewnienie trwania i udziału w kształtowaniu świadomości zbiorowej i indywidualnej.

1.1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Gołańcz jest gminą miejsko-wiejską położoną w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego, oraz w północnej części powiatu wągrowieckiego. Znajduje się w granicach Pałuk – regionu historyczno-etnograficznego. Gmina sąsiaduje:

- od północy z gminami Szamocin i Wyrzysk;
- od wschodu z gminami Wapno i Kcynia;
- od południa z gminami Wągrowiec i Damasławek;
- od zachodu z gminą Margonin.

Siedzibą gminy jest miasto Gołańcz znajdujące się w odległości 77 km od Poznania, 57 km od Bydgoszczy i 58 km od Piły i 25 km od Wągrowca. Obszar gminy zajmuje powierzchnię 192km² (19313 ha). Składa się ona z miasta Gołańcz oraz 25 sołectw (jednostki pomocnicze gminy), wymienionych w poniższej tabeli:

L.p.	Nazwa miejscowości
1	Gołańcz
2	Bogdanowo
3	Brdowo
4	Buszewo
5	Chawłodno
6	Chojna
7	Czerlin
8	Czesławice
9	Czeszewo
10	Grabowo
11	Gręziny
12	Jeziorki
13	Konary
14	Kujawki
15	Krzyżanki
16	Laskownica Mała
17	Laskownica Wielka
18	Lęgniszewo

19	Morakowo
20	Morakówko
21	Oleszno
22	Panigródz
23	Potulin
24	Rybowo
25	Smogulec
26	Tomczyce

Pod względem fizjograficznym gmina Gołańcz jest położona w obrębie Niziu Środkowoeuropejskiego, w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie, w mezoregionie: Pojezierze Chodzieskie, a północny fragment gminy w pradolinie Noteci-Warty¹. Z perspektywy geomorfologii obszar gminy wskazuje pewną różnorodność. W jej południowej i środkowej części znajduje się morena denna płaska i falista, urozmaicona ciągami drobnych pagórków moreny czołowej oscylacji sypniewsko-siedleckiej w okolicach miejscowości: Czeszewo, Panigródz, Czerlin, Morakowo i Brdowo. W południowej części tego obszaru krajobraz jest monotony, zdominowany przez morenę płaską lub falistą z rynną polodowcową, zwaną Gołaniecko- Wągrowiecką. W północnej części gmina jest bardziej urozmaicona pagórkami moreny czołowej z Fazy Chodzieskiej Stadiału Pomorskiego.

Na terenie gminy Gołańcz znajduje się kilka jezior, z których największą powierzchnię zajmuje jezioro Czeszewskie (126 ha). Oprócz niego można wymienić jeziora: Laskownickie (12,5 ha), Gołańcz (Smolary) (2 ha), oraz Grylewskie (98 ha)². Na terenie gminy występują także inne zbiorniki z wodą stojącą: w Smogulcu (4,5 ha), Konarach (10 ha i 4, 3 ha), oraz w Rybowie (7 ha i 2, 5 ha).

¹ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002, s. 137-139, 230-235; por. J. Solon, J. Borzyszkowski, M. Bidłasik, A. Richling, K. Badora, J. Balon, T. Brzezińska-Wójcik, Ł. Chabudziński, R. Dobrowolski, I. Grzegorzczak, M. Jodłowski, M. Kistowski, R. Kot, P. Kraż, J. Lechnio, A. Macias, A. Majchrowska, E. Malinowska, P. Migoń, U. Myga-Piątek, J. Nita, E. Papińska, J. Rodzik, M. Strzyż, S. Terpiłowski, W. Ziąja, *Physico-geographical mesoregions of Poland verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data*, *Geographia Polonica* 91, 2 (2018), s. 170.

² A. Choiński, *Katalog jezior Polski, cz. 3, Pojezierze wielkopolsko-kujawskie*, Poznań 1992, s. 15-16, 74.

Omawiany obszar znajduje się w zlewni Warty i Noteci. Ostatnia z rzek wyznacza także fragment północnej granicy gminy. Wśród najistotniejszych cieków wodnych należy wymienić: Strugę Gołaniecką, Margoninkę, Strugę z Lipin, Młynówkę Borowską, oraz Kanał Wapno- Laskownica (Struga z Wapna). Cieki te wpływają do Wełny, a później Warty. Do Noteci wpływa natomiast Kcynianka.

Cechą charakterystyczną krajobrazu kulturowego gminy Gołańcz są liczne wsie, których sieć kształtowała się od średniowiecza, wraz z typową zabudową, na którą składa się zazwyczaj katolicki kościół, cmentarze: katolicki oraz ewangelicki, zabudowania dworskie i folwarczne, a także włościańskie zabudowania mieszkalne i gospodarskie. Tego rodzaju zabudowa była niekiedy przeplatana dawnymi karczmami, kuźniami, młynami wodnymi i wietrznymi, oraz przydrożnymi krzyżami, kapliczkami oraz figurami świętych, silnie związanymi z ludową obyczajowością i kulturą. Świętymi, którzy byli szczególnie czczeni na terenie Wielkopolski, byli św. św. Jan Nepomucen, Roch, Benon i Wawrzyniec. Odmienny charakter ma krajobraz miasta Gołańcz, które jest zdominowane przez zwartą zabudowę skupioną wokół rynku i przyległych uliczek, z układem urbanistycznym mającym genezę w średniowieczu, w dobie lokacji miasta. Architektonicznymi dominantami Gołańczy pozostają: zamek kasztelański, kościół pobernardyński pw. NMP oraz kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca.

1. 2. Zarys historii gminy Gołańcz

Tereny dzisiejszej gminy Gołańcz znajdują się, jak już wspomniano, w granicach regionu historyczno- etnograficznego – Pałuki. Od czasów staropolskich były to tereny wchodzące w skład powiatu kcyńskiego w województwie kaliskim. W XVIII wieku cały powiat kcyński znalazł się w granicach, utworzonego w tym czasie, województwa gnieźnieńskiego. W okresie zaborów teren ten znalazł się w granicach nowego powiatu wągrowieckiego.

Okolice Gołańczy są zasiedlone od czasów prehistorycznych. Świadectwem tego są liczne stanowiska archeologiczne, a także odkrycia dokonywane na tym terenie już od XIX wieku. Jak wskazuje ich rozmieszczenie, osadnictwo pradziejowe oraz wczesnośredniowieczne koncentrowało się wzdłuż brzegów jezior, rzek i cieków, wykorzystując bliskość wody i żyzność gleb. Ślady najdawniejszego osadnictwa pochodzą z epoki kamienia (500-400 tysięcy lat temu do 1800 lat p. n. e). Więcej

jednak danych dotyczących zasiedlenia tego obszaru pochodzi z neolitu. Na tym terenie znajdują się relikty związane z zasiedleniem ludności m.in. Kultury amfor kulistych (2 stanowiska w Olesznie), oraz Kultury ceramiki wstęgowej rytej (2 stanowiska w Morakowie). W okolicy znajduje się także wiele stanowisk związanych z epoką brązu, w tym osada kultury łużyckiej rozpoznana w Laskownicy Małej i związane z nią cmentarzysko, zlokalizowane w granicach miasta Gołańcz. Do najbardziej spektakularnych odkryć należy skarb przedmiotów brązowych znaleziony w 1920 roku w Czeszewie, złożony z 2 szpil ze skośnie przekłutą główką, 2 naramienników, 2 bransolet, 2 siekier łopatkowatych i 2 grotów oszczepu³. Pod koniec XIX wieku w Morakowie odkryto także artefakty związane z Kulturą pomorską⁴. Teren gminy był zasiedlony także w okresie wpływów rzymskich, co poświadczają dwa cmentarzyska Kultury przeworskiej w Gołańczy.

Kolejne fazy osadnictwa związane są już z wczesnym średniowieczem i okresem formowania się monarchii wczesnopiastowskiej. Relikty wczesnośredniowieczne z tego obszaru nie prezentują się wprawdzie zbyt okazale, niemniej jest tu kilka interesujących stanowisk archeologicznych z tego okresu. Pod koniec XIX wieku na wzgórzu położonym na wschód od wsi Czerlin odkryto przypadkowo cmentarzysko szkieletowe, a w inwentarzu jednego z grobów dwa wczesnośredniowieczne kabłączki skroniowe⁵. Do najciekawszych stanowisk należy grodzisko pierścieniowate, jednoczłonowe z Laskownicy Małej (stan. nr 2). Grodzisko było badane archeologicznie w 1981 roku. Na podstawie dwóch sondaży wykopaliskowych określono w przybliżeniu jego chronologię na fazę B i C wczesnego średniowiecza (600/800-800/950)⁶. Kolejne grodzisko uznawane często za wczesnośredniowieczne znajduje się także w Czesławicach (stan. nr 1). Jednakże badania weryfikacyjne, prowadzone w 1981 roku nie potwierdziły funkcji i chronologii tego stanowiska⁷. W późniejszych wiekach

³ T. Dobrogowski, *Skarb z II okresu epoki brązowej z Czeszewa w pow. Wągrowieckim*, Przegląd Archeologiczny VI (1937-1939), s. 255-257.

⁴ M. Gedl, *Materiały z cmentarzyska kultury pomorskiej w Morakowie, pow. Wągrowiec*, Fontes Archaeologici Posnanienses 22 (1971), s. 34-38.

⁵ W. Hensel, *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, Poznań 1950, s. 140; J. Leśny, *Ze studiów nad osadnictwem i dziejami ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu*, Slavia Antiqua 22 (1975), s. 173.

⁶ E. Cnotliwy, *Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części województwa pilskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych*, Slavia Antiqua 32 (1989/1990), s. 179.

⁷ E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej*

charakterystycznym elementem osadnictwa stają się obronne rezydencje rycerskie, pierwotnie w formie umocnień drewniano-ziemnych, niekiedy widocznych do dzisiaj w krajobrazie, a z czasem też murowanych. Na terenie gminy Gołańcz zachowały się relikty obu wspomnianych form rezydencji obronnych. Pozostałością drewniano-ziemnej siedziby rycerskiej jest gród stożkowaty w Smogulcu-Zamczysko (stan. nr 1). W wyniku badań weryfikacyjnych przeprowadzonych w 1980 roku, ustalono przybliżoną chronologię tego obiektu na XIII-XV wiek i wydzielono trzy fazy użytkowania. Była to drewniana wieża otoczona fosą⁸. Przy umocnionej siedzibie rycerskiej funkcjonowała osada (stan. Nr 1a). Murowaną siedzibą rycerską jest natomiast gotycki zamek w Gołańczy.

Najdawniejsze wzmianki historyczne o miejscowościach znajdujących się w granicach dzisiejszej gminy Gołańcz pochodzą z dokumentu fundacyjnego klasztoru cystersów w Łeknie z 1153 roku⁹. W dokumencie tym Zbylut z rodu Pałuków, przekazywał na rzecz klasztoru cysterskiego w Łeknie swoją ojcowiznę, której część skupiona była wokół wsi Panigródz. W rękopisie poznańskim wspomnianego dokumentu czytamy, że na rzecz cystersów przekazano wsie: Oleszno, Morakowo, Czerlin a także trudną do zlokalizowania wieś Kaczkowo – być może pozostałością po niej jest nazwa bagna „Kaczkowo” koło Łęgniszewa (?). Z tego też możemy wywnioskować, że większość omawianego obszaru należała we wczesnym średniowieczu do rodu Pałuków, z czego część miejscowości przekazano w 1153 roku na rzecz klasztoru cystersów w Łeknie.

Miejscowość o nazwie Gołańcz wzmiankowana była po raz pierwszy w dokumencie arcybiskupa gnieźnieńskiego dotyczącym dziesięcin dla klasztoru cysterskiego w Łeknie datowanym na rok 1222¹⁰. Kolejna wzmianka pochodzi z dokumentu dotyczącego zawiązania konfederacji Maćka Borkowica w 1352 roku¹¹. W dokumencie tym występuje rycerz „Thomislaus de Golancz”. Z XIV wieku pochodzi już więcej wzmianek o Gołańczy. W dokumencie z 1361 roku

części Pałuk, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1995, s. 357-359.

⁸ Tamże, s. 329-335.

⁹ *Dokument fundacyjny Zbyluta dla klasztoru cysterskiego w Łeknie z 1153 roku*, wstęp, omówienie i komentarz A. M. Wyrwa, tłum. A. Strzelecka, Poznań-Gniezno 2016.

¹⁰ Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski (dalej KDW) t. I, nr 590.

¹¹ KDW, t. III, nr 1313.

wspomniana jest jeszcze jako wieś z kościołem parafialnym¹². Po raz pierwszy, jako miasto, Gołańcz została wspomniana w dokumencie z 1399 roku (wzmianka o mieszczaninie Siesiećlawie), a zatem do lokacji miasta musiało dojść pomiędzy 1361, a 1399 rokiem. Być może założycielem miasta był Tomisław z rodu Pałuków, który przejął dobra gołanieckie po śmierci swojego stryja Macieja z Gołańczy, biskupa kujawskiego. Właściciele Gołańczy aktywnie brali udział w wojnie domowej w Wielkopolsce, zwanej wojną Grzymalitów z Nałęczami, toczonej w latach 1383-1384. W tym kontekście Gołańcz pojawia się na kartach kroniki Janka z Czarnkowa. Początki miasta związane były zbudowanym tam gotyckim, ceglany zamkiem (ryc. 15). W dawnej literaturze stosunkowo powszechny był pogląd o budowie gołanieckiego zamku w miejscu wcześniejszej drewnianej wieży rycerskiej. Jednakże w świetle badań archeologicznych, pogląd ten nie uzyskał potwierdzenia¹³. W źródłach historycznych zamek pojawia się po raz pierwszy w połowie XV wieku¹⁴. Jednak powstał najprawdopodobniej wiele lat wcześniej na zlecenie, wspomnianego biskupa włocławskiego Macieja z Gołańczy z rodu Pałuków (zmarły w 1368 r.). W latach 70. XV wieku zamek przeszedł na własność rodziny Grudzińskich¹⁵. Najwybitniejszą postacią z tego rodu był Maciej Grudziński, który w roku 1486 objął urząd kasztelana bydgoskiego. W kolejnych stuleciach sytuacja własnościowa zamku uległa znacznemu skomplikowaniu wskutek dalszych podziałów majątkowych. W początkach XVII wieku właścicielem zamku został Jan Smogulecki, herbu Grzymały. W 1656 roku zamek został zdobyty przez wojsko szwedzkie i mocno ucierpiał w wyniku ostrzału artyleryjskiego. Kolejnymi właścicielami zamku i miasta byli m. in.: hrabia Jan Przebendowski (1711), Maciej Malechowski (1730), Józef Zajączek (1747), Józef i Maciej Mielżyńscy (1754). W 1834 roku właścicielka zamku Eleonora-Laura z Mielżyńskich wyszła za mąż za hrabiego Karola Czarneckiego. Ostatnimi właścicielami zamku byli Hutten-Czapscy¹⁶.

¹² KDW, t. III, nr 1460.

¹³ E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej części Pałuk*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1995, s. 346-357.

¹⁴ Wzmianka z 1383 roku, wspominająca Jakuba Kusza z Gołańczy, nie wspomina o zamku, zob.: T. Olszacki, A. Różański, *Zamek w Gołańczy. Dzieje i architektura od połowy XIV po schyłek XVIII stulecia*, Gołańcz 2015, s. 18-21.

¹⁵ Tamże, s.32.

¹⁶ A. Kusz, *Z dziejów Gołańczy i okolic*, Gołańcz 2023, s. 7-15.

Jednym z najważniejszych wydarzeń w historii Gołańczy była heroiczna obrona zamku przed wojskami szwedzkimi w 1656 r. Kilkuset osobowa załoga twierdzy, złożona z okolicznej szlachty i chłopów, stawiała opór najeźdźcom. Jednakże po ostrzale artylerii i zniszczeniu bramy, Szwedzi zdobyli gołański zamek i wymordowali jego obrońców. Józef Łepkowski (1826- 1894), zięć Karola Libelta (1807-1875), a jednocześnie archeolog i historyk sztuki z Krakowa, ujął to wydarzenie w takich słowach:

Kiedy po zajęciu Polski przez Karola Gustawa huk dział częstochowskich obudził ducha narodowego; wtedy na tym wielkim obszarze walki zabłysła gwiazdką Gołańcz, gdzie kilkuset walecznych, broniąc się w tamtejszym zamczku, przełożyli śmierć nad poddanie. Wycięto w pień wszystkich, a zamek spalono. Podanie ludowe opowiada o jakiejś dziewczycy, dostojnej księżniczce, co wołała raczej w otaczającym zamek utopić się w jeziorze, jak czekać na hańbę¹⁷.

Kolejnym ważnym wydarzeniem było sprowadzenie do Gołańczy oo. Bernardynów w 1701 roku i przekazanie im kościoła pw. NMP (ryc. 13-14). Klasztor bernardyński funkcjonował w mieście do 1827 roku, kiedy to uległ kasacji w wyniku decyzji pruskich władz zaborczych. Kościół pw. NMP został następnie decyzją władz pruskich przekazany ewangelikom (przy protestach ludności polskiej wyznania katolickiego). W mieście funkcjonowały cechy rzemieślnicze, a także, działające do dziś – Bractwo Kurkowe.

Do najstarszych i najważniejszych miejscowości w gminie Gołańcz należy także Czeszewo. Metryka tej wsi sięga średniowiecza. Po raz pierwszy była wzmiankowana w dokumencie z 1360 roku¹⁸. W późniejszych źródłach miejscowość była wzmiankowana jako oppidum, czyli miasto. Prawa miejskie Czeszewo utraciło, podobnie jak kilka innych ośrodków na Pałukach, w XVI wieku. Około 1500 roku w Czeszewie zbudowano murowany kościół gotycki pw. św. Andrzeja (ryc. 11). W początku XIX wieku Czeszewo było własnością Szumanów. W latach 1850-1868 mieszkał tu Karol Libelt, który zbudował

¹⁷ J. Łepkowski, *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa oraz Trzemeszna, Rogoźna, Kcyni, Dobieszewka, Gołańczy, Żnina, Gąsawy, Pakości, Kościelca, Inowrocławia, Strzelna i Mogilna, sprawozdania i studia*, Kraków 1866, s. 129.

¹⁸ J. Linetty, *Rozmieszczenie osadnictwa wczesnośredniowiecznego w okolicach Wapna, woj. wielkopolskie*, Wangrowieciana. Studia et Fontes. Wągrowieckie Studia Muzealne, red. M. Kranc, M. Moeglich, t. II, Wągrowiec 2014, s. 35.

istniejący do dzisiaj dwór (ryc. 7-8).

W wyniku I rozbioru Polski w 1772 roku część terenu dzisiejszej gminy, wraz z miastem Gołańcz, została włączona w granice Królestwa Prus. Pozostała część obejmująca m.in. Czeszewo, została włączona do Prus w wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. Podczas zaborów okolica, podobnie jak wszystkie ziemie wcielone do Prus, została poddana nasilającej się akcji germanizacyjnej, której smutną pamiątką są, w większości przypadków, cmentarze ewangelickie. Mieszkańcy Gołańczy i okolic aktywnie uczestniczyli we wszystkich zrywach narodowych, a także włączyli się w realizację programu pracy organicznej za pośrednictwem rozmaitych oddolnych inicjatyw mających na celu wsparcie ekonomiczne i ochronę praw polskiej ludności.

W XIX wieku nastąpił kres gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej. Reformy uwłaszczeniowe, wdrażane przez władze pruskie w I połowie tego stulecia, radykalnie zmieniły ustrój gospodarczo-społeczny wsi. W ich efekcie zniesiono poddaństwo osobiste chłopów, pańszczyznę, a najzamożniejsi chłopi otrzymali na własność gospodarstwa. Odcisnęło to swoje piętno w sieci osadniczej terenów obecnej gminy Gołańcz. Niekiedy uwłaszczone gospodarstwa tworzyły osobne wsie i rozmaite huby, jak np. Morakówko. W latach 1863-1868 Karol Libelt założył wieś Brdowo, jako folwark wydzielony z gruntów wsi Czeszewo. Nazwa miejscowości nawiązuje do Brdowa pod Koninem gdzie, podczas Powstania Styczniowego 1863 roku, poległ najstarszy syn filozofa – również Karol. Po przekazaniu majątku w Czeszewie młodszemu synowi Pantaleonowi w 1868 roku, Karol Libelt zamieszkał w Brdowie i tam też zmarł w 1875 roku¹⁹.

Bardzo ważna dla dziejów Gołańczy i okolic była wspomniana praca organiczna, która była programem legalnych działań na rzecz przetrwania i polepszenia warunków egzystencji narodu polskiego w zaborze pruskim na płaszczyźnie ekonomicznej, edukacyjnej, kulturalnej, a także religijnej. Jednym z twórców programu pracy organicznej i jednym z głównych jej ideologów był Karol Libelt, mający silne związki z okolicami Gołańczy, jako właściciel Czeszewa i Brdowa²⁰. Po śmierci został pochowany w czeszewskim kościele pw. św. Andrzeja.

¹⁹ Z. Grot, *Życie i działalność Karola Libelta*, Warszawa-Poznań 1977; *Karol Libelt 1807-1875*, red. Z. Grot, Warszawa-Poznań 1976.

²⁰ R. Kozłowski, *Idea „pracy organicznej” w poglądach Karola Libelta*, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny* 3 (1982), r. XLIV, s. 83-103.

Libelt prowadził także pionierskie badania archeologiczne nad brzegiem jeziora Czeszewskiego²¹. Na fali tego rodzaju przedsięwzięć związanych z pracą organiczną w 1873 roku w Gołańczy powołano Bank Spółdzielczy, a w mniejszych miejscowościach powstawały Kółka Rolnicze. Wszystkie te działania były dobrym przygotowaniem przed Powstaniem Wielkopolskim w latach 1918-1919, w którym ponownie znaczącą rolę odegrali mieszkańcy dzisiejszej gminy Gołańcz, biorąc udział w walkach z zaborcami. Miasto zostało wyzwolone 30 grudnia 1918 roku. Warto wspomnieć o Kompanii Gołańskiej, która brała udział w walkach w okolicach Margonina, Białośliwia i Chodzieży. W odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej Gołańcz była miejscowością położoną blisko granicy niemieckiej. Z tego też powodu w polskich planach obronnych, w tych okolicach znajdować się miała pierwsza linia obrony 26 Dywizji Piechoty Armii Poznań. W przededniu wybuchu II wojny światowej podjęto starania o budowę umocnień na linii Gołańcz-Wągrowiec, których relikdami są zachowane do dziś zabytkowe schrony bojowe.

O burzliwych losach historii, zwłaszcza tej najnowszej wspominają pomniki i tablice pamiątkowe:

- pomnik na Rynku w Gołańczy ku czci poległym i pomordowanym w latach 1918, 1939- 1945;
- obelisk ku czci ofiarom wojny 1939-1945 w Gołańczy (przy skrzyżowaniu ulic K. Libelta i ul. Lipowej);
- krzyż wraz z tablicą ku czci ofiarom wojny 1939-1945 oraz groby nieznanymi żołnierzami na cmentarzu parafialnym w Gołańczy;
- tablica ku czci zamordowanego w Dachau ks. Edmunda Mrotka, proboszcza parafii i inicjatora budowy nowego kościoła (na kościele św. Wawrzyńca w Gołańczy);
- obelisk ku czci zamordowanego w Katyniu nauczyciela miejscowej szkoły Edmunda Ciemnoczołowskiego (przy Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Gołańczy);

²¹ J. Linetty, J. Linetty, *Józef Lępkowski (1826–1894) założyciel polskiej archeologii i prahistoryczne odkrycia w Czeszewie, powiat wągrowiecki*, *Museion Poloniae Maioris III* (2017), s. 105-119; J. Linetty, *Karol Libelt wobec zagadnienia pochodzenia i początków ludzkości*, [w:] *Między pracą organiczną a walką o niepodległość. Myśl filozoficzna w Wielkopolsce w okresie zaborów*, red. K. Brzechczyn, A. Wawrzynowicz, Warszawa 2022, s. 141-172.

- tablica upamiętniająca filozofa Karola Libelta na bramie prowadzącej do Kościoła pw. św. Andrzeja w Czeszewie;
- tablica upamiętniająca Karola Libelta na dworze w Kujawkach;
- kamień z tablicą upamiętniającą Karola Libelta przy zespole dworsko-parkowym w Brdowie;
- tablica upamiętniająca założenie Kółka Rolniczego w Czeszewie 14.04. 1867 r. na budynku Czeszewo nr 34;
- kamień z tablicą upamiętniającą ofiarom zbrodni hitlerowskich w Morakówku przy przydrożnym krzyżu;
- kamień z tablicą upamiętniającą 850-lecie Panigrodza, przy budynku Panigródz nr 14;
- tablica upamiętniająca ofiary zbrodni hitlerowskich, na ścianie budynku szkoły w Panigrodzu (nr 24);
- tablica upamiętniająca ofiary zbrodni hitlerowskich, na budynku dawnej szkoły w Lęgniszewie (nr 21);
- kamień z tablicą upamiętniającą ofiary zbrodni hitlerowskich w Czerlinie (przy drodze naprzeciwko budynku dawnej szkoły);
- kamień z tablicą upamiętniającą posadzenia „dębu wolności” z inicjatywy Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego przed dworem w Olesznie;
- Kamień z tablicą upamiętniającą ofiary zbrodni hitlerowskich w Olesznie;
- kamień upamiętniający 860 lat Oleszna;
- tablica upamiętniająca siedzibę rady robotniczo-żołnierskiej z Gołańczy w 1918/19 r., tablica na budynku Rynek nr 25;
- tablica upamiętniająca Lucjana Strzyżewskiego (1917-2005), na budynku, Gołańcz, ul.Rynek 10;
- tablica na budynku szkoły w Czesławicach, upamiętniająca siedzibę oddziału Gołanieckiej Kompanii powstańczej i ochotników z Czesławic w 1919 r.;
- kamień z tablicą upamiętniającą poległych i pomordowanych w latach 1939-1945, mieszkańców Czesławic i Jelenia;
- kamień z tablicą upamiętniającą poległych w kampanii wrześniowej 1939 r. mieszkańców Chawłodna;

- kamień z tablicą upamiętniającą ofiary września 1939 r. i okupacji hitlerowskiej 1939-1945 z Laskownicy Małej;
- tablica na szkole w Rybowie, upamiętniająca mieszkańców wsi – ofiary hitlerowskiego faszyzmu w latach 1939-1945;
- kamień z tablicą w parku dworskim w Rybowie, upamiętniający Kazimierza Jułgę (1935-2002);
- kamień z tablicą upamiętniającą 650 lat Chojny;
- pomnik upamiętniający poległych i pomordowanych w latach 1939-1945 mieszkańców Chojny.

1. 3. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem strategicznym przyjmowanym przez Radę Gminy, wyznaczającym politykę samorządu wobec lokalnego dziedzictwa kulturowego w celu określenia zasadniczych kierunków działań na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w gminie. Przyjmowany jest na okres czterech lat z założeniem ewaluacji jego wykonania co dwa lata. Dzięki przyjętemu programowi możliwe jest kreowanie i koordynowanie polityki lokalnej sprzyjającej zachowaniu zabytków i krajobrazu kulturowego, zarządzania dziedzictwem materialnym i niematerialnym, współpracy lokalnej w zakresie ochrony zabytków (zwłaszcza z właścicielami, zarządcami zabytków i aktywistami), upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa gminy. Wykonanie gminnego programu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.²² W celu przygotowania programu przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne województwa wielkopolskiego, jak i gminy Gołańcz w zakresie ochrony zabytków. Przeanalizowano także zasoby dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Gołańcz. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, program przyjmowany jest uchwałą Rady Gminy. Jego aktualizacja powinna wziąć pod uwagę dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne gospodarcze i finansowe gminy, a także nowe uwarunkowania prawne. Niniejszy program jest kontynuacją Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz na lata 2020-2023.

²² Tekst jednolity ustawy: Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.

Głównym celem Programu opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz na lata 2024-2027 jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco (zob. rozdz. 1.4):

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

1.4. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami określają dwa podstawowe dokumenty, które szerzej zostaną omówione poniżej. Mowa o *Ustawie o samorządzie gminnym* z 8 marca 1990 r., oraz o *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z 23 lipca 2003 r.

1. Zadania i kompetencje samorządu gminnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wypływają z ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym²³. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb ludności, w tym m.in. spraw kultury, w tym zapewnienie bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, oraz ochrony

²³ Tekst jednolity ustawy: Dz. U. 2023 r. poz. 40.

zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Kolejną ustawą, która bardziej szczegółowo opisuje nałożone na gminy obowiązki i uprawnienia jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Ustawa wprowadza rozróżnienie ochrony zabytków, polegającej na działaniach administracyjnych, od opieki nad zabytkami, pod którymi rozumie się działania właścicielskie. W jej świetle gminy mają następujące zadania:

a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art 16, ust. 1);

b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19);

c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20);

d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4);

e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust. 1, pkt 3 i ust. 2);

f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2);

g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust.

1 i 2);

h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81);

i) sporządzanie przez burmistrza Miasta i Gminy oraz przyjmowanie przez Radę Miasta na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust. 1-4), a także przedstawianie co 2 lata Radzie Miasta sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust. 3).

3. Bezpośrednią podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 wspomnianej Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., który szczegółowo określa procedurę jego przygotowania²⁴:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) (uchylony)

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących

²⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.

sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania zewnętrzne gminnego programu opieki nad zabytkami

2.1. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Fundamentem prawnych regulacji ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., która w artykułach 5 i 6 stwierdza, że dziedzictwo kulturowe jest dobrem wymagającym opieki²⁵. Dziedzictwo narodowe uznać należy za jedną z podstawowych wartości konstytucyjnych, chronionych przez Rzeczpospolitą Polską.

²⁵ Konstytucja RP, art. 5, art. 6 i art. 86.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady postępowania z materialnymi dobrami dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku²⁶. Art. 6 przedmiotowej ustawy określa, iż:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: a) krajobrazami kulturowymi, b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, c) dziełami architektury i budownictwa, d) dziełami budownictwa obronnego, e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, f) cmentarzami, g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984), f) instrumentami muzycznymi, g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, b) cmentarzyskami, c) kurhanami, d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

²⁶ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.).

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Artykuł 19 przedmiotowej ustawy nakłada na gminy obowiązek uwzględniania ochrony nad zabytkami w studiach uwarunkowań i w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) parków kulturowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Kolejny artykuł 20 nakłada obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W artykule 21 przedmiotowej ustawy stwierdzono, że:

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Artykuł 22 przedmiotowej ustawy reguluje zasady prowadzenia m.in. gminnej ewidencji zabytków:

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków;

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa;

3. *Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku;*

4. *Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.*

W artykule 87 przedmiotowa ustawa wskazuje na główne priorytety w ramach realizacji programów opieki nad zabytkami. Artykuł ten został już przywołany w podrozdziale 1. 4. omawiającym podstawę prawną gminnego programu opieki nad zabytkami.

W artykule 89 przedmiotowej ustawy wyszczególnione są organy ochrony zabytków:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków; 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa o samorządzie gminnym

Realizacja zadań z zakresu kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Wynika to z art. 7 ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym. Ustawa określa zadania własne gminy: *zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*

Ustawa prawo ochrony środowiska

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022., poz. 2556), stwierdza, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko naturalne należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek

sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa o ochronie przyrody

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. - o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336). Zgodnie z art 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz, albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków. Art 86 ust. 1a stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977), reguluje, że podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa o gospodarce nieruchomościami

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. - o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2023 r., poz. 344) określa, (w art. 13 ust. 4), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna, lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji

zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29 jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50% (art 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć bonifikatę.

Art. 96 ust. 1 a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa prawo budowlane

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r., poz. 682); Art 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust 2. Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając się do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art 30 ust. 2 – Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7 – Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art 39 ustala, że:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym

do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków;

- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków po skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków;
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art 67 ust. 1, 2-4 – Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce wydaje organ nadzoru budowlanego po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. Z 2022 r., poz. 1452). Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są z podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. - o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385);

- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. - o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy zawarte w:

- ustawie z dnia 14 lipca 1983 r. - o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. nr 164, ze zm.);

Regulacje dotyczące ochrony zabytków na poziomie krajowym znajdujemy również w przepisach szczegółowych zawartych w następujących dokumentach:

- ustawa z dnia 25 października 1991 r. - o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 87);

- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. - o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r., poz. 571).

2.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

2. 2. 1. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami reguluje kilka dokumentów, w tym Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. W dokumencie tym opisano szczegółowo stan i wyzwania rozwoju (rozdział 2), paradygmat rozwoju (rozdział 3), oraz cele rozwojowe Wielkopolski (rozdział 4). Niestety dziedzictwo kulturowe, ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zostały ujęte w tym dokumencie jedynie marginalnie. Wśród wymienionych wyzwań dla Wielkopolski (rozdział 2.1) wymieniono wyzwanie 4, które obejmuje *przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego*. W szczegółowym opisie tego wyzwania napisano: *Kultura jest jednym z obszarów wpływających na budowanie kapitału społecznego. Zabytki nieruchome, muzea, teatry, instytucje muzyczne stanowią 1/10 obiektów tego typu w kraju. [...] Wiele obiektów na terenie Wielkopolski zostało uznanych za najciekawsze obiekty krajoznawcze według Kanonu Krajoznawczego Polski. Istotną kwestią jest to, że najogólniej pojęta wartość dziedzictwa kulturowego została uznana za silną stronę regionu (rozdział 2.2). W paradygmacie rozwoju Wielkopolski zauważono, że środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe są ważnymi elementami atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu (rozdz. 3.1).*

2. 2. 2. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Wskazano w nim, że dziedzictwo kulturowe stanowi nie tylko przedmiot ochrony, lecz także zasób, który powinien być wykorzystywany z myślą o obecnym i przyszłym rozwoju. W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego dla budowania kapitału społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2 *Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich*, zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalenia wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m. in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury;
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego.

Do kluczowych zadań państwa w tym obszarze należy zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ich ochrony i zachowania, a także rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, polegające na dofinansowaniu prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechnienia i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równoległe – wzmocnienie poczucia tożsamości, oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi i samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

2. 2. 3. Koncepcja zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyjęta została Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Głównym celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Szczególny nacisk położono na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, gdyż decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony dziedzictwa kulturowego wymieniono:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary o znaczeniu przyrodniczym i kulturowym poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenów o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonej zabudowy.

2. 2. 4. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. Stanowi on kontynuację dwóch wcześniejszych programów: pierwszego na lata 2014-2017 ustanowionego Uchwałą nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.; oraz drugiego, ustanowionego uchwałą nr 82/2019 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022”. Krajowy Program jest

głównym dokumentem strategicznym określającym kierunki polityki państwa, cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. W Krajowym Programie na lata 2023-2026 dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech głównych obszarach: 1) organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce, 2) stanie zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczeniu form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, 3) komunikacji, partycypacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce. Głównym celem określonym w Krajowym Programie jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce.

Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe, dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony zabytków;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Wskazano także zadania priorytetowe:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmocnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmocnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Główny cel został określony jako odpowiedź na rosnącą presję i zagrożenia, o niespotykanej wcześniej skali. Wśród tych zagrożeń wymieniono zjawiska antropogeniczne, wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych,

modernizacyjnych i adaptacyjnych, które pociągnęły za sobą konieczność postępowań administracyjnych. Zwrócono uwagę na wyzwania polegające na przekształcaniach oryginalnych struktur zabytkowych w ramach wprowadzanych systemowo nowoczesnych materiałów i technologii, które są bezpośrednim zagrożeniem dla trwałości zabytków. W kontekście inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, prowadzonej od 2022 roku, zwrócono uwagę na zagrożenia dla dziedzictwa wynikające z działań wojennych. Kumulacja występujących i potencjalnych zagrożeń wskazała za cel główny – poszukiwanie nowych i wzmacnianie istniejących narzędzi i metod przeciwdziałania degradacji dziedzictwa.

Krajowy Program na lata 2023-2026 opisuje także rolę samorządu terytorialnego w systemie ochrony zabytków w Polsce. Przypomina o zadaniach własnych samorządów wszystkich szczebli, a także obowiązkach wynikających z przepisów prawa. Podkreśla się rolę samorządów jako właścicieli 21% zabytków nieruchomości w kraju, a także przypomina o przysługującym gminom prawie pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków lub prawie użytkowania wieczystego. Samorząd terytorialny zobowiązany jest na równi z pozostałymi właścicielami obiektów zabytkowych, do dbałości o powierzone obiekty. Gminy dysponują kompetencjami dotyczącymi ustanowienia parku kulturowego, prowadzenia gminnych ewidencji zabytków, a także wprowadzenia ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Podkreślono znaczenie gminnych programów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które stanowią bardzo istotny element zarządzania dziedzictwem kulturowym na danym obszarze.

W kierunku działań 3. 1. *Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych* uwzględniono, m.in. wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. Wsparcie to ma polegać na zaktualizowaniu wiedzy dotyczącej tworzenia modelowych gminnych programów opieki nad zabytkami.

W ramach Krajowego Programu, realizowane będą zadania, wśród których szczególnie interesujące z perspektywy samorządowej są:

- zadanie 1.1.1. *Ochrona wielkoobszarowych zespołów architektury obronnej;*
- zadanie 1. 1. 2. *Weryfikacja i klasyfikacja zabytków techniki kolejowej;*
- zadanie 1. 1. 4 *Weryfikacja i klasyfikacja zabytków architektury osad związanych*

z gospodarką leśną;

- zadanie 1. 2. 3 *Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych,* których powoływanie jest kompetencją samorządów gminnych;

- zadanie 3. 1. 2 *Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.* W ramach tego zadania przewiduje się przygotowanie poradnika, modelowego opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz szkolenia online dla samorządów lokalnych;

- zadanie 3. 1. 7 *Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.*

2. 3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

2.3.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Dokumentem regulującym strategiczne kierunki rozwoju województwa wielkopolskiego jest Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta Uchwałą nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono *Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego.* Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: *Wielkopolska 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.*

Istotę działań samorządu terytorialnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: *Samorząd Wojewódzki umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.*

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenastce celów

operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu *Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu*, kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

2.3.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania, został uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdziale II *Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa:*, pkt. 3. 3. *Dziedzictwo kulturowe*, przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdziale IV „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego *Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz konkurencyjnych form turystyki i rekreacji*. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1. Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmocnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim;

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego.

2. Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego

i niematerialnego, poprzez m.in:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej;
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków;
- modernizację obiektów zabytkowych;
- tworzenie skansenów i przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej.

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy;
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi;
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca.

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych;
- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycję, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę, czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych.

3. Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez, m.in.

a) w obrębie obszarów chronionych do zachowania tożsamości miejsca obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem;
- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania;
- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo;
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo;
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo;
- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni.

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem;
- wprowadzenie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych;
- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy na pierzejach;
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam.

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej);
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych;
- zachowanie charakterystycznych cech zabudowy regionalnej;
- zachowanie charakterystycznej, historycznej, małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych.

4. Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m. in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe;

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów;
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.

II W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1. Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych;
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych;
- c) poprawę estetyki miast i wsi;
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi;
- e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej, w poszczególnych gminach.

2. Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

2. 3. 3. Audyt krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego

Jednym z istotnych dokumentów wykonanych na poziomie województwa i odnoszącym się do problematyki ochrony zabytków jest Audyt krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 27 marca 2023 r. (Uchwała nr LI/1000/23). Dokument ten jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu, ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Istotnym elementem krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego. W związku z powyższym, dla jego ochrony przewidziano takie narzędzia jak parki narodowe, parki krajobrazowe i inne strefy ochrony. W omawianym Audycie zaproponowano utworzenie parku krajobrazowego obejmującego Pradolinę Noteci. Granice proponowanego parku obejmowałyby także niewielki fragment północnej części gminy Gołańcz, w tym grodzisko średniowieczne w Smogulcu-Zamczysko (stan. nr 1).

2. 3. 4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został uchwałą nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021r. Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra obecnych oraz przyszłych pokoleń. W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym podporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1 – Zahamowanie procesów degradacji zabytków,

poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego.

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2 – Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnieniem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3 – Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturalny i ekonomiczny województwa.

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości, charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4 – Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami .

Cel szczegółowy 5 – Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest kompatybilny z Programem opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjętym uchwałą nr XXXVII/714/21 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 20 grudnia 2021 r.

3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

3. 1. Uwarunkowania wynikające ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gołańcz

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gołańcz (wraz ze zmianami)²⁷, jest dokumentem regulującym i określającym uwarunkowania przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe dla rozwoju przestrzennego gminy, oraz możliwości i kierunki zagospodarowania przestrzennego. Wyszczególnia także te obszary, dla których wymagane będzie sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (ryc. 1).

Studium zawiera charakterystykę ogólną gminy i opis jej potencjału, oraz wskazuje cele i kierunki rozwoju. Ochronę dóbr kultury materialnej regulują przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, które obok ochrony przez organy państwowe określają kompetencje gminy w tym zakresie, zawierające warunki ochrony konserwatorskiej obszarów i obiektów chronionych prawem państwowym i prawem lokalnym. Studium, w formie ustaleń, uwzględnia materiały instytucji związanych z ochroną kultury materialnej jako obligatoryjne wytyczne do planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego. Warunki ochrony konserwatorskiej określają strefy ochrony, zakres ochrony, oraz sposób użytkowania zabytków, oraz obowiązują do ich przestrzegania:

- a) organy administracji rządowej;
- b) organy administracji samorządowej;
- c) służby komunalne;
- d) państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne;
- e) osoby prawne;
- f) osoby fizyczne.

W Studium stwierdzono, że ochrona i opieka nad zabytkami jest celem

²⁷ Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gołańcz. Tekst Studium ujednolicony, Uchwała nr XLIV/407/10 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 20 września 2010 r., Uchwałą nr XXX/288/13 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 26 listopada 2013 r., Uchwałą nr XXIX/296/17 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 23 maja 2017 r., Uchwałą nr XIX/191/20 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 30 czerwca 2020 r.

publicznym i wszyscy wyżej wymienieni zobowiązani są do:

- zapewnienia warunków trwałego zachowania, konserwacji, rekonstrukcji i odbudowy opartych na zasadach naukowych;
- uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – założeń, projektów inwestycyjnych, planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu;
- uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wszelkie prace i roboty w obrębie obiektów zabytkowych i ich otoczeniu;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydarzeniach mogących mieć ujemny wpływ na stan obiektu zabytkowego wpisanego do rejestru zabytków;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w ciągu jednego miesiąca o zmianie właściciela bądź użytkownika obiektu zabytkowego wpisanego do rejestru zabytków;
- ujawniania w księgach wieczystych na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisów do rejestru zabytków;
- prowadzenia wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzania wojewódzkiego i gminnego programu opieki nad zabytkami.

Warunki konserwatorskie winny być przestrzegane przy:

- określaniu prawa miejscowego i przepisów gminnych;
- opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu;
- wydawaniu decyzji dotyczących gospodarki terenami i podziałów własnościowych;
- wydawaniu decyzji dotyczących sposobu użytkowania i eksploatacji obiektów (budynków i obszarów objętych ochroną konserwatorską).

Studium nie stanowi prawa miejscowego i nie stanowi podstawy decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Zapisy Studium należy jednak uwzględnić przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy i pośrednio jest wyznacznikiem prowadzenia polityki w zakresie ochrony zabytków w sytuacji gdy na danym terenie nie obowiązuje plan zagospodarowania przestrzennego.

Studium wraz ze zmianami w wielu przypadkach uwzględnia uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego wynikające z konieczności

ochrony krajobrazu kulturowego, a także z ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W dokumencie tym wyszczególniono obiekty na terenie gminy Gołańcz, podlegające pod *konserwatorską ochronę przyrody*, czyli te obiekty, które podlegają ochronie zabytków ze względu na zieleń:

Parki podworskie:

1. Smogulec, o pow. 6,17 ha; nr rej. A-532/58-503/84;
2. Czerlin, o pow. 3,30 ha, nr rej. A-529/86;
3. Brdowo, o pow. 0,80 ha, nr rej. A-509/84;
4. Czeszewo, o pow. 1,29 ha, nr rej. A-530/86;
5. Laskownica Mała, o pow. 3,20 ha, nr rej. A-510/84;
6. Czesławice, o pow. 7,15 ha, nr rej. A-293/1724/75;
7. Rybowo, o pow. 3,25 ha, nr rej. A-527/86;
8. Oleszno, o pow. 6,25 ha, nr rej. A-528/86.

Cmentarze

1. Chojna, cmentarz katolicki, nieczynny, o pow. 0,60 ha, przy kościele parafialnym, na dz.nr ewid. 166-168, nr rej. A-569;
2. Czeszewo, cmentarz katolicki, nieczynny, o pow. 0,29 ha, przy kościele parafialnym na dz. nr ewid. 67/1, nr rej. A-570;
3. Panigródz, cmentarz katolicki, nieczynny, o pow. 0,25 ha, przy kościele na dz. nr ewid.324, nr rej. A-571;
4. Panigródz, cmentarz katolicki, czynny, o pow. 0,62 ha, na dz. nr ewid. 313, nr rej. A-573;
5. Rybowo, cmentarz ewangelicki, nieczynny, o pow. 0,07 ha, przy boisku sportowym, nadz. nr ewid. 581;
6. Smogulec, cmentarz katolicki, czynny, o pow. 0,76 ha, na dz. nr ewid. 134, nr rej. A-584.

Stanowiska archeologiczne:

1. Czesławice, średniowieczne grodzisko stożkowate, o pow. 0,13 ha, nr dec. 285/1665 z 1974 r.;
2. Smogulec, średniowieczne grodzisko stożkowate, o pow. 0,27 ha, nr dec. 374 z 1979 r.;
3. Laskownica Mała, grodzisko średniowieczne, o pow. 0,77 ha, nr dec. 381 z 1980 r..

Pomniki przyrody:

1. Głaz narzutowy /430x340x147x/ w Olesznie w oddziale 9A, obręb Durowo, nr rej. 59;
2. Grupa drzew: 1 platan /obw. 365 cm/, 2 lipy /280 i 465/ 1 topola czarna /465/ w Smogulcu, w parku nr rej. 60;
3. Grupa drzew: 3 dęby szypułkowe /410, 420 i 480/ w Smogulcu w oddz. 95, obręb Margonin, nr rej. 63;
4. Grupa drzew: 5 dębów szypułkowych /265, 310, 330 340/ w Smogulcu w oddz. 25, obręb Margonin, nr rej. 64;
5. Grupa drzew: 3 dęby szypułkowe /420, 390 i 340/ w Smogulcu w oddz. 254, obręb Margonin, nr rej. 65;
6. Jesion wyniosły /950 cm/ w Czeszewie w parku, nr rej. 66;
7. Jesion wyniosły /360 cm/ w Czeszewie w parku, nr rej. 67;
8. Lipa /505 cm/ w Kujawkach, nr rej. 338;
9. Dąb szypułkowy /360 cm/ w Gołańczy na plebanii, nr rej. 450;
10. Kasztanowiec /365 cm/ w Gołańczy, nr rej. 451;
11. Dwa drzewa: jesion wyniosły /290 cm/ i kasztanowiec /270 cm/ w Rybowie w parku, nr rej. 452;
12. Grupa drzew: 6 kasztanowców /obwody od 220 do 260 cm/ w Czeszewie w parku, nr rej. 453;
13. Gniazdo orła bielika w Smogulcu w oddz. 991, obręb Margonin, nr rej. 638;
14. Gniazdo orła bielika w Leśn. Smogulec, oddział 6, obręb Margonin, nr rej. 638;
15. Gniazdo orła bielika w leśnictwie Smogulec, oddział 91, obręb Margonin, nr

rej. 639.

W części Studium dotyczącej zagadnień rozwoju gminy zarysowano historię tego obszaru, a także opisano strukturę sieci osadniczej. Studium omawia także zagadnienia ochrony prawnej dóbr kultury. Opisuje obszary chronione prawem na terenach wiejskich, tj.:

- kościoły w Czeszewie, Chojnie i Smogulcu;
- dwory w Czesławicach i Brdowie;
- pałace w Czerlinie i Czeszewie;
- parki krajobrazowe w Czeszewie, Smogulcu, Czesławicach, Brdowie i Laskownicy Małej;
- cmentarze w Czeszewie, Chojnie, Panigrodzu, Rybowie i Smogulcu;
- grodziska archeologiczne w Smogulcu, Laskownicy Małej i Czesławicach

Obiekty powyżej wymienione wpisane są do rejestru zabytków.

Ponadto zewidencjonowano i objęto ochroną konserwatorską kościół w Panigrodzu (również wpisany do rejestru zabytków), dwory w Olesznie i Rybowie, stajnię w Rybowie, gorzelnię, obiekty gospodarcze i spichlerz w Smogulcu, gorzelnię i spichlerz w Czesławicach, młyn w Prostkowie, szkołę w Grabowie, kuźnię w Lęgniszewie oraz 51 budynków mieszkalnych i gospodarczych.

W poniższym wykazie wymieniono następujące zabytki, z terenów wiejskich gminy Gołańcz ujęte w Studium i uwzględnione w rejestrze, oraz w ewidencji zabytków, lub objęte ochroną konserwatorską [...]. Warto przytoczyć spis ujęty w Studium z tego względu, że różni się od list zabytków zawartych w Wojewódzkiej i Gminnej Ewidencji Zabytków, a zatem powinien zostać zaktualizowany:

I Obszary wiejskie:

1. Czeszewo, kościół parafialny pw. św. Andrzeja, murowany, ok. 1500, wieża 1909, nr rej. A-81;
2. Czeszewo, pałac, murowany, 1859-1860 r., nr rej. A-160;
3. Chojna, wiatrak koźlak, drewniany, 1865 r. /przeniesiony do Muzeum Kultury Ludowej w Osieku/ nr rej. A-322;
4. Chojna, kościół parafialny pw. św. Małgorzaty, szachulcowy, 1776 r., nr rej. A-172;
5. Smogulec, kościół parafialny pw. św. Katarzyny, murowany, XVII w., kaplica XIX w., nr rej. A-86;
6. Czerlin, pałac, murowany, II ćw. XIX w. /weranda/ nr rej. A-209;
7. Czesławice, dwór, murowany, XIX w., nr rej. A-210;
8. Panigródz, kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, murowany, I poł XIX w., nr rej. 172/Wlkp/A;

9. Panigródz, chałupa, I poł. XIX w.;
10. Buszewo, wiatrak koźlak, drewniany, początek XIX w., /obiekt nie istnieje/;
11. Czeszewo, park krajobrazowy, pałacowy, XIX w., nr rej. A-530;
12. Czeszewo, dom nr 27, murowany, 1912, /lukarny, stolarka, drzwi/;
13. Czeszewo, dom nr 30, szkoła, murowany, 1913-1915, /okno z powieką/;
14. Czeszewo, dom nr 33, plebania, murowany, koniec XIX w.;
15. Czeszewo, dom nr 35, murowany, koniec XIX wieku /weranda/;
16. Chojna, dom nr 45, murowany, /kam./ glina, poł. XIX w.;
17. Smogulec, park krajobrazowy, XIX w. nr rej. A-503;
18. Smogulec, dom nr 5, murowany, koniec XIX w., /stolarka okien, dach kryty łupkiem/;
19. Smogulec, zabudowania gospodarcze przy domu nr 5, murowane, poł XIX w.;
20. Smogulec, dom nr 6, murowany, koniec XIX w.;
21. Smogulec, dwór, murowany, koniec XIX wieku (zachowany częściowo);
22. Smogulec, dom nr 7, czworak, murowany, koniec XIX w.;
23. Smogulec, dom nr 8, czworak, murowany, koniec XIX w.;
24. Smogulec, dom nr 9, czworak, murowany, koniec XIX w.;
25. Smogulec, dom nr 10, czworak, murowany, koniec XIX w.;
26. Smogulec, dom nr 11, czworak, murowany, koniec XIX w.;
27. Smogulec, zabudowania gospodarcze przy domach 7-11 /czworaki/ murowane;
28. Smogulec, dom nr 13, murowany /kamienny/, koniec XIX w., /okno z powieką/;
29. Smogulec, dom nr 17, murowany /kamienny/, koniec XIX w.;
30. Smogulec, dom nr 22, /plebania/ murowana, XIX w. /portal z kolumnami/;
31. Smogulec, dom nr 2, murowany, XIX w. /weranda/;
32. Smogulec, gorzenia, murowana, XIX/XX w.;
33. Smogulec, spichlerz, murowany, koniec XIX w.;
34. Smogulec, zabudowania gospodarcze, murowane, koniec XIX w.;
35. Smogulec, obora, /Nadleśnictwo/ murowana, kamienna, koniec XIX w.;
36. Czerlin, park pałacowy-krajobrazowy, XIX w., nr rej. A-529;
37. Czesławice, park krajobrazowy-dworski, XIX w., nr rej. A-293;
38. Czesławice, dom, murowany, początek XX w.;
39. Czesławice, gorzelnia, murowana, XIX/XX w.;
40. Czesławice, spichlerz, murowany, XIX/XX w.;
41. Czesławice, dom nr 10, murowany/szachulcowy, XIX w.;
42. Panigródz, dom administratora, murowany, początek XX w., /okna z powiekami/;
43. Panigródz, zabudowania gospodarcze – obora, murowana, początek XX w.;
44. Panigródz, dom nr 9, glina/drewno, połowa XIX w.;
45. Panigródz, dom nr 11, murowany-drewniany, połowa XIX w.;
46. Panigródz, dom nr 14, murowany, początek XX w.;
47. Panigródz, dom nr 16, /plebania/ murowana/drewniana, XIX/XX w /weranda, facjatki/;
48. Panigródz, dom nr 17, murowany, początek XX w.;

49. Panigródz, dom nr 24, murowany, XIX/XX w.;
50. Panigródz, dom nr 26, murowany, koniec XIX w.;
51. Panigródz, dom nr 36, murowany /drewniany/, połowa XIX w.;
52. Panigródz, dom nr 79, murowany, początek XIX w.;
53. Panigródz, dom nr 80, /stacja kolejowa/, murowana, XIX/XX w.;
54. Panigródz, dom nr 84, glina/drewno, XVIII/XIX w. /dach kryty słomą/;
55. Panigródz, zabudowa gospodarcza przy domu nr 84 – stodoła, glina/drewno, XVIII/XIX w.;
56. Panigródz, dom nr 85, glina/drewno, XVIII/XIX w. /dach kryty słomą/;
57. Panigródz, zabudowa gospodarcza przy domu nr 85 – stodoła drewniana XIX w.;
58. Prostkowo, dom nr 1, kamień murowany, koniec XIX w.;
59. Prostkowo, młyn, /obecnie magazyn/, murowany, szachulcowy, połowa XIX w.;
60. Grabowo, dom nr 8, murowany, kamienny, początek XX w. /okno z powieką/;
61. Grabowo, budynek gospodarczy przy domu nr 18, murowany, kamienny, XIX/XX w.;
62. Grabowo, dom nr 23, murowany, początek XX w.;
63. Łęgniszewo, dom nr 9, murowany/drewniany, koniec XIX w.;
64. Łęgniszewo, dom nr 7, murowany/szachulcowy, koniec XIX w. / 1/3 domu zajmuje kuźnia z podcieniem i szachulcowym szczytem/ [obecnie zabudowana];
65. Łęgniszewo, dom nr 13, murowany, początek XX w.;
66. Łęgniszewo, dom nr 16, kamienny, murowany, XIX/XX w.;
67. Łęgniszewo, dom nr 12, murowany, początek XX w. /okno z powieką/;
68. Łęgniszewo, zabudowania gospodarcze przy domu nr 21, murowany/szachulcowy, XIX/XX w.;
69. Morakowo, dom nr 12, murowany/ kamienny, XIX/XX w.;
70. Morakowo, dom nr 14, murowany/ kamienny, XIX/XX w.;
71. Morakowo, dom nr 27, murowany/ drewniany, koniec XIX w.;
72. Tomczyce, dom nr 21, glina/szachulec, połowa XIX w.;
73. Brdowo, dwór, murowany, II połowa XIX w.. A-522;
74. Laskownica Mała, park dworski, połowa XIX w., nr rej. A-510;
75. Oleszno, dwór, murowany, 1906 (lub 1909);
76. Rybowo, dwór, murowany, XIX w.;
77. Rybowo, stajnie murowane, kamienne, połowa XIX w., oficyna murowana, połowa XIX w.;
78. Brdowo, park, nr rej. A-509;
79. Czesławice, grodzisko wczesnośredniowieczne, nr rej. A-285;
80. Czeszewo, cmentarz katolicki, nr rej. A-570;
81. Chojna, cmentarz katolicki, nr rej. A-569;
82. Laskownica Mała, grodzisko wczesnośredniowieczne, nr rej. A-381;
83. Panigródz, cmentarz katolicki, II połowa XIX w., nr rej. A-574;
84. Panigródz, cmentarz katolicki, nr rej. A-573;
85. Rybowo, cmentarz ewangelicki, nr rej. A-581;
86. Smogulec, grodzisko stożkowane średniowieczne, nr rej. A-374.

W Studium zawarto także zalecenia dotyczące miasta Gołańcz. Wyszczególniono obiekty wpisane do rejestru zabytków i podlegające ochronie prawnej w granicach miejscowości:

- kościół poklasztorny pobernardyński pw. NMP;
- brama do kościoła pobernardyńskiego (zapisana jako *cmentarna*);
- ruiny zamku;
- kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca;
- dom nr 26 przy Rynku;
- cmentarz katolicki;
- park miejski.

Ponadto ewidencja konserwatorska obejmuje: budynek szkoły, dworzec kolejowy, budynek poczty oraz 41 budynków mieszkalnych.

Dla miasta Gołańcz opracowane zostało studium historyczno-urbanistyczne oraz wytyczne konserwatorskie. Zawarto w nim postulaty konserwatorskie dotyczące zachowania układu urbanistycznego: Rynek, ul. Libelta, Klasztorna, Poprzeczna i łącznik z ul. Klasztorną, w tym linii regulacyjnych i podziału parceli oraz ograniczenia wysokości obiektów do trzeciej kondygnacji, zachowanie miejsca po byłym kościele (mogiła zbiorowa) przy ul. Kościelnej, oraz strefy widokowej wokół zamku. Ponadto w opracowaniu konserwatorskim dotyczącym parku miejskiego ustalono strefę ochrony krajobrazu. Ochronie winny podlegać również historyczne cmentarze: ewangelicki i żydowski. Zalecono także, aby zachować parterowy układ ul. Jeziornej i Walki Młodych – domy z wnęką wejściową oraz bramą wjazdową mogą być wykorzystane na placówki usługowe. Podobną funkcję powinny również spełniać partery domów z zachowanymi witrynami sklepowymi.

W Studium wymieniono następujące zabytki z terenu miasta Gołańcz, uwzględnione w rejestrze i w ewidencji zabytków:

1. Kościół pobernardyński pw. NMP, XV/XVI w. /1770/, murowany, nr rej. A-83;
2. Brama do kościoła pobernardyńskiego (zapisana jako „cmentarna”), I połowa XVIII w., murowana, nr rej. A-147;
3. Ruiny zamku, przed 1383 r., I poł XV w., murowany, nr rej. A-87;
4. Dom, ul. Libelta 4, 4 ćwierć XIX w.;

5. Dom, ul. Libelta, plebania, 4 ćwierć XIX w.;
6. Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca, 1 ćwierć XX w., murowany, nr rej. A-493;
7. Dom, ul. Walki Młodych 1, koniec XIX w. /witryna/ mur, glina, szachulec/;
8. Dom, ul. Walki Młodych 4, koniec XIX w. /stolarka okienna, brama wjazdowa/;
9. Dom, ul. Walki Młodych 6, koniec XIX w., /stolarka okienna, brama wjazdowa, murowany, szachulec/;
10. Dom, ul. Walki Młodych 7, koniec XIX w., /stolarka drzwi i witryna/ murowany;
11. Dom, ul. Walki Młodych 8, koniec XIX w. /stolarka okienna/ murowany;
12. Dom, ul. Walki Młodych 11, koniec XIX w., murowany;
13. Dom, ul. Walki Młodych 12, początek XX w.;
14. Dom, ul. Walki Młodych 17, koniec XIX w. /stolarka drzwi, brama wjazdowa/ murowany;
15. Dom, ul. Walki Młodych 18, koniec XIX w., /stolarka drzwi/ murowany;
16. Dom, ul. Walki Młodych 21, koniec XIX w. /dach kryty eternitem/ murowany;
17. Dom, ul. Walki Młodych 27, koniec XIX w., murowany;
18. Dom, ul. Klasztorna 2, 1 ćwierć XX w. /witryna, brama wjazdowa/ murowany;
19. Dom, ul. Klasztorna 3, koniec XIX w., /brama wjazdowa, dach eternit/ murowany;
20. Dom, ul. Klasztorna 4, 1909 r., /stoi.- brama/ murowany;
21. Dom, ul. Klasztorna 5, 1 ćwierć XIX w., /wejście z kolumnami/, murowany;
22. Dom, ul. Klasztorna 6, 2 połowa XIX w., /brama, okna przebudowane/ murowany;
23. Dom, ul. Klasztorna 8, połowa XIX w., /brama, witryna, stolarka okienna/ murowany;
24. Dom, ul. Klasztorna 12, budynek administracyjny, 4 ćwierć XIX w., murowany;
25. Dom, ul. Klasztorna 13, budynek szkoły podstawowej, 4 ćwierć [XIX w.], murowana;
26. Dom, ul. Klasztorna 16, budynek poczty, 4 ćwierć [XIX w.], murowany;
27. Dom, ul. Klasztorna [16?], dworzec kolejowy, 4 ćwierć [XIX w.], murowany [dworzec kolejowy jest faktycznie przy ulicy Dworcowej 4];
28. Dom, ul. Klasztorna 15, 4 ćwierć XIX w.;
29. Dom, ul. Jeziorna 3, połowa XIX w., /brama/ murowany, drewniany;
30. Dom, ul. Jeziorna 5, połowa XIX w. /brama/ murowany, drewniany;
31. Dom, ul. Jeziorna 7, połowa XIX w., /brama/ murowany, drewniany;
32. Dom, ul. Jeziorna 8, 1910 r., murowany;
33. Dom, ul. Składowa 2, 1 ćwierć XX w., /stolarka drzwi i okien/ murowany;
34. Dom, ul. Wilkońskiego 6, 1 ćw. XX w., /witryna/ murowany;
35. Dom, ul. Poprzeczna 3, 4 ćwierć XIX w., /witryna/ murowany;
36. Dom, Rynek 4, koniec XIX w., /wnęka wejściowa ½ okien/ przebudowany dach eternitowy, murowany;
37. Dom, Rynek 5, 1 ćwierć XX w., murowany;
38. Dom, Rynek 6, 1 ćwierć XX w., /stolarka okienna, parter 1 /2 apteka/ murowany;
39. Dom, Rynek 7, 1 ćwierć XX w., /stolarka okienna i drzwi, witryna/ murowany;
40. Dom, Rynek 8, 1 ćwierć XX w., /stolarka drzwi i okien, witryna/ murowany;
41. Dom, Rynek 10, koniec XIX w., /stolarka okienna, witryna/ murowany;

42. Dom, Rynek 11, koniec XIX w., murowany;
43. Dom, Rynek 13, 1 ćwierć XX w., murowany;
44. Dom, Rynek 14, 1 ćwierć XX w., /stolarka okienna, drzwi, witryna/ murowany;
45. Dom, Rynek 19, koniec XIX w., murowany;
46. Dom, Rynek 21, koniec XIX w., murowany;
47. Dom, Rynek 25, budynek banku spółdzielczego, 1 ćw. XX w.;
48. Dom, Rynek 26, 4 ćw. XIX w., nr rej. A-488;
49. Cmentarze zabytkowe: cmentarz katolicki, nr rej. A-572;
50. Park miejski, koniec XIX w., nr rej. A-531.

Do pierwotnego tekstu Studium przyjęto kilka zmian, w tym dla obszaru wpisanego do rejestru zabytków parku dworskiego we wsi Czesławice w zakresie przeznaczenia istniejącego dworu na cele użyteczności publicznej, spełniającej potrzebę zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego, krajobrazu oraz tożsamości miejsca. Zgodnie z obowiązującymi ustaleniami studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Gołańcz (Uchwałą nr VII/38/95 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 28 listopada 1995 r.) - teren parku pierwotnie przeznaczony został na obszarze zabudowań dworsko-folwarcznych na cele zabudowy przemysłowo-składowej, z zachowaniem parku krajobrazowego. Omawiana zmiana rozszerzająca obszar strefy ochrony konserwatorskiej założenia parku krajobrazowo-dworskiego w Czesławicach (Uchwała nr XXIX/278/06 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 30 marca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gołańcz²⁸), polega na:

- 1) powiększeniu obszaru przeznaczonego na cele zieleni urządzonej, w tym parku krajobrazowo- dworskiego wraz z dworem, oznaczenie na rysunku – A1;
- 2) zmniejszeniu terenu zabudowanego przeznaczonego dla obiektów produkcyjnych, składów i magazynów (dawny folwark), oznaczenie na rysunku – A2;
- 3) ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania w strefie objętej wpisem do rejestru zabytków (zabytkowy dwór i park).

Granice obszaru objętego zmianą oraz przeznaczenie obszarów A1 i A2 oznaczono na rysunku zmiany studium na obszarze wsi Czesławice w skali 1:5000,

²⁸ Dz. Urz. Woj. Wlkp. Nr 126 poz. 3091 z dnia 14 sierpnia 2006 r.

stanowiącym załącznik nr 1 do uchwały oraz na ujednoliconym rysunku studium w skali 1:25 000 stanowiącym załącznik nr 3 do uchwały. Dla obszaru oznaczonego – A1, Gmina Gołańcz zamierza sporządzić zmianę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Do wspomnianej strefy ochrony konserwatorskiej założenia parku krajobrazowo-dworskiego, obowiązują następujące wskazania konserwatorskie:

Dwór:

- 1) należy utrzymać obecną bryłę budynku, w tym profilu i wysokości dachu; zabrania się dostawiania jakichkolwiek dobudówek do istniejącej bryły;
- 2) remonty obiektu należy wykonywać w oparciu o oryginalne, tradycyjne materiały budowlane, tj. tynki mineralne, farby mineralne. Zachować stolarkę drzwiową i okienną drewniana, pokrycie dachowe itp.;
- 3) w przypadku podejmowania remontu elewacji należy – w oparciu o przeprowadzone odkrywki i materiał fotograficzny znajdujący się w zasobach urzędu konserwatorskiego – odtworzyć pierwotny detal architektoniczny (opaski drzwiowe i okienne, gzymsy, szczyty, boniowanie itp.) oraz w miarę możliwości kolorystykę budynku na podstawie próbek zdjętych z elewacji;
- 4) należy dążyć do odtworzenia pierwotnego układu reprezentacyjnych ciągów komunikacyjnych i układu pomieszczeń;
- 5) wszelkie rozwiązania adaptacyjne muszą uwzględniać zabytkowy charakter budynku, zarówno od wewnątrz jak na zewnątrz obiektu i w jak najmniejszym stopniu wpływać na jego wygląd.

Park:

- 1) należy utrzymać oznaczone granice parku oraz zewnętrzne powiązania widokowe;
- 2) należy bezwzględnie chronić stary zachowany drzewostan i układ przestrzenny;
- 3) na terenie parku nie należy stawiać żadnych nowych budynków i ogrodzenia bez wydania przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu zgody na lokalizację;
- 4) należy wykosić i pielęgnować powierzchnie trawiaste;
- 5) należy przeprowadzić leczenie i konserwację najstarszych i najcenniejszych drzew;
- 6) wszelkie wycinki w parku i nowe nasadzenia muszą uzyskać akceptację

Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu;

7) należy uporządkować teren całego parku usuwając zbędne samosiewy, krzewy i odrosty oraz drzewa suche i niebezpieczne, odtworzyć dawne osie widokowe;

8) należy uzupełnić i wzbogacić istniejący drzewostan oraz warstwę krzewiastą parku oraz wprowadzić rośliny okrywowe i byliny oraz rośliny jednoroczne w celu wzbogacenia szaty roślinnej parku;

9) należy odtworzyć dawny układ komunikacyjny, wyczyścić istniejący staw, fontannę znajdującą się przed frontem dworu, oraz zachować i wyremontować istniejące kamienne ogrodzenie zespołu parkowego.

Powyższe wytyczne winny być uwzględnione w formie zapisu prawa miejscowego w ustaleniach zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gołańcz na obszarze wsi Czesławice.

W odniesieniu do zabytków archeologicznych wszelkie prace inżynierskie i budowlane na terenie zespołu dworsko-parkowego, wiążące się z koniecznością wykonania prac ziemnych, wymagają prowadzenia badań archeologicznych. Na powyższe prace, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, istnieje konieczność uzyskania pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych związanych z realizacją inwestycji od Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Uchwałą nr XXIX/296/17 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 23 maja 2017 r. dokonano zmiany Studium dla części wsi Morakowo, Czeszewo i Brdowo. Obszar 7 zmiany Studium, zlokalizowany w obrębie Czeszewo na terenie wsi Brdowo, obejmuje swoim zasięgiem zabytkowe założenie dworskie, składające się z dworu oraz parku dworskiego, które należy uznać za istotne elementy krajobrazu kulturowego. Celem wspomnianej zmiany jest dążenie do uzupełnienia zagospodarowania terenu w sposób harmonijny, zgodnie z zasadą ładu przestrzennego, do zaistniałych możliwości rozwoju i zapotrzebowania na nowe tereny inwestycyjne przeznaczone pod zabudowę usługową i produkcję.

Wskazano, że na tym obszarze znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków, w tym dwór w Brdowie z końca XIX w., nr rej. A-522 z 02. 04. 1985 r. oraz park dworski z końca XIX w., nr rej. A-509 z 17. 12. 1984 r.; i podlegają ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W pkt. 14. 4 studium określono *obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.*

Dla obiektów z obszaru nr 7, wpisanych do rejestru zabytków, obowiązujące są następujące zasady:

- wszelkie prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzyskania pozwolenia właściwego organu ochrony zabytków;
- zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy dachu oraz zmiany formy elewacji;
- prace remontowe przy zabytku wymagają jednoczesnego przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich i rewaloryzacyjnych;
- prace budowlane mogą być prowadzone jedynie w oparciu o pozwolenie konserwatorskie zgodnie z zatwierdzoną przez Konserwatora Zabytków dokumentacją;
- w/w obiektom należy zapewnić właściwą ekspozycję, obowiązuje zakaz lokalizacji w otoczeniu obiektów stanowiących nieodpowiednią dominantę w otaczającym krajobrazie;
- ochronie podlega zachowany starodrzew i układ kompozycyjny oraz przestrzenny parku;
- na terenie parku nie należy stawiać nowych budynków lub ogrodzeń, bez wydania przez właściwy organ ochrony zabytków zgody na lokalizację i zatwierdzenie projektu.

Na obszarze objętym zmianą studium – nr 6 – w obrębach wsi Morakowo i Czeszewo, wzdłuż drogi powiatowej nr 1561P, zlokalizowane są strefy występowania stanowisk archeologicznych ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych (obszar Archeologicznego Zdjęcia Polski 42-32/2-3) i objęte ochroną konserwatorską. W związku z tym dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas prac ziemnych związanych z zabudowywaniem terenu należy prowadzić badania archeologiczne i postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Uchwałą nr XIX/191/20 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 30 czerwca 2020 r. dokonano zmiany Studium na obszarach:

- 8 – w centrum miasta Gołańcz, w sąsiedztwie dworca kolejowego, linii kolejowej nr 356 Poznań Wschód-Bydgoszcz Główna oraz w sąsiedztwie ulic Jeziornej, Smolary (droga wojewódzka nr 242) oraz ulic Składowej i Osada;
- 9 – obszar w północno-zachodniej części miasta Gołańcz w sąsiedztwie linii

kolejowej nr 356 Poznań Wschód-Bydgoszcz Główna oraz w sąsiedztwie ulic Margonińskiej (droga wojewódzka nr193) i Polnej;

10 – obszar zlokalizowany w obrębach miasta Gołańcz, Tomczyc, Grabowa i Konar, na terenie zlikwidowanej linii kolejowej nr 378 Gołańcz-Chodzież – teren częściowo zagospodarowany przez ścieżkę rowerową, zmiana studium umożliwi dalsze, kompleksowe przekształcenie terenów na potrzeby rozwoju ścieżki rowerowej.

Głównym celem zmiany studium jest dążenie do uzupełnienia zagospodarowania terenu w sposób harmonijny, zgodnie z zasadą ładu przestrzennego stosownie do zaistniałych możliwości rozwoju i zapotrzebowania na nowe tereny inwestycyjne przeznaczone pod zabudowę usługową oraz rozwój komunikacji i turystyki rowerowej. W zmianie uwzględniono dziedzictwo kulturowe i zabytki oraz dobra kultury współczesnej: W granicach obszaru 8 objętego zmianą studium uwzględniono zlokalizowane tam obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków:

1) zespół dworca kolejowego:

- dworzec;
- rampa;
- budynek gospodarczy;
- wieża ciśnień;
- warsztaty kolejowe – lokomotywnia;
- dyspozytornia.

2) budynek mieszkalny ul. Osada 19 (dawniej 6).

Ponadto na obszarze 9 objętym zmianą Studium, położonym przy ul. Margonińskiej i Polnej uwzględniono zlokalizowane tam stanowisko archeologiczne (obszar AZP 41-31/124), będące pozostałością osadnictwa kultury łużyckiej oraz z okresu wczesnego średniowiecza, przeznaczone do ujęcia w ewidencji zabytków. Stanowisko jest objęte ochroną i opieką konserwatorską.

W zmianie Studium ustalono *obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* (15.4). Stwierdzono, że przy obiektach zespołu dworca kolejowego oraz budynku mieszkalnego ul. Osada 19 (dawniej 6), które to obiekty są ujęte w gminnej ewidencji zabytków,

podejmowane prace powinny być prowadzone przy zachowaniu następujących zasad:

- 1) zachowaniu podlegają charakterystyczne bryły budynków, oraz historyczny rodzaj materiałów budowlanych, kompozycja i wystrój elewacji, detal architektoniczny, wykrój otworów okiennych i drzwiowych, forma stolarki i ślusarki okiennej i stolarki drzwiowej;
- 2) wszelkie prace dotyczące zewnętrznych form obiektów wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu.

W związku z koniecznością ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w planie miejscowym należy wyznaczyć strefę ochrony wspomnianego stanowiska archeologicznego, w której podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu należy prowadzić badania archeologiczne i postępować zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W punkcie 15. 9. stwierdzono, że opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów objętych zmianami zapewni *ochronę środowiska, przyrody oraz zabytków i obiektów archeologicznych.*

Uchwałą XLIV/407/10 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z 20 września 2010 r. wprowadzono zmiany studium wprowadzające m.in. regulacje dotyczące budowy elektrowni wiatrowych.

Studium w punkcie 13. 4. *określa obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.* Stwierdzono, że:

1. Ochrona historycznego układu miasta powinna uwzględniać w szczególności strefę ochrony konserwatorskiej wyznaczoną w Zmianie miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Gołańczy uchwalonego uchwałą Nr XXIII/112/2000 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z dnia 22 listopada 2000 r. (Dz. Urz. Woj. Wlkp. nr 92 z dnia 29. 12. 2000 r.) wraz z zasadami wynikającymi z jej występowania. Nowe miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzone dla terenu objętego strefą ochrony konserwatorskiej powinny uwzględniać wyznaczone już zasady, a zabudowa i zagospodarowanie terenu powinny być uwzględniane z odpowiednim organem służby archeologiczno-konserwatorskiej.
2. W obszarze objętym niniejszą zmianą studium zlokalizowane są strefy

występowania stanowisk archeologicznych ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych. Strefy te podlegają ochronie na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. A art. 22 ust 2, ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami (Dz. U. Z 2003 r. nr 162, poz. 1568 ze zmianami). W obrębie lub bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk archeologicznych winna obowiązywać zasada zgłaszania służbie archeologiczno-konserwatorskiej zamiarów podejmowania prac związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, dla których należy uzyskać uzgodnienie lub pozwolenie na prowadzenie prac.

3. W punkcie 14.9 studium stwierdzono, że zmiana studium obejmuje obszary dla których gmina zamierza sporządzić miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, co powinno zapewnić, m.in. *ochronę środowiska, przyrody oraz zabytków i obiektów archeologicznych.*

W celu zapewnienia zgodności ustaleń studium z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wprowadzono w ujednoliconym tekście studium zapisy zgodne z ww. planem w zakresie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

3. 2. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Gołańcz

Poprzednia Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Gołańcz na lata 2008-2015 przyjęta Uchwałą nr XVIII/164/08 Rady Miasta i Gminy Gołańcz w dniu 28 kwietnia 2008 r. straciła swoją ważność. Obecnie obowiązująca Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Gołańcz na lata 2023-2030 została przyjęta Uchwałą XLIX/412/23 Rady Miasta i Gminy Gołańcz z 31 stycznia 2023 roku. W dokumencie tym określono wizję gminy Gołańcz, jako *atrakcyjnego miejsca do życia, otwartego na potrzeby mieszkańców i turystów zgodnie z przesłaniem znajdującym się w herbie „Brama niech będzie otwarta”, wyróżniającym się czystym środowiskiem i występowaniem wielu jezior i lasów, którego wizytówką są ruiny zamku gotyckiego nad brzegiem jeziora Smolary.* Wśród mocnych stron gminy uwzględniono występowanie ciekawych zabytków i obiektów sakralnych sprzyjających rozwojowi turystyki. Kilka zabytków wymieniono także jako *atrakcje turystyczne* – kościoły w Smogulcu, Gołańczy, Panigrodzu; dwory w Smogulcu, Brdowie, Olesznie, Czeszewie i Czesławicach; a także zamek gołaniecki; bunkry z 1939 r. i rynek w Gołańczy. Określono trzy cele strategiczne gminy: 1. Aktywna i zintegrowana

lokalna społeczność, 2. Zrównoważona działalność usługowo-gospodarcza, 3. Przyjazna przestrzeń do życia dla społeczności lokalnej i środowiska naturalnego. Jednym z celów operacyjnych celu nr 1 jest rozwinięta oferta rekreacyjna i kulturalna.

W określonym w celu 1 na uwagę zwraca kierunek działań nr 2 *Kreowanie oferty w zakresie sportu, rekreacji i wypoczynku przy wykorzystaniu lokalnych potencjałów i zasobów dziedzictwa kulturowego*. Wśród oczekiwanych rezultatów tego działania wyszczególniono m.in. wzrost znaczenia dziedzictwa kulturowego. W celu nr 2 interesujący jest kierunek działań nr 2 *wspieranie rozwoju turystyki i ochrona obiektów zabytkowych*. Wśród oczekiwanych rezultatów wyszczególniono:

- pozyskiwanie środków na zabezpieczenie, renowację i rewitalizację zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego wraz z otoczeniem;
- odnawianie i konserwację obiektów architektury sakralnej, lokalnych pomników historii i miejsc pamięci;
- wspieranie inicjatyw mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego.

W omawianym dokumencie podkreślono wagę innych dokumentów strategicznych gminy, w tym gminnego programu opieki nad zabytkami. Dostrzeżono także wagę opieki nad zabytkami i uwzględniono w planach postępowania. Jednakże kwestia opieki nad zabytkami jest w tym ważnym dokumencie przedstawiona jako, w pewnym sensie, służebna wobec turystyki.

3. 3. Gminny Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Gołańcz

Gminny Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Gołańcz, jest dokumentem aktualnie obowiązującym, zaktualizowanym w 2019 roku i uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu 5 marca 2019 roku oraz z Szefem Obrony Cywilnej Powiatu 8 lipca 2019 roku. Dokument ten określa sposoby ochrony zabytków i metody postępowania w przypadku konfliktu zbrojnego, lub innej sytuacji kryzysowej.

4. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Gołańcz

Na terenie gminy Gołańcz znajdują się liczne zabytki o różnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Zdecydowana większość ma znaczenie lokalne i stanowi pamiątkę dziejów najnowszych (XIX i XX w.). Jednakże nie brak wśród nich prawdziwych pereł dawnej architektury, a także zabytków prehistorycznych, średniowiecznych, czy też z doby renesansu i baroku. Spośród wielu można wspomnieć o unikalnym gotyckim zamku, czy też perle architektury renesansowej – kościele pw. św. Katarzyny w Smogulcu. Na terenie gminy Gołańcz nie znajduje się żaden zabytek znajdujący się na liście UNESCO, ani też objęty najwyższą formą ochrony prawnej jako Pomnik Historii. Jednakże w dalszej perspektywie zasadnym byłoby dążenie do zrealizowania idei uznania gołanieckiego zamku za Pomnik Historii. Na terenie gminy nie ma także parków kulturowych. Na terenie gminy znajduje się łącznie 36 zabytków nieruchomych, w tym jeden obiekt (wiatrak koźlak z Chojny) przeniesiony do Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią, a także 9 bunkrów wpisanych do rejestru zabytków. W Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków znajdują się 293 zabytki nieruchome (w tym wpisane do rejestru). Gminna Ewidencja zabytków według stanu na 2020 r. obejmuje 262 zabytki nieruchome. Jednakże w świetle przepisów Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Gminna Ewidencja Zabytków powinna obejmować wszystkie obiekty uwzględnione w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. W związku z powyższym niezbędna jest jej aktualizacja, planowana na 2024 r.

Wśród najcenniejszych zabytków z terenu gminy można wymienić:

- Pałac i park dworski w Brdowie, wzniesiony pod koniec XIX wieku w miejscu dawnego domu polskiego filozofa – Karola Libelta, założyciela Brdowa. W 1873 roku Brdowo zostało własnością Kazimiery Bendowskiej, córki Libelta. Obecny pałac ma bryłę w stylu XIX-wiecznych willi angielskich. Zarówno pałac, jak i park są zachowane w dobrym stanie. Obecnie jest to własność prywatna i pełni funkcje mieszkalne (ryc. 2.).
- Dwór i park dworski w Czerlinie, założone zostały w połowie XIX wieku. Dwór, jednokondygnacyjny w korpusie i dwukondygnacyjny w ryzalicie, zbudowany z cegieł, na fundamencie z kamienia, jest zachowany w bardzo złym stanie, z

uszkodzonymi murami (duże ubytki w tynku, a także w ceglach), zniszczoną stolarką drzwiową i okienną. Dwór wymaga kapitalnego remontu. W podobnym złym stanie jest park, z pozostałościami po bramie wjazdowej. Granice parku w dużym stopniu są już zatarte. Brak nasadzeń uzupełniających, wycinki samosiewów i pielęgnacji starych drzew. Obecnie właścicielem jest gmina Gołańcz. We dworze znajdują się mieszkania lokatorskie (ryc. 3 i 4).

- Dwór w Czesławicach został zbudowany w połowie XIX wieku. Z tego samego okresu pochodzi okalający go park dworski. Dwór jest budynkiem parterowym, podpiwniczonym, nakrytym dwuspadowym dachem pokrytym dachówką ceramiczną karpiówką z wieżyczką sygnaturką, wzniesionym na planie prostokąta, z cegły na cokole z kamienia pełnego regularnego. Od frontu wykonany jest podjazd w formie rampy. Dwór jest otoczony parkiem oraz stawem. Budynek jest w złym stanie technicznym, pozbawiony stolarki okiennej i drzwiowej, ze znaczącymi ubytkami w tynku i szybach okiennych. Obiekt wymaga kapitalnego remontu. W parku dworskim zachowały się stare drzewa i dawne alejki. Zachowane, choć nie pozbawione znaczących ubytków, jest parkowe ogrodzenie, a tym samym granice parku są czytelne. Stan zachowania parku można określić jako dostateczny, choć wymaga podjęcia prac porządkowych i pielęgnacyjnych, a także odnowienia dawnej fontanny, oraz naprawienia ubytków w ogrodzeniu. Obecnie właścicielem jest gmina Gołańcz, nieruchomość nie pełni jednak żadnej funkcji (ryc. 5).

- Dwór w Czeszewie został zbudowany w latach 1859-1860 według projektu architektonicznego Wiktora Stabrowskiego z Kcyni dla Karola Libelta, który mieszkał w Czeszewie w latach 1850-1868. Pałac jest obecnie w stanie ruiny wskutek zaniedbań właścicieli. Dziury w dachu, oraz znaczących rozmiarów ubytki w ścianach i stropach kolejnych kondygnacji, są zagrożeniem dla dalszego istnienia zabytku. Park jest w stanie dostatecznym, z zachowanym w dużym stopniu drzewostanem. Jednakże wiele do życzenia pozostawia stan okalającego go muru, w którym zaobserwowano znaczące ubytki mechaniczne. W parku nie prowadzi się prac porządkowych polegających m. in. na wykaszaniu traw, usuwaniu dziko wyrosłych drzewek i krzewów, czy pielęgnacji starych drzew. Obecnie jest to własność prywatna, nie pełniąca żadnej funkcji (pustostan, ryc. 6-9).

- Zajazd w Czeszewie został zbudowany w 1912 r. przez rodzinę Nędzlewiczów. Stan zachowania obiektu można określić jako dobry, choć jego fasada wymagałaby odnowienia, ze względu na odpadający miejscami tynk. W szczycie budynku znajduje się data jego budowy – 1912 r. Obecnie jest to własność prywatna, pełniąca funkcję budynku mieszkalnego (ryc. 10).

- Kościół pw. św. Andrzeja w Czeszewie został wzniesiony w stylu gotyckim ok. 1500 r., wraz z dobudowaną ok. 1909 r. neogotycką wieżą z hełmem wzorowanym na kościele Klarysek w Bydgoszczy. Wewnątrz znajduje się wczesnobarokowy ołtarz główny z 1 połowy XVII w., marmurowe epitafium Karola Libelta pochowanego w podziemiach kościoła, a także obelisk z czarnego marmuru poświęcony jego synowi Karolowi, poległemu w powstaniu styczniowym. Przed wejściem do kościoła znajduje się dawna kropielnica wykonana z jednego głazu. Cmentarz przykościelny w Czeszewie, należy do najstarszych nekropoli na terenie gminy Gołańcz. Jego początki są najprawdopodobniej ściśle związane z początkami kościoła pw. św. Andrzeja Apostoła, a zatem sięgają XVI wieku (lub nawet średniowiecza). Najstarsze nagrobki pochodzą jednak z wieku XIX. W podziemiach kościoła spoczywają szczątki filozofa Karola Libelta, oraz jego syna, także Karola, poległego w Powstaniu Styczniowym. Na cmentarzu przykościelnym znajdują się groby Pantaleona Szumana, działacza społeczno-politycznego, ks. Stanisława Piszczygłowy, ks. Teofila Kuligowskiego i członków rodzin: Szumanów i Sołtysińskich. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry. Właścicielem kościoła jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie. Obiekt pełni funkcje sakralną (ryc. 11).

- Kościół pw. św. Małgorzaty w Chojnie, zbudowany w konstrukcji szachulcowej w 1776 r., ufundowany został przez Macieja Mielżyńskiego w miejscu wcześniejszej drewnianej świątyni zbudowanej przez cystersów. Wewnątrz znajduje się ołtarz św. Małgorzaty z herbem Nałęcz oraz konfesjonał z klasztoru oo. Bernardynów w Gołańczy. Cmentarz katolicki, przykościelny w Chojnie, został założony najprawdopodobniej w tym samym okresie co kościół pw. św. Małgorzaty. Najstarsza płyta nagrobna pochodzi z XIX wieku (Heliodor Borowski, zmarły w 1865 r.). Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry. Właścicielem jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Małgorzaty w Chojnie. Obiekt pełni funkcje sakralną (ryc. 12).

- Drewniany wiatrak koźlak w Chojnie został wzniesiony w połowie XIX wieku. Został przeniesiony i obecnie znajduje się w Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią i pełni funkcję ekspozycyjną.
- Kościół pobernardyński pw. Najświętszej Maryi Panny w Gołańczy, pierwotnie wzniesiony w stylu gotyckim około 1500 r., w latach 1695-1700 przebudowany w stylu barokowym. Zbudowany na planie krzyża, ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym nakrytym kopułą. Wewnątrz świątyni znajduje się ołtarz główny i ambona z początku XVIII w. W północnej kaplicy znajduje się płyta nagrobna z 1752 r. Piotra Raczyńskiego. W latach 1701-1827 użytkowany przez oo. Bernardynów, później decyzją władz pruskich przekazany ewangelikom, pomimo protestów ludności katolickiej. Na dziedziniec prowadzi zabytkowa barokowa brama wjazdowa. W podziemiach kościoła w 1776 r. została pochowana Kunegunda Drwęska – pierwsza żona Józefa Wybickiego – autora słów hymnu narodowego - Mazurka Dąbrowskiego. Wokół kościoła znajduje się cmentarz, na którym zlokalizowana jest mogiła wojenna obrońców gołanieckiego zamku, poległych i pomordowanych podczas wojny polsko-szwedzkiej w latach 1655-1660. Właścicielem kościoła jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Wawrzyńca w Gołańczy. Obiekt pełni funkcje sakralną (ryc. 13-14).
- Zamek gotycki w Gołańczy został wzniesiony w XIV wieku i był kilkakrotnie przebudowywany w późniejszych wiekach. Według dawnej literatury, zamek miał zostać zbudowany w miejscu wcześniejszej drewnianej wieży rycerskiej²⁹. Badania archeologiczne nie potwierdziły jednak tego przypuszczenia. W źródłach historycznych zamek pojawia się po raz pierwszy w połowie XV wieku³⁰. Jednak powstał najprawdopodobniej o wiele lat wcześniej na zlecenie wspomnianego wcześniej biskupa włocławskiego Macieja z Gołańczy z rodu Pałuków (zmarły w 1368 r.). Jest to najstarsza, zachowana w pełnej kubaturze, świecka budowla w Wielkopolsce zachowana do naszych czasów. Obecnie składa się z murowanej wieży zamkowej, a także murów obronnych z basztą i bramą. Zamek jest w trakcie

²⁹ E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej części Pałuk*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1995, s. 346-357.

³⁰ Wzmianka z 1383 roku, wspominająca Jakuba Kusza z Gołańczy, nie wspomina o zamku, zob.: T. Olszacki, A. Różański, *Zamek w Gołańczy. Dzieje i architektura od połowy XIV po schyłek XVIII stulecia*, Gołańcz 2015, s. 18-21.

renowacji. Właścicielem jest Gmina Gołańcz. Obiekt był przez lata nieużytkowany. Według planów, gołaniecki zamek, po renowacji ma pełnić funkcje kulturalne, jako siedziba Gminnego Ośrodka Kultury (ryc. 15).

- Kościół parafialny pw św. Wawrzyńca w Gołańczy został zbudowany w 1934 roku, po likwidacji wcześniejszego kościoła, zlokalizowanego przy ul. Kościelnej. Budowniczym nowej świątyni był ówczesny proboszcz ks. Edmund Mrotek. Kościół powstał według projektu Stefana Cybichowskiego. Zabytek jest własnością Parafii rzymskokatolickiej pw. św. Wawrzyńca w Gołańczy i pełni funkcje sakralne. Jego stan zachowania można określić jako bardzo dobry (ryc. 16).

- Cmentarz katolicki w Gołańczy, został założony najprawdopodobniej pod koniec XVIII lub w początkach XIX wieku (choć w karcie cmentarza podawana jest jego chronologia na II połowę XIX wieku). Cmentarz został zaznaczony na mapie Urmesstichblatt z ok. 1830 roku, co potwierdza jego wcześniejszą, niż przyjmowano dotąd, metrykę. Najstarsze nagrobki znajdujące się na cmentarzu pochodzą z przełomu XIX i XX wieku. Oprócz tego, na cmentarzu znajduje się kilka nagrobków z okresu międzywojennego, a także mogiły wojenne (4 groby nieznanymi żołnierzami Wojska Polskiego poległych w 1939 r.; grób Jana Rehbeina, zamordowanego przez Wehrmacht; grób Kazimierza Baczyńskiego, zamordowanego przez Wehrmacht). Na cmentarzu zachowane są częściowo aleje starych drzew. Wymagają one jednak pielęgnacji drzew istniejących, a także nasadzeń uzupełniających ubytki. Stan zachowania jest dobry. Właścicielem obiektu jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Wawrzyńca w Gołańczy (ryc. 41).

- Dom mieszkalny przy Rynku nr 26, został zbudowany w końcu XIX wieku, jako gmach hotelowy. Stan zachowania bardzo dobry. Obecnie jest to budynek mieszkalno-usługowy, będący własnością prywatną (ryc. 17).

- Park miejski w Gołańczy, został założony w końcu XIX wieku. W parku zachowane są aleje starych drzew. W zachodniej części parku znajduje się lapidarium, będące pozostałością po cmentarzu ewangelickim. Stan zachowania parku można określić jako dobry. Właścicielem jest Gmina Gołańcz. Obiekt pełni funkcje rekreacyjną (ryc. 18).

- Park dworski w Laskownicy Małej został utworzony w połowie XIX wieku. W parku znajduje się także zrujnowany dwór. Stan zachowania parku jest dostateczny, zachowane są niekiedy stare drzewa. Całość wymaga jednak uporządkowania i

pielęgnacji. Właścicielem jest Skarb Państwa i nie pełni obecnie żadnej funkcji.

- Fragment ogrodzenia w Laskownicy Małej, zbudowanego w XIX wieku. Zachowany fragment ogrodzenia to pozostałości dawnej bramy. Niestety obiekt, znajdujący się na prywatnej posesji, ulega powolnej degradacji i znaczącym uszkodzeniom mechanicznym. Jest także zasłonięty przez współczesne ogrodzenie zlokalizowane obok. Obecnie nie pełni żadnej funkcji (ryc. 19).

- Park dworski w Olesznie został założony w połowie XIX wieku. Na terenie parku znajduje się dwór i oficyna. Granice parku są nieczytelne, zielen zanedbana, a stare drzewa pozbawione niezbędnej pielęgnacji. Niezbędne są uzupełniające nasadzenia i uporządkowanie terenu. Dwór i oficyna wymagają podjęcia pilnych prac mających na celu renowację zanedbanej fasady. Dwór wraz z parkiem jest własnością Gminy Gołańcz, natomiast oficyna jest własnością prywatną (ryc. 20).

- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu został zbudowany w I połowie XIX wieku, w miejscu wcześniejszych świątyń funkcjonujących w tym miejscu od średniowiecza. Kościół jest w bardzo dobrym stanie. Wokół kościoła zlokalizowany jest cmentarz przykościelny, funkcjonujący w tym miejscu najprawdopodobniej od średniowiecza (XIII w.). Najstarsze zachowane pomniki pochodzą z I połowy XX wieku. Niestety starodrzew zachowany jest szczątkowo. Obiekt zachowany jest w stanie dobrym i pełni funkcję sakralną. Właścicielem jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu (ryc. 21).

- Cmentarz parafialny w Panigrodzu został założony w XIX wieku. Znajdują się na nim nagrobki z I połowy XX wieku, w tym pomnik Powstańców Wielkopolskich, stanowiący mogiłę wojenną. Na cmentarzu znajdują się częściowo zachowane aleje drzew, wymagające jednak pielęgnacji i nasadzeń uzupełniających. Obiekt zachowany jest w stanie dobrym. Właścicielem jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu.

- Park dworski w Rybowie powstał w połowie XIX wieku. W parku zachowała się dawna lodownia (ryc. 23), a także relikty dworu (ryc. 24), który jest obecnie w stanie ruiny (zostały wyłącznie fragmenty fasady) i prawdopodobnie wkrótce przestanie istnieć. Park utrzymany w stosunkowo dobrym stanie. Park jest własnością prywatną i pełni funkcję rekreacyjną (ryc. 22-24).

- Cmentarz ewangelicki w Rybowie został założony w XIX wieku. Granice cmentarza są stosunkowo czytelne, dość dobrze zachowane dawne drzewa. Na

terenie cmentarza znajdują się szczątki dawnego grobowca. Całość należałoby uporządkować, a drzewa poddać pielęgnacji. Cmentarz należałoby oznaczyć tablicą informacyjną. Właścicielem cmentarza jest gmina Gołańcz. Obiekt nie pełni obecnie żadnej funkcji (ryc. 25).

- Kościół pw. św. Katarzyny i bł. Marii Karłowskiej w Smogulcu wzniesiony ok. 1619 r., ufundowany przez Jana Wierzbietę Smoguleckiego. Uchodzi za renesansową perłę Wielkopolski. Do kościoła dobudowana została w XIX w. Złota Kaplica Hutten-Czapskich, kryta kopułą wzorowaną na kopule kaplicy zygmuntońskiej na Wawelu w Krakowie. Początki cmentarza przykościelnego w Smogulcu sięgają XVII wieku, tak jak kościoła pw. św. Katarzyny. Najdawniejsze nagrobki pochodzą z XIX i I połowy XX wieku: Józefa Napoleona Czapskiego (zm. 1852 r.), jego małżonki Eleonory Brygidy Elżbiety z Mielżyńskich (zm. 1875 r.), Bogdana Hutten-Czapskiego (zm. 1937) oraz Michała Szulczewskiego (zm. 1939 r.). Dookoła cmentarza przykościelnego znajduje się zabytkowe ogrodzenie wraz z furtami. W granicach cmentarza przykościelnego znajduje się także zabytkowa kaplica, pełniąca obecnie funkcję składzika. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry. Właścicielem jest parafia pw. św. Katarzyny w Smogulcu. Obiekt pełni funkcję sakralną (ryc. 26).

- Plebania w Smogulcu znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła pw. św. Katarzyny. Została zbudowana w połowie XIX wieku i nadal pełni swoją pierwotną funkcję. Obiekt jest w dobrym stanie zachowania. Właścicielem jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Katarzyny w Smogulcu (ryc. 27).

- Park dworski w Smogulcu został założony w połowie XIX wieku. W parku zachowały się budynki: oficyna, budynek kasy i dyrektorówka. Na terenie parku znajdują się także relikty zniszczonego w okresie powojennym dworu, brama, ogrodzenie, a także lodownia. Park po rewitalizacji jest w bardzo dobrym stanie: odtworzono alejki, ścieżki, pojawiły się nasadzenia uzupełniające. Budynki są utrzymane w dobrym stanie. Odnowienia wymagać może natomiast brama wjazdowa na teren parku, a także zachowana lodownia. Właścicielem obiektu jest gmina Gołańcz.

- Cmentarz parafialny w Smogulcu, został prawdopodobnie założony w końcu XVIII wieku, lub początkach XIX w. Na cmentarzu znajdują się historyczne nagrobki, a także mogiły wojenne. Na cmentarzu zachowały się także stare drzewa,

w tym częściowo zachowana aleja główna. Na terenie cmentarza znajdują się dwie mogiły wojenne: por. Zenona Kujawskiego, poległego w 1939 r., oraz pomnik poległych Powstańców Wielkopolskich. Stan zachowania dobry, choć drzewa wymagają pielęgnacji. Brak nasadzeń uzupełniających. Stan zachowania dostateczny. Właścicielem jest Parafia rzymskokatolicka pw. św. Katarzyny w Smogulcu (ryc. 30, 40, 42).

- 9 schronów bojowych Wojska Polskiego z 1939 roku – szczegółowy opis w rozdziale 4.5. (ryc. 28-29).

4. 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Brdowo

1. Dwór z końca XIX w., nr rej. A-522 z 25.04.1985;
2. Park dworski z początku XX w., nr rej. A-509 z 28. 12. 1984;

Chojna

1. Kościół katolicki pw. św. Małgorzaty, szachulcowy, 1766 (1776), nr rej. A-583 z 03. 05.1969;
2. Cmentarz katolicki, XVIII w., nr rej. A-569 z 21. 02. 1989;
3. Wiatrak koźlak z XIX wieku, obecnie w Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią, nr rej. A-322 z 16. 11. 1978;

Czerlin

1. Dwór z połowy XIX wieku, nr rej. A-1010 z 11.03.1970;
2. Park dworski z drugiej połowy XIX wieku, nr rej. A-529 z 13.02.1986;

Czesławice

1. Dwór z 1. poł. XIX w., nr rej. A-1011 z 11. 03. 1970;
2. Park dworski z 1. poł. XIX w., nr rej. A-1724 z 23. 04. 1975;

Czeszewo

1. Kościół parafialny pw. św. Andrzeja z XV- początku XVI wieku, wieża z 1909 r., nr rej. A-81 z 10. 03. 1933;
2. Cmentarz katolicki wokół kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja, XVI w., nr rej. A-570 z 21. 02. 1989;
3. Dwór zbudowany w latach 1859-1860 dla Karola Libelta, nr rej. A-351 z 29. 10. 1968;
4. Park dworski z połowy XIX wieku, nr rej. A-530 z 24. 02. 1986. Zajazd z 1912 roku, nr rej. A-483 z 15. 12. 1983;

Golańcz

1. Kościół pobernardyński pw. NMP z przełomu XV i XVI wieku, przebudowany w stylu barokowym w XVII/XVIII wieku, nr rej. A-83 z 10. 03. 1933;
2. Brama kościelna do kościoła pobernardyńskiego pw. NMP, I ćw. XVIII, nr rej. A-177 z 19. 07. 1966;
3. Zamek kasztelański z XIV wieku, nr rej. 6347/30A z 12. 03. 1930;
4. Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca zbudowany w latach 1931-1934, nr rej. A-498 z 25. 01. 1984;
5. Cmentarz katolicki, parafialny z 2 połowy XIX wieku, nr rej. A-573 z 21. 02. 1989;
6. Dom mieszkalny (Rynek, nr 26) z końca XIX wieku, nr rej. A-488 z 15. 12. 1983; 1035/Włpk/A z 29. 11. 2017;
7. Park miejski z końca XIX wieku, nr rej. 531 z 24. 02. 1986;

Laskownica Mała

1. Park dworski z połowy XIX wieku, nr rej. A-510 z 28. 12. 1984;
2. Fragment ogrodzenia, chronologia nieznana, nr rej. A-510 z 28. 12. 1984;

Oleszno

1. Park dworski z I połowy XIX wieku, nr rej. A-528 z 24. 02. 1986;

Panigródz

1. Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela z 1830/1913 roku, nr rej. 172/Wlkp/A z 10. 05.2004;
2. Cmentarz katolicki, przykościelny, XIII (XIX) w., nr rej. A-574 z 01. 03. 1989;
3. Cmentarz katolicki, parafialny, I poł. XIX w., nr rej. A-573 z 01. 03. 1989;

Rybowo

1. Park dworski z połowy XIX w., nr rej. A-527 z 24. 02. 1985;
2. Cmentarz ewangelicki z 2 poł. XIX w., nr rej. A-581 z 09. 03. 1989;

Smogulec

1. Cmentarz katolicki, wiejski, I poł XIX w., nr rej. A-584 z 09. 03. 1989;
2. Kościół katolicki pw. św. Katarzyny z początku XVII wieku, gotycko-renesansowy, z kaplicą grobową Hutten-Czapskich z XIX wieku, nr rej. AK-I-11a/258 z 14. 03. 1933;
3. Cmentarz przykościelny z XIII/XVII w., nr rej. 1028/Wlkp/A z 23. 11. 2017;
4. Ogrodzenie wokół kościoła z furką i bramami, 1888, nr rej. 1028/ Wlkp/A z 23. 11. 2017;
5. Bramka wejściowa ze schodami, 1888, nr rej. 1028/Wlkp/A z 23. 11. 2017;
6. Kaplica przy kościele, ob. składzik, 1909, nr rej. 1028/Wlkp/A z 23. 11. 2017;
7. Plebania rzymsko-katolicka, połowa XIX w., nr rej. 1028/ Wlkp/A z 23. 11. 2017;
8. Park dworski z początku XIX w., nr rej. A-503 z 29. 05. 1984;

Schrony bojowe Wojska Polskiego z 1939 r.

1. 9 schronów bojowych Wojska Polskiego z 1939 roku, nr rej. A-477 z 24. 10. 1985 r. (zob. rozdział 4. 5).

Gmina Gołańcz jest właścicielem dziewięciu zabytków wpisanych do rejestru zabytków: zamek gotycki w Gołańczy, park w Smogulcu, dwór i park w

Czesławicach, dwór i park w Czerlinie, park Olesznie, park miejski w Gołańczy, oraz cmentarz ewangelicki w Rybowie.

4. 2. Zabytki nieruchomości ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Na podstawie zarządzenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu nr 57/WEZ/2019 z dnia 18. 10. 2019 r. włączono do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjne 293 zabytków nieruchomości z terenu miasta i Gminy Gołańcz. W świetle wspomnianego zarządzenia Gminną Ewidencję Zabytków należy uzupełnić o wszystkie karty uwzględnione w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wojewódzka Ewidencja Zabytków obejmuje obiekty:

1. Bogdanowo, zespół folwarczny, murowany;
2. Bogdanowo, stodoła, zespół folwarczny, murowana, 1860;
3. Bogdanowo, nr 1, rządcówka, zespół folwarczny, murowana, ok. 1860;
4. Bogdanowo, nr 2, stodoła, zagroda nr 2, murowana, ok. 1860;
5. Brdowo, nr 5, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, 2 poł. XIX w., nr rej. A-522 z 02. 04. 1985;
6. Brdowo, zespół dworsko-folwarczny, murowany;
7. Brdowo, park krajobrazowy, zespół dworsko-folwarczny, koniec XIX w., nr rej. A-509 z 17. 12. 1984;
8. Buszewo, cmentarz ewangelicki, 2 poł. XIX w.;
9. Chawłodno, schron obserwacyjno-bojowy (5), w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w Rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939, 477-A z 24. 10. 1983;
10. Chawłodno, zespół folwarczny, murowany;
11. Chawłodno, stodoła, zespół folwarczny, murowana, 1912;
12. Chawłodno, spichlerz, zespół folwarczny, murowany, 1880;
13. Chawłodno, obora, zespół folwarczny, murowana, 1880;
14. Chawłodno, nr 9, rządcówka, zespół folwarczny, murowana, 1880;
15. Chawłodno, nr 19, dom, murowany, początek XX w.;
16. Chawłodno, nr 26 d. 28, szkoła, ob. świetlica, murowana, 1880;
17. Chawłodno, budynek gospodarczy, zespół szkoły, mur/drewn., początek XX w.;
18. Chawłodno, nr 20, dom, murowany, początek XX w.;
19. Chawłodno, nr 21, dom, murowany, koniec XIX w.;

20. Chawłodno, nr 25, dom, glin-mur., początek XX w.;
21. Chojna, kościół pw. św. Małgorzaty, szachulcowy, 176, nr rej. A-583 z 03. 05. 1969;
22. Chojna, bramy w zespole ogrodzenia, zespół kościoła, murowane, koniec XIX w.;
23. Chojna, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
24. Chojna, cmentarz przykościelny, 2 połowa XVIII w., nr rej. A-569 z 29. 07. 1988;
25. Chojna, cmentarz rzymskokatolicki, 2 połowa XIX w.;
26. Chojna, nr 14, plebania, murowana, koniec XIX w.;
27. Chojna, budynek gospodarczy, zespół kościoła, murowany, koniec XIX w.;
28. Chojna, nr 11, dom, murowany, koniec XIX w.;
29. Chojna, nr 12, szkoła ob. przedszkole, murowana, początek XX w.;
30. Chojna, nr 24, budynek gospodarczy, murowany, 2 poł. XIX w.;
31. Chojna, nr 45, dom, kam./głina, połowa XIX w.;
32. Czerlin, zespół dworsko-folwarczny;
33. Czerlin, nr 39, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, 2 ćwierć XIX w., nr rej. A-1010 z 11. 03.1970;
34. Czerlin, nr 40, oficyna, zespół dworsko-folwarczny, murowana, 2 połowa XIX w.;
35. Czerlin, park krajobrazowy, połowa XIX w., nr rej. A-529 z 13. 02. 1986;
36. Czerlin, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
37. Czerlin, obok remizy przy domu nr 17, dzwonnica strażacka, murowana, 2 połowa XIX w.;
38. Czerlin, nr 17, szkoła, murowana, lata 20. XX w.;
39. Czerlin, nr 24, dom, murowany, koniec XIX w.;
40. Czerlin, nr 24, budynek gospodarczy, murowany;
41. Czerlin, nr 28, dom, murowany, 2 połowa XIX w.;
42. Czerlin, bramy w zespole ogrodzenia, zespół dworsko-folwarczny, murowane, 2 połowa XIX w.;
43. Czesławice, cmentarz ewangelicki, 1 połowa XX w.;
44. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny, murowany;
45. Czesławice, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, 2 połowa XIX w., nr rej. A-1011 z 11.03.1970;
46. Czesławice, park krajobrazowy, zespół dworsko-folwarczny, 1 połowa XIX w., nr rej. A-1724 z 23. 04.1975;
47. Czesławice, silos, zespół dworsko-folwarczny, murowany, 1944;
48. Czesławice, obora ob. spichlerz, zespół dworsko-folwarczny, murowany, początek XX w.;
49. Czesławice, spichlerz, zespół dworsko-folwarczny, murowany, XIX/XX w.;

50. Czesławice, mieszalnia pasz ob. spichlerz, zespół dworsko-folwarczny, murowana, początek XX w.;
51. Czesławice, płatkarnia ob. warsztaty, zespół dworsko-folwarczny, murowana 1888;
52. Czesławice, warsztaty, garaże, zespół dworsko-folwarczny, murowane;
53. Czesławice, obora, zespół dworsko-folwarczny, murowana, koniec XIX w.;
54. Czesławice, nr 2, oficyna, zespół dworsko-folwarczny, murowana, 4 ćwierć XIX w.;
55. Czesławice, nr 20, szkoła, murowana, 1901 r.;
56. Czeszewo, zespół dworsko-parkowy;
57. Czeszewo, dwór, zespół dworsko-parkowy, murowany, 1859-1860, nr rej. A-351 z 29. 10. 1968;
58. Czeszewo, park krajobrazowy, 1859-1860, nr rej. A-530 z 14. 02. 1986;
59. Czeszewo, kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, murowany, ok. 1500, Ak-I-11a/264 z 14. 03. 1933;
60. Czeszewo, cmentarz przykościelny, XVI w., nr rej. A-570 z 29. 07. 1988;
61. Czeszewo, cmentarz rzymskokatolicki, 1 poł. XX w.;
62. Czeszewo, cmentarz ewangelicki, 1 połowa XIX w.;
63. Czeszewo, nr 30, szkoła, murowana, 1913-1915;
64. Czeszewo, nr 27, dom, dawny zajazd, murowany, 1912 r., nr rej. A-483 z 15. 12. 1983;
65. Czeszewo, nr 35, dom, murowany, koniec XIX w.;
66. Czeszewo, nr 35, budynek gospodarczy;
67. Czeszewo, nr 43, czworak, zespół folwarczny, murowany, XIX/XX w.;
68. Grabowo, Grabowo/Konary, nr 20, szalet z budynkiem gospodarczym, murowany, 1908;
69. Grabowo, Grabowo/Konary, nr 20, dworzec kolejowy, murowany, 1908;
70. Grabowo, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
71. Grabowo, nr 8, szkoła, zespół szkolny, mur./kam., początek XX w.;
72. Grabowo, nr 23, dom, murowany, początek XX w.;
73. Grężyny, zespół folwarczny, murowany, 2 połowa XIX w.;
74. Grężyny, nr 2, rządówka, zespół folwarczny, murowana, 2 połowa XIX w.;
75. Grężyny, stodoła, zespół folwarczny, murowana, 2 połowa XIX w.;
76. Jeziorki, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
77. Jeziorki, zespół folwarczny, murowany, początek, koniec XIX w.;
78. Jeziorki, nr 1, rządówka, zespół folwarczny, murowana;
79. Konary, zespół folwarczny;
80. Konary, nr 2, rządówka, mur./kam.;
81. Konary, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;

82. Krzyżanki, nr 20, dom, drewn., początek XX w.;
83. Krzyżanki, nr 10 d 16, dom, murowany, 2 połowa XIX w.;
84. Kujawki, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
85. Kujawki, nr 17 d 7, dwór, zespół dworski, murowany, 1 połowa XIX w.;
86. Kujawki, nr 17 d 7, budynek gospodarczy, zespół dworski, szachulcowy, początek XX w.;
87. Kujawki, nr 17 d 7, ubicacja, zespół dworski, murowana, koniec XIX w.;
88. Kujawki, nad stawem, remiza, murowana, koniec XIX w.;
89. Kujawki, nr 9, budynek gospodarczy, zagroda nr 9, murowany, początek XX w.;
90. Kujawki, nr 1, dom, murowany, 2 połowa XIX w.;
91. Kujawki, nr 5, dom, murowany, po 1918 r.;
92. Kujawki, nr 16, dom, murowany, 1911 r.;
93. Laskownica Mała, zespół dworsko-folwarczny, murowany;
94. Laskownica Mała, nr 1, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, połowa XIX w.;
95. Laskownica Mała, spichlerz, zespół dworsko-folwarczny, murowany, 3 ćwierć XIX w.;
96. Laskownica Mała, nr 12, dworzec kolejowy, murowany, 1905;
97. Laskownica Mała, szalet z budynkiem gospodarczym, murowany, 1908;
98. Laskownica Mała, cmentarz rzymskokatolicki, 2 połowa XIX w.;
99. Laskownica Mała, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
100. Laskownica Mała, stodoła, zespół dworsko-folwarczny, mur./kam., połowa XIX w.;
101. Laskownica Mała, park krajobrazowy, zespół dworsko-folwarczny, połowa XIX w., nr rej. A-510 z 17.12.1984;
102. Laskownica Mała, do parku przy skrzyżowaniu we wsi, brama wjazdowa, zespół dworsko-folwarczny, murowana, połowa XIX w.;
103. Laskownica Wielka, nr 44, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, początek XIX w. i po 1906 r.;
104. Laskownica Wielka, cmentarz ewangelicki, XIX-XX w.;
105. Laskownica Wielka, zespół folwarczny, murowany;
106. Laskownica Wielka, schron obserwacyjno-bojowy (9), w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939, 477-A z 24. 10. 1983;
107. Laskownica Wielka, nr 34, dom z remizą, d. zagroda nr 36/remiza, murowana, ok. 1920 r.;
108. Laskownica Wielka, nr 34, budynek gospodarczy, d. zagroda nr 36/remiza, mur/szach., początek XX w.;
109. Laskownica Wielka, nr 14, szkoła, murowana;
110. Laskownica Wielka, nr 14, budynek gospodarczy, murowany;

111. Lęgniszewo, nr 21, szkoła ob. świetlica, murowana, początek XX w.;
112. Lęgniszewo, nr 8, dom, murowany, początek XX w.;
113. Lęgniszewo, nr 16, dom, mur/kam., XIX/XX w.;
114. Lęgniszewo, cmentarz choleryczny, początek XX w.;
115. Morakowo, nr 7, dom, murowany, początek XX w.;
116. Morakowo, nr 27, mleczarnia, mur./szach., koniec XIX w.;
117. Morakowo, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
118. Morakowo, nr 17, magazyn ob. sklep spożywczy, murowany, początek XX w.;
119. Morakowo, nr 17, budynek gospodarczy, murowany, 1934 r.;
120. Oleszno, dwór, zespół dworsko-parkowy, murowany, 1849 r.;
121. Oleszno, park krajobrazowy, zespół dworsko-parkowy, połowa XIX w., nr rej. A-528 z 24. 02. 1986;
122. Oleszno, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
123. Oleszno, nr 5, oficyna, zespół dworsko-parkowy, murowana, połowa XIX w.;
124. Oleszno, nr 6, oficyna, zespół dworsko-parkowy, murowana, połowa XIX w.;
125. Panigródz, kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela, zespół kościelny, murowany, ok. 1830, nr rej. 172/Wlkp/A z 10. 05. 2004;
126. Panigródz, bramy ogrodzenie, zespół kościelny, murowane, początek XX w.;
127. Panigródz, cmentarz przykościelny, XIII w., nr rej. 172/Wlkp/A z 01. 03. 1989;
128. Panigródz, cmentarz rzymskokatolicki, 1 połowa XIX w., nr rej. A-573 z 01. 03. 1989;
129. Panigródz, nr 16, plebania, zespół kościelny, murowana, XIX/XX w.;
130. Panigródz, nr 14, dom parafialny, zespół kościelny, murowany, początek XX w.;
131. Panigródz, zespół dworsko-folwarczny;
132. Panigródz, park krajobrazowy, koniec XIX w.;
133. Panigródz, nr 41, rządówka, zespół dworsko-folwarczny, murowana, 1909 r.;
134. Panigródz, obora, zespół dworsko-folwarczny, murowana, początek XX w.;
135. Panigródz, chlewnia, zespół dworsko-folwarczny, murowana, początek XX w.;
136. Panigródz, kuźnia, zespół dworsko-folwarczny, murowana, początek XX w.;
137. Panigródz, nr 40, dwór, zespół dworsko-folwarczny, 2 połowa XIX w.;
138. Panigródz, brama wjazdowa, zespół dworsko-folwarczny, murowana, 2 połowa XIX w.;
139. Panigródz, nr 24, szkoła, murowana, XIX/XX w.;
140. Panigródz, nr 80, dworzec kolejowy, murowany, początek XX w.;
141. Panigródz, nr 80, szalet z budynkiem gospodarczym, zespół dworca kolejowego, murowany, Początek XX w.;

142. Panigródz, nr 12, poczta/budynek mieszkalny, murowany, 2 połowa XIX w.;
143. Panigródz, nr 17, dom, murowany, początek XX w.;
144. Panigródz, nr 18, dom, murowany, początek XX w.;
145. Panigródz, nr 19, dom, murowany, koniec XIX w.;
146. Panigródz, nr 22, dom, murowany, koniec XIX w.;
147. Panigródz, nr 37, dom, murowany, koniec XIX w.;
148. Panigródz, nr 79, dom pracowników kolei, murowany, początek XX w.;
149. Parkowo, zespół folwarczny, murowany;
150. Parkowo, stodoła, zespół folwarczny, mur-drewn., 1911;
151. Parkowo, owczarnia, zespół folwarczny, murowana;
152. Podjeziorze, obręb Chawłodno, schron do ognia jednostronnego (6), w zespole Polskie Umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939;
153. Podjeziorze, obręb Chawłodno, schron obserwacyjno-bojowy (7), w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939;
154. Podjeziorze, obręb Chawłodno, schron do ognia dwustronnego (8), w zespole Polskie Umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939;
155. Potulin, zespół folwarczny, murowany;
156. Potulin, spichlerz, zespół folwarczny, murowany, 1860;
157. Potulin, stodoła I, zespół folwarczny, murowana, koniec XIX w.;
158. Potulin, stodoła II, zespół folwarczny, murowana, koniec XIX w.;
159. Potulin, chlewnia, zespół folwarczny, murowana, koniec XIX w.;
160. Potulin, obora, zespół folwarczny, murowana, koniec XIX w.;
161. Prostkowo, zespół młyński, mur./kam., połowa XIX w.;
162. Prostkowo, dom młynarza, zespół młyński, mur./kam., 3 ćwierć XIX w.;
163. Rybowo, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w., nr rej. A0581 z 09. 03. 1989;
164. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny, murowany;
165. Rybowo, dwór, zespół dworsko-folwarczny, murowany, połowa XIX w.;
166. Rybowo, park krajobrazowy, zespół dworsko-folwarczny, połowa XIX w., nr rej. A-527 z 24. 02. 1986;
167. Rybowo, brama wjazdowa, murowana, połowa XIX w.;
168. Rybowo, lodownia, zespół dworsko-folwarczny, murowany, koniec XIX w.;
169. Rybowo, nr 15, dom, murowany, koniec XIX w.;
170. Rybowo, nr 41, szkoła ob. dom, murowana, początek XX w.;
171. Smogulec, kościół parafialny pw. św. Katarzyny, zespół kościelny, murowany, XVI w.,

- nr rej. AK-I-11a/258 z 14.03. 1933;
172. Smogulec, nr 22, plebania ob. dom, zespół kościelny, murowana, 2 połowa XIX w.;
173. Smogulec, cmentarz przykościelny, zespół kościelny, murowany, początek XVI w.,
nr rej. A-584 z 29.07.1988;
174. Smogulec, cmentarz rzymskokatolicki, zespół kościelny, 2 połowa XIX w.;
175. Smogulec, Pomnik Męczeństwa (Grób Powstańców Wielkopolskich),
cmentarz rzymskokatolicki, sztuczny kamień, 1 ćwierć XX w.;
176. Smogulec, składzik ob. kaplica, zespół kościelny, murowany, ok. 1909;
177. Smogulec, brama główna, zespół kościelny, murowana, koniec XIX w.;
178. Smogulec, furka, zespół kościelny, początek XX w.;
179. Smogulec, zespół dworsko-parkowy, XIX w.;
180. Smogulec, park krajobrazowy, zespół dworsko-parkowy, XIX w.;
181. Smogulec, fontanna, zespół dworsko-parkowy, kam., początek XX w.;
182. Smogulec, lodownia, zespół dworsko-parkowy, murowana, koniec XIX w.;
183. Smogulec, ogrodzenie parku z bramami, zespół dworsko-parkowy,
murowane, początek XX w.;
184. Smogulec, nr 1, skrzydło gospodarcze dworu, zespół dworsko-parkowy,
murowane, początek XX w.;
185. Smogulec, nr 1/a, mleczarnia, zespół mleczarni, murowana, ok. 1883 r.;
186. Smogulec, nr 1/a, budynek mieszkalno-gospodarczy, zespół mleczarni,
murowany, ok. 1883 r.;
187. Smogulec, nr 2, rządcówka, tzw. dyrektorówka, murowana, 1890;
188. Smogulec, nr 2, remiza ob. budynek gospodarczy, murowana, początek XX w.;
189. Smogulec, nr 4, stajnia z częścią mieszkalną, zespół folwarczny, murowana, ok. 1860 r.;
190. Smogulec, nr 5, budynek kasy ordynacji i fundacji smoguleckiej, zespół dworsko-parkowy,
murowany, koniec XIX w.;
191. Smogulec, nr 5, budynek gospodarczy kasy, zespół dworsko-parkowy, mur./kam.,
koniec XIX w.;

192. Smogulec, nr 6, oficyna, zespół dworsko-parkowy, murowana, 1924 r.;
193. Smogulec, ogrodzenie oficyny ob. domu nr 6, zespół dworsko-parkowy, lata 20. XX w.;
194. Smogulec, nr 6, budynek gospodarczy oficyny, zespół dworsko-parkowy, murowany, lata 20. XX w.;
195. Smogulec, nr 12, poczta ob. dom, murowana, koniec XIX w.;
196. Smogulec, nr 14, szkoła, murowana, początek XX w.;
197. Smogulec, nr 14, budynek gospodarczy, murowany, początek XX w.;
198. Smogulec, nr 21, dom, murowany, koniec XIX w.;
199. Smogulec, zespół folwarczny;
200. Smogulec, gorzelnia, murowana, XIX/XX w.;
201. Smogulec, spichlerz, murowany, koniec XIX w.;
202. Smogulec, budynek gospodarczy, zespół dworsko-folwarczny, murowany, koniec XIX w.;
203. Smogulec, stodoła północna, zespół dworsko-folwarczny, murowana, ok. 1800, ok. 1860, koniec XIX w.;
204. Smogulec, stodoła południowa, zespół dworsko-folwarczny, murowana, ok. 1800, ok. 1860, Koniec XIX w.;
205. Smogulec, obora, zespół dworsko-folwarczny, murowana, ok. 1860 r.;
206. Smogulec-Zamczysko, nr 1, dom, murowany, ok. 1900;
207. Smogulec-Zamczysko, nr 1, budynek gospodarczy I, murowany, początek XX w.;
208. Smogulec-Zamczysko, nr 1, budynek gospodarczy II, murowany, początek XX w.;
209. Tomczyce, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
210. Gołańcz, układ urbanistyczny;
211. Gołańcz, ul. Cmentarna, schron do ognia jednostronnego (3), w zespole Polskie umocnienia 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939 r., 477-A z 24. 10. 1983;
212. Gołańcz, ul. Cmentarna, schron obserwacyjno-bojowy (4), w zespole Polskie umocnienia 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939 r., 477-A z 24. 10. 1983;
213. Gołańcz, ul. Cmentarna, cmentarz rzymskokatolicki, zespół cmentarza, 2 połowa XIX w.;

214. Gołańcz, ul. Cmentarna, brama cmentarna, zespół cmentarza, murowana, lata 20. XX w.;
215. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 1, 2, 3, osiedle mieszkaniowe, murowane, 1908;
216. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 1, 2, budynek gospodarczy, zespół dworca kolejowego, murowany, Koniec XIX w.;
217. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 3, budynek gospodarczy, murowany, koniec XIX w.;
218. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 3, piwnica, murowana, koniec XIX w.;
219. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 4, dworzec kolejowy, zespół dworca kolejowego, murowany, 1907;
220. Gołańcz, ul. Dworcowa, obrotnica, zespół dworca kolejowego, 1908;
221. Gołańcz, ul. Dworcowa, lokomotywnia-warsztaty kolejowe, zespół dworca kolejowego, murowana;
222. Gołańcz, ul. Dworcowa, wieża ciśnień, zespół dworca kolejowego, murowana, 1908;
223. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 4, magazyn, zespół dworca kolejowego, murowany, 1908;
224. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 4, szalet z budynkiem gospodarczym, zespół dworca kolejowego, murowany, 1908;
225. Gołańcz, ul. Składowa, nr 4, budynek gospodarczy ob. dom, zespół dworca kolejowego, murowany, 1907;
226. Gołańcz, ul. Dworcowa, rampa, zespół dworca kolejowego, murowana, 1907;
227. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 2, dom, murowany, początek XX w.;
228. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 4, dom, murowany, koniec XIX w.;
229. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 5, dom, murowany, 2 połowa XIX w.;
230. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 8, dom, murowany, 1910;
231. Gołańcz, dyspozytornia ruchu, zespół dworca kolejowego, murowana, początek XX w.;
232. Gołańcz, ul. Klasztorna, kościół pobernardyński NMP, zespół kościoła klasztornego Bernardynów, pw. NMP, murowany, XV/XVI w., nr rej. AK-I-11a/252 z 10. 03. 1933;
233. Gołańcz, ul. Klasztor, brama, zespół kościoła klasztornego Bernardynów, pw. NMP, murowana, 1 ćwierć XVIII w., nr rej. A-177 z 19. 03. 1968;
234. Gołańcz, ul. Klasztorna, cmentarz przykościelny, zespół kościoła klasztornego

- Bernardynów, pw. NMP, początek XVIII w., nr rej. A-572 z 29. 07. 1988;
235. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 1, pastorówka ob. dom Zgromadzenia Sióstr Serafitek, murowana, koniec XIX w.;
236. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 5 d. 13, szkoła, murowana, 1 ćwierć XX w.;
237. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 6 d. 14, dom, murowany, lata 20. XX w.;
238. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 7 d 15, dom, murowany, 4 ćwierć XIX w.;
239. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 10, poczta, murowana, początek XX w.;
240. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 23, dom, murowany, 1932;
241. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 24, zespół mleczarni, murowany;
242. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 4, dom, murowany, początek XX w.;
243. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 6, dom, murowany, początek XX w.;
244. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 10, dom, murowany, około 1918;
245. Gołańcz, ul. Libelta, nr 7, dom, murowany, lata 20. XX w.;
246. Gołańcz, ul. Lipowa, schron do ognia jednostronnego (1), w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939;
247. Gołańcz, ul. Lipowa, schron obserwacyjno-bojowy (2), w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy, beton, 1939;
248. Gołańcz, ul. Margonińska, nr 3, młyn, murowany, początek XIX w.;
249. Gołańcz, ul. ks. E. Mrotka, kościół pw. św. Wawrzyńca, zespół kościelny, murowany, 1934, nr rej. A-498 z 25. 01. 1984;
250. Gołańcz, ul. ks. E. Mrotka d. Libelta, nr 4, dom, murowany, 4 ćwierć XIX w.;
251. Gołańcz, ul. ks. E. Mrotka, nr 8, plebania, zespół kościelny, murowany, 4 ćwierć XIX w.;
252. Gołańcz, ul. Osada, zespół dworsko-folwarczny, murowany;
253. Gołańcz, ul. Osada, nr 5 d. 15, dwór majątku Smolary, murowany, koniec XIX w.;
254. Gołańcz, ul. Osada, nr 19 d. 6, dom, murowany, początek XX w.;
255. Gołańcz, ul. Piotrowskiego d. Klasztorna, nr 2, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
256. Gołańcz, ul. Piotrowskiego d. Klasztorna, nr 3, dom, murowany, koniec XIX w.;
257. Gołańcz, ul. Piotrowskiego d. Klasztorna, nr 4, dom, murowany, 1909;

258. Gołańcz, ul. Piotrowskiego d. Klasztorna, nr 7, dom, murowany, początek XX w.;
259. Gołańcz, ul. Poprzeczna, nr 3, dom, murowany, 4 ćwierć XIX w.;
260. Gołańcz, Rynek, nr 1, dom, murowany, początek XX w.;
261. Gołańcz, Rynek, nr 6, dom, murowany, 1909;
262. Gołańcz, Rynek, nr 7, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
263. Gołańcz, Rynek, nr 8, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
264. Gołańcz, Rynek, nr 10, dom, murowany, koniec XIX w.;
265. Gołańcz, Rynek, nr 13, dom, murowany, ok. 1918 r.;
266. Gołańcz, Rynek, nr 14, dom, murowany, ok. 1918 r.;
267. Gołańcz, Rynek, nr 15, dom, murowany, 1924 r.;
268. Gołańcz, Rynek, nr 16, dom, murowany, 1924 r.;
269. Gołańcz, Rynek, nr 19, dom, murowany, koniec XIX w.;
270. Gołańcz, Rynek, nr 20, dom, murowany;
271. Gołańcz, Rynek, nr 22, dom, murowany, lata 20. XX w.;
272. Gołańcz, Rynek, nr 25, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
273. Gołańcz, Rynek, nr 26, dom, murowany, 4 ćwierć XIX w., nr rej. A-488 z 13. 12. 1983 r.;
- 1035/Wlkp/A;
274. Gołańcz, ul. Składowa, dyspozytornia ruchu, zespół dworca kolejowego, murowana, 1908;
275. Gołańcz, ul. Składowa, nr 2, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
276. Gołańcz, ul. Składowa, nr 1, dom, murowany, lata 30. XX w.;
277. Gołańcz, ul. Walki Młodych, cmentarz żydowski, XIX/XX w., zniszczony w latach 40. XX w.;
278. Gołańcz, ul. Walki Młodych, cmentarz ewangelicki, połowa XIX w.;
279. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 5, dom, murowany, ok. 1918;
280. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 11, dom, murowany, koniec XIX w.;
281. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 12, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
282. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 14, dom, murowany, koniec XIX w.;

283. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 18, dom, murowany, koniec XIX w.;
284. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 21, dom, murowany, koniec XIX w.;
285. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 27, dom, murowany, koniec XIX w.;
286. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 28, dom, murowany, lata 30. XX w.;
287. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 39, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
288. Gołańcz, ul. Wilkońskiego, nr 6, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.;
289. Gołańcz, ul. Wilkońskiego, nr 9, dom, murowany, połowa XIX w.;
290. Gołańcz, ul. Wilkońskiego, nr 9, budynek gospodarczy, murowany, połowa XIX w.;
291. Gołańcz, ul. Zamkowa, zamek, zespół zamku kasztelańskiego, murowany, przed 1383 r.,
nr rej. 6347/30A z 12. 03.1930;
292. Gołańcz, ul. Zamkowa, pozostałości murów obronnych, zespół zamku kasztelańskiego,
murowany, 1 połowa XVw.;
293. Gołańcz, ul. Zamkowa, nr 6, dom, murowany, 1 ćwierć XX w.

4. 3. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków została wykonana w 2014 roku i obejmuje 262 zabytki nieruchome. Docelowo Gminna Ewidencja Zabytków zostanie doprowadzona do zgodności z Wojewódzką Ewidencją zabytków (patrz rozdział 4. 2) zgodnie ze wspomnianym Zarządzeniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 57/WEZ/2019 z dnia 18. 10. 2019 r. Poniżej lista zabytków z Gminnej Ewidencji Zabytków według listy z 2020 roku:

1. Gołańcz, układ urbanistyczny, XIV w.;
2. Gołańcz, ul. Klasztorna, zespół kościoła klasztornego oo. Bernardynów pw. NMP - kościół, XV/XVI w., rozbudowany w latach 1695-1700, nr rej. A-83 /AK-I-11a/252 z 10. 03. 1933;
3. Gołańcz, ul. Klasztorna, zespół kościoła klasztornego oo. Bernardynów pw. NMP – brama, 1 ćwierć XVIII w., nr rej. A-83 z 10. 03. 1933 r.;
4. Gołańcz, ul. ks. Mrotka, nr 8, zespół kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca Męczennika – kościół, 4 ćwierć XIXw., nr rej. A-498 z 25. 01. 1984;
5. Gołańcz, ul. ks. Mrotka, nr 8, zespół kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca Męczennika – plebania, 4 ćwierć XIXw.;
6. Gołańcz, ul. Jeziorna, zespół zamku kasztelańskiego – zamek, przed 1383 rokiem-1

- połowa XV w., nr rej. A-87/6347/30 A z 12. 03. 1930;
7. Gołańcz, ul. Jeziorna, zespół zamku kasztelańskiego – pozostałości murów obronnych z bramą, 1 połowa XV w., 2 połowa XVII w.;
 8. Gołańcz, ul. Osada, nr 15, dwór majątku Smolary, dom nr 15, koniec XIX w.;
 9. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 13, szkoła, 1 ćwierć XX w.;
 10. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego – dworzec, 1907 r.;
 11. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego – rampa, 1907 r.;
 12. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego – budynek gospodarczy, 1907 r.;
 13. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego – wieża ciśnień, początek XX w.;
 14. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego – warsztaty kolejowe, lokomotywownia, 1907 r.;
 15. Gołańcz, ul. Dworcowa, zespół dworca kolejowego, dyspozytornia ruchu, początek XX w.;
 16. Gołańcz, ul. Margonińska, młyn, początek XIX w.;
 17. Gołańcz, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron do ognia jednostronnego, 1939 r.;
 18. Gołańcz, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron obserwacyjno-bojowy, 1939 r.;
 19. Gołańcz, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron do ognia jednostronnego, 1939 r.;
 20. Gołańcz, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron obserwacyjno-bojowy, 1939 r.;
 21. Gołańcz, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron obserwacyjno-bojowy, 1939 r.;
 22. Laskownica Wielka, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron obserwacyjno-bojowy, 1939 r.;
 23. Podjeziorze, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron do ognia jednostronnego, 1939 r.;
 24. Podjeziorze, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron obserwacyjno-bojowy, 1939 r.;
 25. Podjeziorze, zespół polskich umocnień z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy – schron do ognia dwustronnego;
 26. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 1, dom nr 1, początek XX w.;
 27. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 2, dom nr 2, początek XX w.;
 28. Gołańcz, ul. Dworcowa, nr 3, dom nr 3, początek XX w.;
 29. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 3, dom nr 3, 2 połowa XIX w.;
 30. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 4, dom nr 4, koniec XIX w.;
 31. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 5, dom nr 5, 2 połowa XIX w.;
 32. Gołańcz, ul. Jeziorna, nr 8, dom nr 8, 1910 r.;
 33. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 23, dom nr 2, 1 ćwierć XX w.;
 34. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 4, dom nr 4, 1909 r.;
 35. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 6, dom nr 6, 2 połowa XIX w.;

36. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 14, dom nr 14, lata 20. XX w.;
37. Gołańcz, ul. Klasztorna, nr 23, dom nr 23, 1932 r.;
38. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 2, dom nr 2, początek XX w.;
39. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 3, dom nr 3, początek XX w.;
40. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 4, dom nr 4, początek XX w.;
41. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 6, dom nr 6, początek XX w.;
42. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 7, dom nr 7, początek XX w.;
43. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 8, dom nr 8, początek XX w.;
44. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 9, dom nr 9, początek XX w.;
45. Gołańcz, ul. Kościelna, nr 10, dom nr 10, ok. 1918 r.;
46. Gołańcz, ul. Libelta, nr 7, dom nr 7, lata 20. XX w.;
47. Gołańcz, ul. Piotrowskiego, nr 1, dom nr 1, ok. 1918 r.;
48. Gołańcz, ul. Piotrowskiego, nr 2, dom nr 2, początek XX w.;
49. Gołańcz, ul. Piotrowskiego, nr 7, dom nr 7, początek XX w.;
50. Gołańcz, Rynek, nr 1, dom nr 1, początek XX w.;
51. Gołańcz, Rynek, nr 2, dom nr 2, lata 30. XX w.;
52. Gołańcz, Rynek, nr 3, dom nr 3, lata 30. XX w.;
53. Gołańcz, Rynek, nr 6, dom nr 6, 1909 r.;
54. Gołańcz, Rynek, nr 7, dom nr 7, 1 ćwierć XX w.;
55. Gołańcz, Rynek, nr 8, dom nr 8, 1 ćwierć XX w.;
56. Gołańcz, Rynek, nr 13, dom nr 13, ok. 1918 r.;
57. Gołańcz, Rynek, nr 14, dom nr 14, ok. 1918 r.;
58. Gołańcz, Rynek, nr 15, dom nr 15, 1924 r.;
59. Gołańcz, Rynek, nr 16, dom nr 16, 1924 r.;
60. Gołańcz, Rynek, nr 18, dom nr 18, początek XX w.;
61. Gołańcz, Rynek, nr 19, dom nr 19, koniec XIX w.;
62. Gołańcz, Rynek, nr 21, dom nr 21, koniec XIX w.;
63. Gołańcz, Rynek, nr 22, dom nr 22, lata 20. XX w.;
64. Gołańcz, Rynek, nr 25, dom nr 25, początek XX w.;
65. Gołańcz, Rynek, nr 26, dom, nr 26, koniec XIX w.;
66. Gołańcz, ul. Składowa, nr 2, dom nr 2, początek XX w.;
67. Gołańcz, ul. Sportowa, nr 1, dom nr 1, lata 30. XX w.;
68. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 4, dom nr 4, koniec XIX w.;
69. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 5, dom nr 5, ok. 1918 r.;
70. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 7, dom nr 7, koniec XIX w.;
71. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 11, dom nr 11, koniec XIX w.;
72. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 12, dom nr 12, koniec XIX w.;
73. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 18, dom nr 18, koniec XIX w.;
74. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 21, dom nr 21, koniec XIX w.;
75. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 25, dom nr 25, lata 20. XX w.;

76. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 26, dom nr 26, lata 30. XX w.;
77. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 28, dom nr 28, lata 30. XX w.;
78. Gołańcz, ul. Walki Młodych, nr 29, dom nr 29, lata 20. XX w.;
79. Gołańcz, ul. Walki Młodych, budynek gospodarczy, ok. 1918 r.;
80. Gołańcz, ul. Wilkońskiego, nr 6, dom nr 6, początek XX w.;
81. Gołańcz, ul. Wilkońskiego, nr 6, zaplecze domu nr 6, początek XX w.;
82. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek biurowo-mieszkalny;
83. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek gospodarczy;
84. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek gospodarczy;
85. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek gospodarczy;
86. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek gospodarczy;
87. Bogdanowo, nr 1, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek gospodarczy;
88. Brdowo, zespół dworsko-parkowy – dwór, 2 połowa XIX w., nr rej. A-522 z 02. 04. 1985;
89. Brdowo, zespół dworsko-parkowy – park krajobrazowy, 2 połowa XIX w., nr rej. A-509 z 17. 12. 1984;
90. Chawłodno, nr 26, szkoła, początek XX w.;
91. Chawłodno, pozostałości zespołu folwarcznego – stodoła, 1912 r.;
92. Chawłodno, pozostałości zespołu folwarcznego – spichlerz, 1880 r.;
93. Chawłodno, pozostałości zespołu folwarcznego – budynek;
94. Chawłodno, nr 19, dom nr 19, początek XX w.;
95. Chawłodno, nr 21, dom nr 21, koniec XIX w.;
96. Chawłodno, nr 25, dom nr 25, początek XX w.;
97. Chojna, nr 14, kościół pw. św. Małgorzaty, 1776 r., nr rej. A-172/583 z 03. 05. 1969;
98. Chojna, nr 14, plebania, koniec XIX w.;
99. Chojna, kaplica;
100. Chojna, szkoła ob. Przedszkole, początek XX w.;
101. Chojna, nr 27, oberża ob. dom nr 27, koniec XIX w.;
102. Czerlin, zespół dworsko-folwarczny – dwór, 2 ćwierć XIX w., nr rej. A-209/1010 r.;
103. Czerlin, zespół dworsko-folwarczny – brama do dworu, 2 połowa XIX w.;
104. Czerlin, zespół dworsko-folwarczny – oficyna, 2 połowa XIX w.;
105. Czerlin, zespół dworsko-folwarczny – park krajobrazowy, XIX w., nr rej. A-529 z 13. 02. 1986;
106. Czerlin, dzwonnica strażacka obok remizy, przy domu nr 17, 2 połowa XIX w.;
107. Czerlin, nr 17, szkoła, lata 20. XX w.;
108. Czerlin, nr 24, dom nr 24, koniec XIX w.;
109. Czerlin, nr 26, dom nr 26, początek XX w.;
110. Czerlin, nr 35, dom nr 35, 3 ćwierć XIX w.;
111. Czerlin, nr 41, dom nr 41, początek XX w.;
112. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – dwór, 2 połowa XIX w., nr rej. A-210/1011;
113. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – silos, 1944 r.;
114. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – gorzelnia, 1888 r.;
115. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – obora, początek XX w.;

116. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – spichlerz, XIX/XX w.;
117. Czesławice, zespół dworsko-folwarczny – park krajobrazowy, XIX w., A-293/1724 z 23. 04. 1975;
118. Czesławice, nr 13, szkoła, ok. 1900;
119. Czeszewo, nr 33, kościół parafialny pw. św. Andrzeja, ok. 1500 r., wieża z 1909 r., nr rej. A-81/Ak-I-11a/264;
120. Czeszewo, zespół dworsko-parkowy – dwór, 1859-1860, nr rej. A-160/351 z 29. 10. 1968;
121. Czeszewo, zespół dworsko-parkowy – park krajobrazowy, XIX w., nr rej. A-530 z 14. 02. 1986;
122. Czeszewo, szkoła, 1913-1915 r.;
123. Czeszewo, nr 27, dom nr 27, 1912 r.;
124. Czeszewo, nr 35, dom nr 35, koniec XIX w.;
125. Grabowo, nr 8, szkoła, początek XX w.;
126. Grabowo, nr 16, dom nr 16, początek XX w.;
127. Grabowo, nr 17, dom nr 17, początek XX w.;
128. Grabowo, nr 18, budynek gospodarczy nr 18, początek XX w.;
129. Grabowo, nr 19, dom nr 19, początek XX w.;
130. Grabowo, dworzec kolejowy, początek XX w.;
131. Grabowo, nr 23, dom nr 23, początek XX w.;
132. Grabowo, nr 26, dom nr 26, początek XX w.;
133. Grabowo, nr 32, dom nr 32, koniec XIX w.;
134. Grabowo, nr 35, dom nr 35, początek XX w.;
135. Grabowo, cmentarz ewangelicki, II połowa XIX w.;
136. Grężyny, zespół folwarczny, 2 połowa XIX w., lata 30. XX w.;
137. Jeziorki, budynek świetlicy, początek XX w.;
138. Jeziorki, zespół folwarczny, początek XIX w., koniec XIX w., 1890-1920;
139. Jeziorki, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
140. Jeziorki, nr 4, dom nr 4, koniec XIX w.;
141. Jeziorki, nr 8, budynki gospodarcze i stodoła nr 8, początek XX w.;
142. Konary, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
143. Krzyżanki, nr 10, dom nr 10, początek XX w.;
144. Krzyżanki, nr 20, dom nr 20, początek XX w.;
145. Krzyżanki, nr 16, dom nr 16, 2 połowa XIX w.;
146. Kujawki, nr 17, zespół dworski – dwór, 1 połowa XIX w.;
147. Kujawki, nr 17, zespół dworski – budynek gospodarczy, początek XX w.;
148. Kujawki, remiza strażacka, koniec XIX w.;
149. Kujawki, nr 9, zagroda nr 9 – budynek gospodarczy, początek XX w.;
150. Kujawki, nr 1, dom nr 1, 2 połowa XIX w.;
151. Kujawki, nr 5, dom nr 5, po 1918 r.;
152. Kujawki, nr 7, dom nr 7, początek XX w.;
153. Kujawki, nr 16, dom nr 16, 1911 r.;
154. Kujawki, nr 21, dom nr 21, początek XX w.;
155. Laskownica Mała, nr 1, zespół dworsko-folwarczny – dwór, ok. połowy XIX w.;

156. Laskownica Mała, nr 1, zespół dworsko-folwarczny – stodoła, 3 ćwierć XIX w.;
157. Laskownica Mała, nr 1, zespół dworsko-folwarczny – chlew, koniec XIX w.;
158. Laskownica Mała, nr 1, zespół dworsko-folwarczny – dawna brama do parku przy skrzyżowaniu we wsi, okołopołowy XIX w.;
159. Laskownica Mała, nr 1, zespół dworsko-folwarczny – park krajobrazowy, 2 połowa XIX w., nr rej. A-510 z 17. 12.1984;
160. Laskownica Mała, dworzec kolejowy, ok. 1905 r.;
161. Laskownica Wielka, nr 34, dwór, połowa XIX w.;
162. Laskownica Wielka, nr 36, remiza/zagroda nr 36 – dom, ok. 1920 r.;
163. Laskownica Wielka, nr 36, remiza/zagroda nr 36 – budynek gospodarczy, początek XX w.;
164. Laskownica Wielka, świetlica wiejska, początek XX w.;
165. Lęgniszewo, nr 21, szkoła. ob. budynek mieszkalny nr 21, początek XX w.;
166. Lęgniszewo, nr 4, dom nr 4, początek XX w.;
167. Lęgniszewo, nr 6, dom nr 6, początek XX w.;
168. Lęgniszewo, nr 7, dom nr 7, koniec XIX w.;
169. Lęgniszewo, nr 8, dom nr 8, początek XX w.;
170. Lęgniszewo, nr 9, dom nr 9, koniec XIX w.;
171. Lęgniszewo, nr 16, dom nr 16, XIX/XX w.;
172. Lęgniszewo, nr 22, dom nr 22, początek XX w.;
173. Lęgniszewo, nr 25, dom nr 25, początek XX w.;
174. Lęgniszewo, kapliczka;
175. Morakowo, nr 6, dom nr 6, początek XX w.;
176. Morakowo, nr 7, dom nr 7, początek XX w.;
177. Morakowo, nr 27, mleczarnia;
178. Morakowo, nr 17, magazyn, ob. Sklep;
179. Morakówko, nr 6, dom nr 6, początek XX w.;
180. Morakówko, nr 12, dom nr 12, początek XX w.;
181. Oleszno, zespół dworsko-parkowy – dwór, 1849 r.;
182. Oleszno, zespół dworsko-parkowy – oficyna dworska, połowa XIX w.;
183. Oleszno, zespół dworsko-parkowy – park krajobrazowy, koniec XIX w. nr rej. A-528 z 24. 02. 1986.;
184. Panigródz, zespół kościelny – kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela, ok. 1830 r.;
185. Panigródz, nr 16, zespół kościelny – plebania, XIX/XX w.;
186. Panigródz, nr 14, zespół kościelny – dom parafialny, początek XX w.;
187. Panigródz, zespół folwarczny – rządówka, 1909 r., nr rej. A-574 z 01. 03. 1989 172/Wlkp/A.;
188. Panigródz, zespół folwarczny – oficyna;
189. Panigródz, zespół folwarczny – obora, początek XX w.;
190. Panigródz, zespół folwarczny – park;
191. Panigródz, nr 24, szkoła, XIX/XX w.;
192. Panigródz, nr 80, dworzec kolejowy, początek XX w.;
193. Panigródz, nr 17, dom nr 17, początek XX w.;
194. Panigródz, nr 19, dom nr 19, XIX/XX w.;

195. Panigródz, nr 22, dom nr 22, początek XX w.;
196. Panigródz, nr 31, dom nr 31, początek XX w.;
197. Panigródz, nr 76, dom nr 76, początek XX w.;
198. Panigródz, nr 79, dom nr 79 (budynek kolejowy), początek XX w.;
199. Parkowo, pozostałości zespołu folwarcznego – stodoła, 1911 r.;
200. Parkowo, nr 2, dom nr 2, początek XX w.;
201. Potulin, nr 17, pozostałości zespołu folwarcznego – stodoła, początek XX w.;
202. Potulin, pozostałości zespołu folwarcznego – spichlerz, 1860 r.;
203. Rybowo, kapliczka;
204. Rybowo, oficyna;
205. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – dwór, koniec XVIII w., połowa XIX w. (w ruinie);
206. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – oficyna, połowa XIX w.;
207. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – stajnia, połowa XIX w.;
208. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – brama wjazdowa, połowa XIX w.;
209. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – park krajobrazowy, koniec XIX w., nr rej. A-527 z 24. 02. 1986;
210. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – stodoła z drewna;
211. Rybowo, zespół dworsko-folwarczny – pomieszczenia gospodarcze;
212. Rybowo, nr 15, dom nr 15, koniec XIX w.;
213. Smogulec, nr 22, zespół kościelny – kościół parafialny pw. św. Katarzyny, XVI w., przebudowa 1876-1879, nr rej. A-86/AK-I-11a/258 z 14. 03. 1983;
214. Smogulec, nr 22, zespół kościelny – plebania, budynek mieszkalny nr 22, 2 połowa XIX wieku, przebudowa 1910;
215. Smogulec, nr 22, zespół kościelny – składzik ob. kaplica, ok. 1909 r.;
216. Smogulec, nr 22, zespół kościelny – brama główna, koniec XIX w.;
217. Smogulec, nr 22, zespół kościelny – furtka, początek XX w.;
218. Smogulec, zespół dworsko-parkowy – dwór, początek XX w.;
219. Smogulec, nr 6, zespół dworsko-parkowy – oficyna, budynek mieszkalny nr 6, 1924 r.;
220. Smogulec, nr 6, zespół dworsko-parkowy – budynek gospodarczy oficyny, lata 20. XX w.;
221. Smogulec, nr 6, zespół dworsko-parkowy – mur przy domu nr 6;
222. Smogulec, nr 5, zespół dworsko-parkowy – budynek kasy ordynacji i fundacji smoguleckiej, dom nr 5, koniec XIX w.;
223. Smogulec, nr 5, zespół dworsko-parkowy – budynek gospodarczy kasy, koniec XIX w.;
224. Smogulec, zespół dworsko-parkowy – brama główna, początek XX w.;
225. Smogulec, zespół dworsko-parkowy – ogrodzenie, początek XX w.;
226. Smogulec, zespół dworsko-parkowy – park krajobrazowy, połowa XIX w., początek XX w., nr rej. A-503 z 29. 05. 1984;
227. Smogulec, nr 12, dom nr 12, koniec XIX w.;
228. Smogulec, nr 14, dom nr 14, początek XX w.;

229. Smogulec, nr 21, salka, początek XIX w.;
230. Smogulec, budynek mieszkalny, ok. 1900 r.;
231. Tomczyce, nr 21, dom nr 21, połowa XIX w.;
232. Gołańcz, zespół kościoła klasztorного oo. Bernardynów, pw. NMP – cmentarz przykościelny, początek XVIII w.;
233. Gołańcz, zespół cmentarza katolickiego – cmentarz, 2 połowa XIX w.;
234. Gołańcz, zespół cmentarza katolickiego – brama cmentarza, lata 20. XX w.;
235. Gołańcz, cmentarz ewangelicki, połowa XIX w., zlikwidowany;
236. Gołańcz, cmentarz żydowski, zniszczony w trakcie okupacji hitlerowskiej;
237. Buszewo, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w., zlikwidowany;
238. Chojna, cmentarz przykościelny, 2 połowa XVIII w., nr rej. A-569 z 29. 07. 1988;
239. Chojna, cmentarz katolicki, 2 połowa XIX w.;
240. Chojna, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
241. Czerlin, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
242. Czesławice, cmentarz ewangelicki, 1 połowa XX w.;
243. Czeszewo, cmentarz przykościelny, XVI w.;
244. Czeszewo, cmentarz katolicki, 1 połowa XX w.;
245. Czeszewo, cmentarz ewangelicki, 1 połowa XIX w.;
246. Grabowo, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
247. Jeziorki, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
248. Konary, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
249. Kujawki, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
250. Laskownica Mała, cmentarz katolicki, 2 połowa XIX w., zlikwidowany;
251. Laskownica Mała, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
252. Laskownica Wielka, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
253. Lęgniszewo, cmentarz choleryczny, początek XX w., zlikwidowany;
254. Morakowo, cmentarz ewangelicki, XIX/XX w.;
255. Oleszno, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
256. Panigródz, cmentarz przykościelny, XIII w.;
257. Panigródz, cmentarz katolicki, połowa XIX w.;
258. Panigródz, miejsce po cmentarzu ewangelickim, połowa XIX w.;
259. Rybowo, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.;
260. Smogulec, cmentarz przykościelny, początek XVII w.;
261. Smogulec, cmentarz katolicki, 2 połowa XIX w.;
262. Tomczyce, cmentarz ewangelicki, 2 połowa XIX w.

4. 4. Cmentarze objęte rejestrem i wojewódzką ewidencją zabytków na terenie gminy Gołańcz

Szczególnym rodzajem zabytków są cmentarze, które podlegają ochronie nie tylko jako zabytki, ale także jako miejsca pochówku, na podstawie ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 31 stycznia 1959 r. (tekst jednolity z 17 kwietnia 2023 r.). Wśród trzydziestu cmentarzy na terenie gminy Gołańcz ponad połowę (17) stanowią nieczynne, niewielkie cmentarze ewangelickie, których nadreprezentacja wynika z rozproszonego charakteru osadnictwa niemieckiego na terenie dzisiejszej gminy. Ludność katolicka, przeważnie polska, miała do dyspozycji cmentarze zorganizowane przy kościołach (5), a później w miejscowościach parafialnych, pierwotnie zlokalizowane poza zabudowaniami poszczególnych miejscowości (6). Oprócz tego na terenie gminy zlokalizowany jest jeden cmentarz żydowski (ryc. 36) i jeden choleryczny. Pod względem własnościowym wszystkie cmentarze katolickie pozostają własnością poszczególnych parafii rzymskokatolickich. W pozostałych przypadkach sytuacja jest bardziej złożona. Właścicielem cmentarza żydowskiego w Gołańczy jest Gmina Gołańcz, podobnie jak dziesięć, czyli większość cmentarzy ewangelickich, jak: w Kujawkach, Czerlinie, Gołańczy (ryc. 35), Tomczycach, Czesławicach, Grabowie, Rybowie (ryc. 25), Laskownicy Wielkiej, Jeziorkach i Panigrodu³¹. Do Skarbu Państwa należą trzy cmentarze ewangelickie, w: Morakowie (ryc. 37-38), Olesznie (ryc. 39), Konarach. Dwa cmentarze mają prywatnych właścicieli, w Czeszewie, Laskownicy Małej oraz w Buszewie. Cmentarze katolickie funkcjonują do dzisiaj, za wyjątkiem cmentarzy przykościelnych. W przypadku cmentarzy, w szczególności katolickich, należałoby zweryfikować chronologię funkcjonującą w dokumentacji konserwatorskiej w oparciu o mapy pruskie typu Urmesstischblatt. Za najstarsze na tym terenie należy uznać dawne cmentarze przykościelne, założone niekiedy jeszcze w średniowieczu. Możemy tu wymienić cmentarz przy kościele pobernadyńskim NMP w Gołańczy, datowany na XVIII wiek, choć funkcjonujący najprawdopodobniej już wcześniej, od wieku XVI; cmentarz przy kościele pw. św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie, datowany na XVI w., cmentarz przy kościele pw. św. Małgorzaty w Chojnie, datowany na XVIII w.; cmentarz przy

³¹ Cmentarz ewangelicki w Panigrodzu nie został uwzględniony w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, a wyłącznie w Gminnej Ewidencji Zabytków.

kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu, datowany na XIII w.; oraz cmentarz przy kościele pw. św. Katarzyny w Smogulcu, datowany na XVII w. Średniowieczną genezę miał też cmentarz funkcjonujący przy wcześniejszym, rozebranym w XIX w. kościele pw. św. Wawrzyńca w Gołańczy, który był zlokalizowany na dz. nr ewid. 692/15 (ul. Kościelna). Cmentarz ten nie został jednak uwzględniony w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Późniejsze chronologicznie są katolickie cmentarze parafialne, zlokalizowane pierwotnie (z przyczyn sanitarnych) w pewnym oddaleniu od zabudowań poszczególnych miejscowości. Cmentarze te powstawały najczęściej w XVIII i początkach XIX wieku. W większości zostały już uwzględnione na pruskich mapach Urmesstichblatt, wykonywanych w latach 30. XIX wieku. Do takich cmentarzy należą parafialne nekropolie w Gołańczy, Czeszewie i Smogulcu. Na wspomnianych najdawniejszych mapach nie uwzględniono cmentarzy ewangelickich, oraz cmentarza żydowskiego, co wskazuje na ich późniejszą metrykę (od drugiej połowy XIX wieku).

Na terenie gminy Gołańcz znajduje się 10 zewidencjonowanych mogił wojennych:

- grób nieznanego żołnierza WP z 1939 r. , katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;
- grób nieznanego żołnierza WP z 1939 r. , katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;
- grób nieznanego żołnierza WP z 1939 r. , katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;
- grób nieznanego żołnierza WP z 1939 r. , katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;
- grób porucznika WP Zenona Kujawskiego, katolicki cmentarz parafialny w Smogulcu;
- grób ofiar wojny polsko-szwedzkiej 1655-1660 r., katolicki cmentarz przy kościele pobernardyńskim pw.NMP;
- grób Jana Rehbeina zamordowanego przez Wehrmacht, katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;

- grób Kazimierza Baczyńskiego zamordowanego przez Wehrmacht, katolicki cmentarz parafialny w Gołańczy;
- grób Powstańców Wielkopolskich, katolicki cmentarz parafialny w Smogulcu (ryc. 30);
- grób Powstańców Wielkopolskich, katolicki cmentarz parafialny w Panigrodzu (ryc. 31).

4. 5. Bunkry na terenie gminy Gołańcz

W rejonie Wągrowiec-Gołańcz zachowały się unikalne umocnienia obronne Wojska Polskiego z 1939 r. Stanowi je 14 betonowych schronów bojowych piechoty 4 typów, będących przykładem kunsztu polskiej sztuki inżynierskiej w wojskowym budownictwie obronnym tamtego okresu (z tego 9 na terenie gminy Gołańcz, ryc. 28-29). Wszystkie te obiekty wpisane są do rejestru zabytków pod numerem A-477 (Umocnienia w rejonie Wągrowca i Gołańczy z 1939r., decyzja z dn.24. 10. 1983, nr WKZ 5340/Dec.47/83). Główna linia obrony przeciwwojskom niemieckim przebiegała wzdłuż ciągu jezior rynny wągrowieckiej do Gołańczy³²:

- 1) odcinek „Wągrowiec” (dwa schrony typu „A”);
- 2) odcinek Wągrowiec-Grylewo, jako rejon obrony ruchomej bez umocnień stałych;
- 3) odcinek północny – skraj Jeziora Grylewskiego-Gołańcz z wydzielonymi punktami oporu „Podjezierze” i „Gołańcz” (łącznie 5 schronów typu „A”, 3 schrony typu „B”, 1 schron typu „C-1”);
- 4) samodzielny rejon oporu „Dobieszewko” (poza terenem obecnego województwa wielkopolskiego) – 2 schrony typu „A”, 1 schron typu „C-1” i jeden typu „C-2”.

Łącznie na tym terenie wybudowano 15 obiektów fortyfikacyjnych w tym: 9 schronów obserwacyjno-bojowych typu „A”, 3 schrony bojowe typu „B”, 2

³² R. Chwaliszewski, W. Kicman, *Polskie umocnienia obronne z 1939 r. w rejonie Wągrowiec-Gołańcz*, Piła;por. W. Kicman, *Polskie umocnienia obronne z 1939 roku w okolicach Wągrowca i Gołańczy*, Kronika Wielkopolski 2 (2009). s. 5-14.

schrony bojowe typu „C-1”, 1 schron bojowy typu „C-2”.

Bunkry na terenie Gminy Gołańcz wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Adres	Rejestr
1	Gołańcz	Schron do ognia jednostronnego. W zespole: Polskie umocnienia z 1939 r. W rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 1)	1939 r	Ul. Lipowa, 62-130 Gołańcz Nr ew. dz. 1005 (Gołańcz)	Nr rej. A-477
2	Gołańcz	Schron obserwacyjno-bojowy. W zespole: Polskie umocnienia z 1939 r. W rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 2)	1939 r.	Ul. Lipowa, 62-130 Gołańcz Nr ew. dz. 1005 (Gołańcz)	Nr rej. A-477
3	Gołańcz	Schron doognia jednostronnego. W zespole: Polskie umocnienia z 1939 r. W rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 3)	1939 r.	ul. Cmentarna, 62-120 Gołańcz Nr ewid. Dz. 468/2 (Gołańcz)	Nr rej. A-477
4	Gołańcz	Schron obserwacyjno-bojowy. W zespole Polskie umocnienia z 1939 r. W rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 4)	1939 r.	ul. Cmentarna, 62-120 Gołańcz Nr ewid. Dz. 468/2 (Gołańcz)	Nr rej. A-477

5	Chawłodno	Schron obserwacyjno-bojowy W zespole Polskie umocnienia z 1939 r. W rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 5)	1939 r.	62-130 Chawłodno nr ewid. Dz. 79/1 (Chawłodno)	Nr rej. A-477
6	Laskownica Wielka	Schron obserwacyjno-bojowy w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy (nr 9).	1939 r.	62-130 Laskownica Wielka nr Ewid. Dz. 96/21 (Laskownica)	Nr rej. A-477
7	Podjeziorze	Schron do ognia jednostronnego w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy	1939 r.	62-130 Chawłodno nr ewid. Dz. 69/1 (Chawłodno)	Nr rej. A-477
8	Podjeziorze	Schron obserwacyjno-bojowy w zespole Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy	1939 r.	62-130 Chawłodno nr ewid. Dz. 65 (Chawłodno)	Nr rej. A-477

9	Podjeziorze	Schron do ognia dwustronnego zespołu Polskie umocnienia z 1939 r. w rejonie Wągrowca i Gołańczy	1939 r.	62-130 Chawłodno nr ewid. Dz. 64/12 (Chawłodno)	Nr rej. A-477
---	-------------	---	---------	---	---------------

4. 6. Zabytki ruchome

Na zasób zabytków ruchomych z terenu gminy Gołańcz składa się przeważnie wyposażenie obiektów sakralnych. Wpis do rejestru zabytku ruchomego następuje na wniosek właściciela lub w przypadku zagrożenia zniszczeniem lub wywozem za granicę – z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz ilościowy obiektów zabytkowych ruchomych z terenu gminy Gołańcz wpisanych do rejestru zabytków³³:

1. Gołańcz, kościół pw. św. Wawrzyńca – 21 obiektów zabytkowych składających się na wyposażenie i wystrój kościoła, nr rej. 564/Wlkp/B;
2. Gołańcz, kościół pobernardyński NMP – 7 obiektów zabytkowych, nr rej. 565/Wlkp/B;
3. Chojna, kościół pw. św. Małgorzaty – 13 obiektów zabytkowych, nr rej. 566/Wlkp/B;
4. Czeszewo, kościół pw. św. Andrzeja – 17 obiektów zabytkowych składających się na wyposażenie kościoła, nr rej. B554/Wlkp/B;
5. Smogulec, kościół pw. św. Katarzyny – 64 obiekty zabytkowe stanowiące wyposażenie kościoła, nr rej. B-1490-1495 z 16. 08. 1985 r; oraz 36 obiektów zabytkowych wpisanych decyzją z 23. 12. 2015 r., wszystkie pod nr rej, 429/Wlkp/B;
6. Panigródz, kościół pw. św. Jana Chrzciciela, wpis z 19. 08. 1985 r., 6 obiektów zabytkowych, nr rej. 556/Wlkp/B;
7. Gołańcz, Rynek – figura św. Wawrzyńca, nr rej. 16/Wlkp/B z 20. 06. 2000 r.

³³ Informacja o stanie zabytków w powiecie wągrowieckim, Wągrowiec 2016

4. 7. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Gołańcz zarejestrowano ponad 429 stanowisk archeologicznych (źródło: AZP). Teren gminy Gołańcz, podobnie jak cała Polska, został objęty programem Archeologicznego Zdjęcia Polski, ewidencjonującym stanowiska archeologiczne. Został ujęty w kilku obszarach AZP (42-30; 42-31; 42-32; 41-32; 41-31; 41-30; 40-30; 40-31; 39-31; 38-31; 40-32), za którymi przytoczymy wykaz stanowisk archeologicznych, będący załącznikiem nr 1 do niniejszego Programu.

Zabytek archeologiczny to według wcześniej cytowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [...] - zabytek nieruchomy, będący powierzchną, podziemną, lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Pośród szczególnie ciekawych pozostałości dawnego osadnictwa wymienić należy: grodziska, cmentarzyska, osady, czy kurhany.

Osadnictwo pradziejowe, wczesnośredniowieczne oraz późnośredniowieczne na terenie gminy skupiało się głównie wzdłuż cieków i zbiorników wodnych. Ślady osadnictwa w wielu miejscach zarejestrowano również w rejonie Morakowa, Gołańczy i Panigrodza. Ślady osadnictwa i występowania stanowisk archeologicznych odkryto na stokach obniżenia terenowego w rejonie Lęgniszewa. Stanowiska archeologiczne występują także na stokach rynny jeziora Czeszewskiego.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu neolitu (Grabowo, Konary, Oleszno i Panigródz) i wczesnej epoki brązu. Osadnictwo z tego okresu zarejestrowano w rejonie Morakowa, Oleszna, Gołańczy, Panigrodza i Laskownicy Małej. Liczniej reprezentowane są pozostałości działalności kultury łużyckiej i pomorskiej w Morakowie, Konarach, Laskownicy Małej, Gołańczy, Chawłodnie i Czerlinie. W wieku XIX pionierskie badania kultury łużyckiej prowadził mieszkający w Czeszewie Karol Libelt³⁴.

Osadnictwo kultury przeworskiej znane jest z osad w Olesznie, Morakowie,

³⁴ J. Linetty, J. Linetty, *Józef Łepkowski (1826-1894) założyciel polskiej archeologii i prahistoryczne odkrycia w Czeszewie, powiat wągrowiecki*, Museion Poloniae Maioris III (2017), s. 105-119; J. Linetty, *Karol Libelt wobec zagadnienia pochodzenia i początków ludzkości*, [w:] *Między pracą organiczną a walką o niepodległość. Myśl filozoficzna w Wielkopolsce w okresie zaborów*, red. K. Brzechczyn, A. Wawrzynowicz, Warszawa 2022, s. 141-172.

Tomczycach i Gołańczy. Z okresu wpływów rzymskich znane są stanowiska m. in. w Czeszewie i Czesławicach. Osadnictwo wczesnośredniowieczne, nieliczne ze starszych faz wczesnego średniowiecza reprezentowane jest głównie przez punkty osadnicze datowane głównie na XIII wiek. Osada w Laskownicy Małej, (stan. nr 3) wraz z grodziskiem wczesnośredniowiecznym (stan. nr 2), tworzą zespół osadniczy. Nasilenie osadnictwa obserwujemy w 2 poł. XIV w. co można wiązać z kolonizacją północnych Pałuk. W tym okresie został zbudowany murowany zamek w Gołańczy, jako siedziba rodu Pałuków. Najliczniej reprezentowane są stanowiska datowane na okres nowożytny – XVI-XVII w. W okresie późnego średniowiecza kształtuje się obecny układ wielu miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego wokół nich. Osadnictwo późnośredniowieczne dokumentuje materiał ceramiczny z XVI-XVIII w. wokół wsi Panigródz, Czerlin, Morakowo, Chawłodno, Czeszewo, będący śladem ich nieprzerwanego osadnictwa trwającego do dziś. Stan zachowania stanowisk określić można jako dostateczny.

Bezpośrednim zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest działalność inwestycyjna człowieka, postępująca intensywna zabudowa nowych obszarów, nowe metody uprawy roli (głęboka orka), a także nielegalne poszukiwania za pomocą wykrywaczy metali i kradzież zabytków archeologicznych ze stanowisk.

Stanowiska wpisane do rejestru podlegają ochronie prawnej. Informacja o występowaniu stanowisk archeologicznych dostępna jest w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub studium kierunków rozwoju i zagospodarowania przestrzennego. Dokumenty te pełnią też rolę informacyjną i pośrednio również ochronną.

Stanowiska archeologiczne ujęte w rejestrze zabytków

1. Grodzisko wczesnośredniowieczne (2 poł. XII-2 poł. XIII w.) w miejscowości Czesławice stan. nr 1, obszar AZP 40-30/24, wpisane do rejestru zabytków województwa poznańskiego, nr rej. 1655/A, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 13. 12. 1974 r. Jest to sztuczny nasyp ziemny z niemal płaską górą. Badania weryfikacyjne, prowadzone w 1981 roku nie potwierdziły funkcji i chronologii tego stanowiska (ryc. 32)³⁵.

³⁴ E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej części Pałuk*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1995, s. 357-

2. Grodzisko pierścieniowate (wczesnośredniowieczne) w Laskownicy Małej, stan. nr 2, obszar AZP 41-31/52, wpisane do rejestru zabytków województwa pilskiego, nr rej. A-381, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Pile z dnia 17 stycznia 1980 r. Grodzisko było badane archeologicznie w 1981 roku. Na podstawie dwóch sondaży wykopaliskowych określono w przybliżeniu jego chronologię na fazę B i C wczesnego średniowiecza (600/800-800/950; ryc. 34)³⁶.

3. Grodzisko wczesnośredniowieczne (stożkowate, siedziba Bogusława Domaradzica) w miejscowości Smogulec, stan. nr 1, obszar AZP 38-31/14, wpisane do rejestru zabytków województwa pilskiego, nr rej. A-374, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Pile z dnia 2 marca 1979 r. W wyniku badań weryfikacyjnych przeprowadzonych w 1980 roku, ustalono przybliżoną chronologię tego obiektu na XIII-XV wiek i wydzielono III fazy użytkowania. Była to drewniana wieża otoczona fosą (ryc. 33)³⁷.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają pozwolenia właściwego konserwatora zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków archeologicznych została wykonana w 2014 roku i zawiera stanowiska archeologiczne wskazane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z terenu Gminy Gołańcz. Pełna lista stanowisk archeologicznych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków, znajduje się w zestawieniu będącym załącznikiem nr jeden do niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz na lata 2024-2027. Wszelkie prace planowane na terenie zewidencjonowanego stanowiska archeologicznego wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych

359.

³⁵ E. Cnotliwy, *Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części województwa pilskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych*, *Slavia Antiqua* 32 (1989/1990), s. 179.

³⁷ E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej części Pałuk*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1995, s. 329-335.

podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowywaniem terenu, ważne jest określenie dla wykonawcy (inwestora) zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i innych decyzjach zastępujących plany zagospodarowania przestrzennego, oraz opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

5. Stan zachowania i potencjalne zagrożenia

Na terenie gminy Gołańcz znajdują się 293 zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Ich sytuacja w zakresie stanu zachowania jest zróżnicowana i wynika z wielu złożonych czynników, w tym od sytuacji własnościowej. W celu jego dokładnego rozpoznania wymagana będzie aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, wykonana na podstawie lustracji terenowej i weryfikacji zewidencjonowanych obiektów zabytkowych. Jednakże już na poziomie ogólnym należy stwierdzić bardzo zły stan zachowania wielu obiektów. Zagrożają im rozmaite niekorzystne zjawiska, jak rosąca presja inwestorska, wyburzenia pod nową zabudowę, remonty z użyciem nowych technik budowlanych, zaniedbania lub celowe niszczenie. W przypadku zabytków nieruchomych do największych zagrożeń należą rażące zaniedbania właścicieli w sprawie utrzymania posiadanych zabytków (np. dwór w Czeszewie, ryc. 7-8), remonty i przebudowy prowadzone bez stosownych uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, z zastosowaniem nowych technik i materiałów. W wyniku prac remontowych, prowadzonych przy wielu zabytkach ujętych w Gminnej Ewidencji, usuwa się historyczne detale, w tym daty budowy gmachów. Potrzeby w dziedzinie ochrony zabytków zostały dość dobrze rozpoznane na poziomie gminy.

5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, będące własnością Gminy Gołańcz

Gmina Gołańcz jest właścicielem 9 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, co wobec ogólnej liczby 37 obiektów wpisanych do rejestru, stanowi aż 24,3 %. Wśród tych obiektów znajduje się zamek w Gołańczy (ryc. 15), cztery parki

dworskie (Czerlin (ryc. 3-4), Czesławice (ryc. 6), Smogulec, Oleszno (ryc. 20)), park miejski w Gołańczy (ryc. 18), dwa dwory (Czerlin i Czesławice), oraz cmentarz ewangelicki w Rybowie (ryc. 25). Stan zachowania części z nich budzi zastrzeżenia, jednakże planowana jest ich stopniowa renowacja.

1. Najważniejszym z nich jest zamek kasztelański w Gołańczy. Wzniesiona w XIV stuleciu warownia rodu Pałuków, była przebudowywana kilkakrotnie w późniejszych wiekach. Obecnie składa się z murowanej wieży zamkowej oraz murów obronnych z bramą. W najbliższym czasie planowana jest kontynuacja rozpoczętej we wcześniejszych latach renowacji, a także adaptacja do funkcji pomieszczeń dla Gminnego Ośrodka Kultury (ryc. 15).

2. Dwór w Czerlinie został wzniesiony w połowie XIX wieku. Jego stan zachowania budzi poważne zastrzeżenia. Zasadniczym problemem jest bardzo zły stan elewacji (szczątkowy tynk), a także stan techniczny murów, w którym są znaczące ubytki mechaniczne. Stolarka okienna i drzwiowa została zniszczona. W obiekcie znajdują się mieszkania lokatorskie. Budynek wymaga kapitalnego remontu (ryc. 3-4).

3. Dwór w Czesławicach został zbudowany w połowie XIX wieku. Obecnie budynek jest niewykorzystany i niszczeje. Brak okiennic, zaniedbana fasada i zniszczone wnętrza obiektu. Zabytek jest w złym stanie i wymaga kapitalnego remontu. W najbliższych latach planowana jest kompleksowa renowacja i rewitalizacja obiektu w oparciu o przygotowaną już dokumentację projektową (ryc. 6).

4. Park dworski w Smogulcu został założony w połowie XIX wieku. W jego granicach zachowały się budynki: oficyna, budynek kasy i dyrektorówka. Na terenie parku znajdują się także relikty zniszczonego w okresie powojennym dworu, brama, ogrodzenie, a także lodownia. Zrewitalizowany park jest w bardzo dobrym stanie: odtworzono alejki, ścieżki, pojawiły się nasadzenia uzupełniające. Budynki są utrzymane w dobrym stanie. Odnowienia wymagać może natomiast brama wjazdowa na teren parku, a także zachowana lodownia. Park i znajdujące się na jego terenie budynki pełnią obecnie funkcje kulturalne.

5. Park dworski w Czerlinie, założony w XIX wieku, jest w dużym stopniu zaniedbany i w złym stanie zachowania. Zachowały się zaledwie resztki

ogrodzenia, a także pozostałości bramy wjazdowej, która wymaga odnowienia ze względu na znaczące ubytki mechaniczne. Granice parku są w dużym stopniu zatarte. Całość parku wymaga uporządkowania, nasadzeń uzupełniających i pielęgnacji starych drzew (ryc. 3-4).

6. Park dworski w Czesławicach, założony w połowie XIX wieku jest zachowany w stosunkowo dobrym stanie, choć wymaga podjęcia prac porządkowych i pielęgnacji roślinności. W parku dworskim zachowały się stare drzewa i dawne alejki. Pomimo uszkodzeń i ubytków, zachowane jest także ogrodzenie, a tym samym granice parku są czytelne.

7. Park dworski w Olesznie został założony w połowie XIX wieku. Na terenie parku znajduje się dwór i oficyna. Granice parku są nieczytelne, a zieleń zaniedbana. Stare drzewa wymagają pielęgnacji. Niezbędne są także uzupełniające nasadzenia i uporządkowanie terenu. Dwór i oficyna wymagają podjęcia pilnych prac mających na celu renowację zaniedbanej fasady (ryc. 20).

8. Park miejski w Gołańczy, został założony w końcu XIX wieku. W parku zachowane są aleje starych drzew. W zachodniej części park znajduje się lapidarium, będące pozostałością po cmentarzu ewangelickim (ryc. 18).

9. Cmentarz ewangelicki w Rybowie został założony w XIX wieku. Granice cmentarza są stosunkowo czytelne, dość dobrze zachowany drzewostan. Na terenie cmentarza znajdują się szczątki dawnego grobowca. Cmentarz należałoby oznaczyć tablicą informacyjną (ryc. 25).

5. 2. Zabytki wpisane do rejestru nie będące własnością Gminy Gołańcz

Stan zachowania zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością gminy Gołańcz, jest zróżnicowany. W najlepszym stanie są obiekty sakralne, będące własnością poszczególnych parafii rzymskokatolickich. Mowa tu głównie o kościołach, jak pw. św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie (ryc. 11), św. Jan Chrzciciela w Panigrodzu (ryc. 21), św. Katarzyny w Smogulcu (ryc. 26), św. Wawrzyńca w Gołańczy (ryc. 16), czy NMP w Gołańczy (ryc. 13-14). Wśród ewentualnych zagrożeń dla ich substancji zabytkowej można wymienić działania inwestycyjne prowadzone bez uzgodnień konserwatorskich. Stosunkowo

dobry jest także stan zachowania cmentarzy przykościelnych i parafialnych. Bardziej zróżnicowany jest stan zachowania zabytków będących własnością prywatną. Za obiekt zupełnie zniszczony należy uznać ruiny dawnego dworu na terenie zabytkowego parku w Rybowie (ryc. 24). W dobrym stanie jest natomiast pałac w Brdowie (ryc. 2), wzniesiony na miejscu wcześniejszego dworu Karola Libelta w tej miejscowości.

Dwór i park w Czeszewie

Alarmujący jest stan wielu zabytkowych dworów, szczególnie dworu w Czeszewie (ryc. 7-8) zbudowanego dla jednego z najwybitniejszych działaczy narodowych i polskich filozofów XIX wieku – Karola Libelta. Wskutek zaniedbań właścicieli obiekt ten ulega bardzo szybkiej degradacji i zagrożona jest, w bardzo dużym stopniu, jego substancja zabytkowa, a wręcz jego przetrwanie. Zniszczona jest stolarka drzwiowa i okienna obiektu, a także jego wnętrza. Poważnie uszkodzony jest dach, a także fragmenty murów dworu, w których widoczne są poważne ubytki. Dwór w Czeszewie ma olbrzymie znaczenie dla najnowszej historii Wielkopolski, dlatego należałoby podjąć pilne starania na rzecz zabezpieczenia i renowacji tego obiektu. Być może warto podjąć starania, aby zainteresować problemem instytucje wyższego szczebla. Z pewnością sytuacja wymaga podjęcia pilnych działań przez władze państwowe, samorządowe i służby konserwatorskie. Zaniedbany jest także park dworski w Czeszewie, w którym konieczne są prace porządkowe, wycinka dziko rosnących drzewek, a także pielęgnacja starych drzew. Konieczna jest także renowacja rozpadającego się w wielu miejscach muru okalającego park (ryc. 9).

Schrony bojowe Wojska Polskiego z 1939 r. zachowane są w dobrym stanie. Budynki związane z młynarstwem są na ogół w dobrym stanie. Warto odnotować, że zabytkowy młyn wietrzny z Chojny znajduje się w Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią.

Cmentarze parafialne i przykościelne są na ogół w dobrym stanie technicznym, ale ich substancja zabytkowa jest zagrożona przez często nieuzasadnione lub niezgodne z przepisami wycinanie/przycinanie drzew, zastępowanie dawnych, historycznych pomników, nowymi. Brakuje nasadzeń uzupełniających w miejscach wyciętych drzew, w efekcie niekiedy zatarciu ulegają dawne alejki.

Wątpliwości i zastrzeżenia budzą niekiedy także nowe nagrobki na zabytkowych cmentarzach, które niekiedy znacząco odróżniają się kubaturą i estetyką od historycznych nagrobków (ryc. 40-42).

5.3. Pozostałe zabytki wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Pozostałe zabytki uwzględnione w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków są zróżnicowane pod względem własnościowym, jak i pod względem stanu zachowania. Właścicielami są: Gmina Gołańcz, parafie rzymskokatolickie, prywatne przedsiębiorstwa, oraz prywatne osoby fizyczne. Pod względem stanu zachowania, na terenie gminy są zabytki zadbane, a także zrujnowane. Większość jest jednak w stanie wymagającym podjęcia pewnych działań.

Cmentarze ewangelickie w większości zostały uwzględnione wyłącznie w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wyjątek stanowi cmentarz w Rybowie (ryc. 25), który jest także wpisany do rejestru zabytków. Cmentarze te są nieużytkowane, a w efekcie są w o wiele gorszym stanie niż cmentarze katolickie. Większość nagrobków została zniszczona w czasie II wojny światowej, lub w okresie powojennym. Niestety znajdujące się na cmentarzach ewangelickich szczątki pojedynczych nagrobków ulegają dalszej degradacji (ryc. 37, 38, 39). Cmentarze ewangelickie często są też zaśmiecone odpadami. Problem ten w sposób dotyczy w szczególności cmentarza ewangelickiego w Tomczycach, który zagrożony jest przez działalność prowadzoną na sąsiednich działkach (125), poprzez składowanie materiałów budowlanych i odpadów w jego najbliższym otoczeniu (a także na jego obszarze). Jedyne zadbane i uporządkowane jest cmentarz ewangelicki w Gołańczy (ryc. 35).

Cmentarz żydowski w Gołańczy został zniszczony w trakcie II wojny światowej i doszczętnie pozbawiony nagrobków. Fragment jednej macewy został wykorzystany do tablicy upamiętniającej cmentarz. Teren żydowskiej nekropoli jest uporządkowany i niezabudowany, a jego granice są wciąż widoczne. Obecnie jest to teren zielony porośnięty trawą (ryc. 36).

Stan zachowania budynków kolejowych jest bardzo zróżnicowany. W bardzo dobrym jest dworzec w Laskownicy Małej, który jest w trakcie renowacji (ryc. 43). W dobrym stanie jest budynek dworca w Gołańczy (ryc. 44). Warto zaznaczyć, że w obu przypadkach mowa o dworcach wciąż użytkowanych. W

gorszym stanie jest nieczynny dworzec kolejowy w Panigrodzu, w Konarach-Grabowie i pozostałe budynki kolejowe na terenie gminy. Dworce kolejowe są własnością gminy Gołańcz. W najgorszym stanie, grożącym zawaleniem jest budynek lokomotywowni w Gołańczy (ryc. 45). Stan budynku wymaga podjęcia pilnych działań. Budynki dawnych szkół zachowane na ogół w dobrym stanie technicznym (np. szkoła w Czesławicach, ryc. 49), choć niekiedy modernizowane bez zachowania dawnych technik i materiałów.

W przypadku dworów, warto odnotować zachowany w dobrym stanie technicznym dwór w Kujawkach, będący własnością gminy. Jednakże remonty wykonywane w przeszłości prowadzone były z niewłaściwie dobranych materiałów i technik.

Budynki folwarczne są w zróżnicowanym stanie (Czesławice – ryc. 47; Smogulec – ryc. 48). Przeważnie jednak zabudowania dawnych folwarków ulegają dużej degradacji w związku z brakiem użytkowania, jak budynek dawnej gorzelnii w Smogulcu, lub też przekształceniom, przebudowom, lub nawet wyburzeniom, w związku z działalnością gospodarczą prowadzoną na ich terenie.

Ogólny stan zabytków w gminie Gołańcz jest zróżnicowany, w niektórych przypadkach zadowalający, w innych natomiast budzący niepokój. W wielu przypadkach widać niedoinwestowanie wyrażające się złym stanem elewacji budynków. Dotyczy to zarówno domów mieszkalnych, jak i zespołów folwarcznych, które stanowią kompleks wielu budynków w jednym układzie funkcjonalnym. Największe obawy budzi stan dworu Karola Libelta w Czeszewie, ze względu na zaawansowaną destrukcję tego arcyważnego dla historii zabytku. Dlatego wymaga podjęcia najpilniejszych prac. Będzie to jednakże zależec od właściciela zabytku.

Jednym z potencjalnych zagrożeń dla zabytków jest wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacje kryzysowe. Zasady postępowania w takiej sytuacji określa Gminny Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Miasta i Gminy Gołańcz z 2018 roku, uzgodniony z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu 05.03.2019 r., oraz ze Starostą Wągrowieckim – Szefem Obrony Cywilnej Powiatu, w dniu 08.07.2019 r.. Wspomniany plan wymaga aktualizacji.

5.4. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego

Dziedzictwo archeologiczne należy do najbardziej zagrożonej zniszczeniem, kategorii zabytków. Najistotniejsze zagrożenia dla zachowania zabytków archeologicznych związane są z rosnącą antropopresją, czyli wpływem działalności człowieka. Najważniejszym czynnikiem jest rozwój nowego budownictwa i zwiększanie się obszarów przeznaczonych pod nową zabudowę, a także rozmaite inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak budowa kanalizacji, wodociągów, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych.

W związku z powyższym warto wymienić planowane przez gminę Gołańcz inwestycje, przy których konieczne będą prace ziemne, mogące być w kolizji ze stanowiskami archeologicznymi:

- Budowa kanalizacji w Krzyżankach (realizacja 2022-2024);
- Budowa chodnika w ciągu ul. Sportowej w Gołańczy (realizacja 2023-2024);
- Przebudowa drogi gminnej wewnętrznej w Konarach na dz. nr ewid. 34 i 48 (realizacja 2023-2024);
- Budowa świetlicy w miejscowości Morakówko (realizacja 2018-2026);
- Budowa świetlicy w miejscowości Tomczyce (realizacja 2020-2024);
- Przebudowa drogi wraz z budową kanalizacji deszczowej w Potulinie (realizacja 2020-2024);
- Przebudowa drogi gminnej w kierunku Brdowa, dz. nr ewid. 235 (realizacja 2023-2024);
- Budowa groty solnej (realizacja 2022-2024).

Znaczącym zagrożeniem dla zachowania dziedzictwa archeologicznego jest intensywna gospodarka rolna. Najmniej narażone na zniszczenie są stanowiska i zabytki archeologiczne zlokalizowane na terenie lasów i nieużytków. Wszystkie trzy stanowiska archeologiczne z tego terenu, które zostały wpisane do rejestru zabytków są na terenie nie uprawianym rolniczo. Kolejnym zagrożeniem dla stanu zachowania stanowisk archeologicznych są nielegalne poszukiwania zabytków, szczególnie te prowadzone za pomocą wykrywaczy metali.

6. Zadania do realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

6.1. Podstawowe kierunki działań

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz na lata 2024-2027 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego jako wartości nadrzędnej, oraz czynnika sprzyjającego rozwojowi gospodarstwu i turystycznemu miastu i gminy, poprawa stanu technicznego budynków zabytkowych, a także poprawa estetyki zabytków i ich otoczenia. Opis założeń rewitalizacyjnych przedstawiono w rozdziale 6. 1. i 6. 2., a kolejność realizacji zadań zależeć będzie od decyzji Rady Miasta i Gminy Gołańcz. W ramach ochrony dziedzictwa kulturowego we wskazanym okresie, na terenie gminy prowadzone będą następujące działania:

- zbieranie informacji od właścicieli obiektów zabytkowych na temat przeprowadzonych remontów;
- dbałość o zabytki wpisane do rejestru i ewidencji zabytków;
- pomoc formalna dla właścicieli zabytków, np. pomoc w opracowaniu wniosków do organów wydających opinie i decyzje w sprawach dotyczących bieżącego utrzymania i remontu budynku;
- prowadzenie nadzorów archeologicznych w strefach objętych ochroną konserwatorską, po uzyskaniu pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu;
- opracowanie regulaminu umieszczania reklam na obiektach zabytkowych (dotyczy także otoczenia zabytków);
- nauczanie na temat dziedzictwa kulturowego miasta i zabytków na wszystkich poziomach szkolnictwa;
- wykorzystanie walorów kulturowych i krajobrazowych w celu promowania regionu oraz jako czynnika jego rozwoju gospodarczego i społecznego, w tym podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni gminy oraz zabytków dla potrzeb edukacyjnych, społecznych, turystycznych i inwestycyjnych, publikacje na temat zabytków;

- podnoszenie świadomości mieszkańców na temat zabytków i możliwości ich wykorzystania;
- aktualizacja stanu Gminnej Ewidencji Zabytków nieruchomości;
- aktualizacja Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków oraz kształtowanie podstaw wzmacniających tożsamość regionalną, opartą o tradycję i historię;
- świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego i przyrodniczego oraz jego kompleksowa ochrona;
- rozeznanie możliwości włączenia poszczególnych obiektów w gminie do tworzonego nowego Szlaku Pracy Organicznej (ze szczególnym uwzględnieniem obiektów związanych z Karolem Libeltem);
- budowanie klimatu na rzecz uznania gołanieckiego zamku za Pomnik Historii.

Podstawowe kierunki działań realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nawiązują do polityki w tym zakresie prowadzonej na szczeblu wojewódzkim i krajowym. Wyznaczenie kierunków działań poprzedzone było analizą stopnia realizacji poprzedniego programu, obowiązującego w latach 2020-2023. Podstawowe działania skupiają się na obszarach:

A) ewidencja i dokumentacja:

- aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w oparciu o weryfikację terenową oraz materiały archiwalne, a także uwzględnienie wszystkich zabytków z Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków;
- aktualizacja Gminnego Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- gromadzenie materiałów archiwalnych dotyczących zabytków z terenu gminy;
- integracja Gminnej Ewidencji Zabytków z Systemem Ewidencji Przestrzennej;
- weryfikacja informacji o zabytkach zawartych w dokumentacji konserwatorskiej i ewidencyjnej, zwłaszcza w zakresie chronologii cmentarzy;

- analiza dokumentacji pod kątem planów zwiększenia ochrony prawnej najważniejszych zabytków;

- rozeznanie możliwości uznania gołanieckiego zamku za Pomnik Historii i gromadzenie niezbędnej dokumentacji.

B) edukacja i promocja:

- organizacja uroczystości związanych promocją zabytków, np. uroczystości rocznicowe związane z Powstaniem Wielkopolskim, uroczystości z okazji rocznic odzyskania Niepodległości;

- wsparcie dla oddolnych inicjatyw promujących ideę ochrony zabytków, lokalną historię oraz ideę archiwistyki społecznej;

- współpraca ze szkołami i instytucjami kultury, w tym z Gołanieckim Ośrodkiem Kultury;

- współpraca z instytucjami spoza gminy Gołańcz, ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu;

- współpraca z organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami i związkami wyznaniowymi;

- współpraca z właścicielami zabytków;

- merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w celu tworzenia wniosków aplikacyjnych ośrodki na odnowę zabytków;

- odczyty i wykłady związane z historią lokalną;

- wspieranie publikacji naukowych, popularnonaukowych lub albumów dotyczących zabytków gminy Gołańcz;

- promocja zabytków związanych z ważnymi wydarzeniami i procesami historycznymi, jak: początki i rozwój chrześcijaństwa w okolicach Gołańczy, obrona gołanieckiego zamku, praca organiczna, powstania i walki narodowo-wyzwoleńcze;

- rozpoczęcie działań na rzecz włączenia zabytków związanych z Karolem Libeltem (kościółpw. św. Andrzeja w Czeszewie, dwory w Czeszewie, Brdowie i

Kujawkach) do tworzonego Szlaku Pracy Organicznej.

C) opieka nad zabytkami należącymi do gminy Gołańcz, cmentarzami i mogiłami wojennymi:

- opieka nad nieczynnymi cmentarzami, wykaszanie, porządkowanie;
- utrzymanie zabytków należących do gminy (stan techniczny);
- renowacja nagrobka porucznika Wojska Polskiego Zenona Kujawskiego, poległego w 1939 r., (wymiana na nowy nagrobek) na parafialnym cmentarzu katolickim w Smogulcu – dofinansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu;
- renowacja 4 mogił wojennych, nieznanych żołnierzy Wojska Polskiego, poległych pod Dobieszewem w dniu 1 września 1939 r., na parafialnym cmentarzu katolickim w Gołańczy - dofinansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu;
- opieka nad mogiłami wojennymi i starania o pozyskanie środków na ich rewitalizację ze środków Urzędu Wojewódzkiego lub Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z programu Groby i cmentarze wojenne w kraju.

D) rewitalizacja i renowacja (szczegóły w rozdziale 6. 2.)

- rewitalizacja i renowacja zabytków należących do gminy Gołańcz;
- udzielanie dotacji z Rządowego Programu Odbudowy zabytków podmiotom zewnętrznym.

E) Realizacja obowiązków prawnych wynikających z ochrony zabytków:

- uzgadnianie zmian w studium zabudowy, przestrzennych planów zagospodarowania, a także decyzji o warunkach zabudowy z Wielkopolskim Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków;
- monitoring i aktualizacja dokumentów strategicznych i planistycznych pod kątem zagadnień ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

6. 2. Planowane projekty rewitalizacji zabytków

Realizowane przez gminę Gołańcz:

1. Przebudowa, remont budynku – dworu zabytkowego w Czesławicach – Miasto i Gmina Gołańcz ;

2. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 – Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Gołańczy i tereny przydworcowe – etap II – Rządowy Program Odbudowy – edycja I;

3. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 – Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Gołańczy i tereny przydworcowe – etap III – Rządowy Program Odbudowy Zabytków – edycja II;

4. Przebudowa świetlicy wiejskiej w Laskownicy Małej w ramach zadania pn. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 ... - etap III – Rządowy Program Odbudowy Zabytków – edycja II;

5. Rewitalizacja zamku kasztelańskiego w Gołańczy – Rządowy Fundusz Polski Ład – Program Inwestycji Strategicznych – Edycja VIII;

6. Renowacja nagrobka porucznika Wojska Polskiego Zenona Kujawskiego, poległego w 1939 r., (wymiana na nowy nagrobek) na parafialnym cmentarzu katolickim w Smogulcu – dofinansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu;

7. Renowacja 4 mogił wojennych, nieznanymi żołnierzami Wojska Polskiego, poległymi pod Dobieszewem w dniu 1 września 1939 r., na parafialnym cmentarzu katolickim w Gołańczy - dofinansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

Realizowane przez właścicieli zabytków z terenu gminy z dotacji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków:

8. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu bocznym pw. św. Antoniego z kościoła parafialnego w Chojnie – etap I;

9. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ścianie tęczy kościoła poberardyńskiego pw. NMP w Gołańczy;

10. Renowacja infrastruktury cmentarza przykościelnego w Panigrodzu;

11. Naprawa i konserwacja 6 okien witrażowych w kościele katolickim zlokalizowanym w miejscowości Czeszewo;

12. Wymiana pokrycia dachowego wraz z ociepleniem poddasza na budynku plebani przy parafii pw. św. Katarzyny w Smogulcu; Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ścianach i sklepieniu prezbiterium kościoła pobernardyńskiego pw. NMP w Gołańczy – etap 1.

6. 3. Terminarz realizacji i potencjalne źródła finansowania

Weryfikacja i ewidencja

1. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków – 2024 rok – finansowanie z budżetu Gminy Gołańcz.

Opieka nad mogiłami wojennymi:

2. Opieka nad mogiłami wojennymi na terenie gminy Gołańcz – potencjalne źródła finansowania: Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Rewitalizacja

3. Przebudowa, remont budynku – dworu zabytkowego w Czesławicach – Miasto Gołańcz;

4. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 – Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Gołańczy i tereny przydworcowe – etap II – 2024-2025 - finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków – edycja I;

5. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 – Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Gołańczy i tereny przydworcowe – etap III – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków – edycja II;

6. Przebudowa świetlicy wiejskiej w Laskownicy Małej w ramach zadania pn. Rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 ... - etap III – 2024-2025 - finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków – edycja II;

7. Rewitalizacja zamku kasztelańskiego w Gołańczy – 2023-2026 - finansowanie Rządowy Fundusz Polski Ład – Program Inwestycji Strategicznych – Edycja VIII;

8. Renowacja nagrobka porucznika Wojska Polskiego Zenona Kujawskiego, poległego w 1939 r., (wymiana na nowy nagrobek) na parafialnym cmentarzu katolickim w Smogulcu – finansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu;

9. Renowacja 4 mogił wojennych, nieznanych żołnierzy Wojska Polskiego, poległych pod Dobieszewem w dniu 1 września 1939 r., na parafialnym cmentarzu katolickim w Gołańczy - finansowanie Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

Realizowane przez właścicieli zabytków z terenu gminy z dotacji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków:

10. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu bocznym pw. św. Antoniego z kościoła parafialnego w Chojnie – etap I – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków;

11. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ścianie tęczowej kościoła poberardyńskiego pw. NMP w Gołańczy – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków;

12. Renowacja infrastruktury cmentarza przykościelnego w Panigrodzu – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków;

13. Naprawa i konserwacja 6 okien witrażowych w kościele katolickim zlokalizowanym w miejscowości Czeszewo – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków;

14. Wymiana pokrycia dachowego wraz z ociepleniem poddasza na budynku plebani przy parafii pw. św. Katarzyny w Smogulcu – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków;

15. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ścianach i sklepieniu prezbiterium kościoła pobernardyńskiego pw. NMP w Gołańczy – etap 1 – 2024-2025 – finansowanie Rządowy Program Odbudowy Zabytków.

7. Instrumentarium realizacji opieki nad zabytkami

7. 1. Instrumenty prawne

W ramach instrumentów prawnych, którymi dysponuje gmina w dziedzinie ochrony zabytków, wskazać można najważniejsze z nich: uchwalanie zmian w Studium Zabudowy, uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania i ich zmiana, ustalanie stref ochrony konserwatorskiej, wydawanie decyzji administracyjnych, a także powoływanie parków kulturowych. Ważnym instrumentem prawnym są także wszelkie pozostałe dokumenty gminne o charakterze strategicznym.

Zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 roku do zadań własnych gminy należy zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. W odniesieniu do problemów szeroko pojętej ochrony zabytków zadania te obejmują następujące sprawy (art 7):

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- edukacji publicznej;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nadzabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Ważne instrumenty prawne znajdują się w zakresie kompetencji burmistrza, jak:

- wydawanie decyzji o sprawach ustalania lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 51 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);
- prowadzenie rejestru wydanych decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji

celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym (art. 57 ust 2 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);

- wydawanie decyzji o warunkach zabudowy (art. 57 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);

- wydawanie decyzji o warunkach zabudowy (art 60 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym);

- przygotowanie sprawozdania z realizacji założeń Programu opieki nad zabytkami co 2 lata.

7 2. Instrumenty finansowe

Gmina może finansować i współfinansować wybrane prace konserwatorskie, remontowe i archeologiczne, udzielając dotacji na przeprowadzenie badań naukowych, prac konserwatorskich i restauratorskich. W ramach pomocy merytorycznej gmina może także pomagać w wykorzystaniu programów UE przeznaczonych na zabytki w formie dofinansowań dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.

7.3. Instrumenty społeczne

W ramach działań o charakterze społecznym, gmina prowadzi działania edukacyjne, promocyjne i współpracę z organizacjami społecznymi. Edukacja i informacja są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ dobra i właściwa informacja wzmacnia efekt edukacji. Działające w gminie szkoły pełnią istotną rolę w edukacji młodzieży. Współpraca ze stowarzyszeniami, związkami wyznaniowymi, miłośnikami dziedzictwa kulturowego oraz właścicielami zabytków. Do realizacji programu powołany zostanie zespół spośród pracowników urzędu gminy Gołańcz. Realizacja Gminnego programu opieki nad zabytkami podlegać będzie ocenie rady gminy. Burmistrz ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z wykonania programu i przedstawienia go Radzie Gminy.

8. Monitorowanie realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach monitoringu analizowana będzie zgodność realizacji zadań z harmonogramem oraz skuteczność ich realizacji. Podstawą monitoringu będą sprawozdania z realizacji gminnego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, przygotowywane przez Burmistrza Miasta i Gminy Gołańcz co dwa lata, które są przyjmowane przez Radę Miasta i Gminy. W przypadku opóźnień lub braku realizacji poszczególnych zadań przewidzianych w programie, zostanie ocenione ryzyko i zostaną podjęte adekwatne działania zaradcze. Po czterech latach program powinien być zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Miasta i Gminy Gołańcz. Wykonanie Gminnego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest obarczone możliwością wystąpienia różnorodnych trudności (ryzyka) utrudniających, lub uniemożliwiających jego realizację. Metodą przeciwdziałania ich wystąpieniu lub zminimalizowaniu ich skutków jest podejmowanie działań z zakresu zarządzania ryzykiem. Podstawowymi działaniami jest określenie celu zarządzania ryzykiem, określenie występujących zagrożeń, ich ocenę, wybór właściwej metody zarządzania, oraz monitorowanie. Główne ryzyka realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami związane są z potencjalnymi wydarzeniami losowymi.

9. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Program ochrony zabytków gminy Gołańcz określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy. Obowiązek dbania o zabytki spoczywa na właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych. Głównymi źródłami finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, tj. projektów związanych z zabytkami i projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa, są:

1. Środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
2. Środki z funduszy europejskich – Regionalnego Programu Operacyjnego, dystrybuowane na poziomie województwa;

3. Środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.;
4. Środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych;
5. Środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd województwa, dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego, dotacje, granty, nagrody dla innych podmiotów);
6. Środki własne.

Ponadto finansowanie zadań służących realizacji Programu może odbywać się z wykorzystaniem:

- dochodów własnych instytucji kultury;
- środków prywatnych (np. osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń).

Renowacja mogił wojennych może być finansowana z programu „Groby i cmentarze wojenne w kraju” Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, lub ze środków Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

10. Podsumowanie

W Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Gołańcz na lata 2024-2027 dokonano krótkiej charakterystyki gminy, przedstawiono rys historyczny, a także określono cele i podstawę prawną. Głównym celem jest określenie kierunków polityki Gminy Gołańcz w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W tym celu dokonano analizy dokumentów definiujących zarówno ramy prawne, jak i politykę i strategię państwa i samorządów w tej kwestii. W dalszej kolejności omówione zostały dokumenty Gminy Gołańcz, mające wpływ na zachowanie zabytków na jej terenie, ze szczególnym uwzględnieniem Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania. Jednym z najistotniejszych elementów Programu jest opis zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Gołańcz, oraz spisy zabytków wpisanych do Rejestru, Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, oraz Gminnej Ewidencji Zabytków.

Na terenie gminy Gołańcz znajdują się 293 zabytki nieruchome, kilkadziesiąt

zabytków ruchomych i ponad 400 stanowisk archeologicznych. Wśród nich znajdują się bezcenne zabytki architektury, jak zamek Pałuków w Gołańczy, czy kościoły NMP w Gołańczy, pw św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie, czy św. Katarzyny w Smogulcu (perła architektury renesansowej północnej Wielkopolski). Do ważnych zabytków należą też obiekty związane z życiem i działalnością Karola Libelta, jak dwory w Brdowie, Czeszewie i Kujawkach. Do szczególnie istotnego rodzaju zabytków należą cmentarze: ewangelickie, katolickie i żydowski. Jest to niewątpliwie bezcenna wartość naukowa i kulturowa, a także wielki atut prorozwojowy i czynnik wpływający na lepszą jakość życia mieszkańców.

Stan zachowania większości zabytków budzi poważne zastrzeżenia, a w niektórych przypadkach jest wręcz alarmujący. Dotyczy to szczególnie dworu Karola Libelta w Czeszewie, czy też dworu w Czerlinie, niektórych założeń parkowych i zabudowy folwarcznej. Gmina Gołańcz, jako właściciel znacznej części zabytków wpisanych do rejestru i do ewidencji zabytków, podejmuje działania na rzecz ich stopniowej renowacji. Na najbliższe lata 2024-2027 Gmina Gołańcz zaplanowała szereg ambitnych przedsięwzięć mających na celu renowację zabytków będących jej własnością. Zdecydowanie najważniejszym i zarazem najtrudniejszym zadaniem jest przeprowadzenie renowacji gotyckiego zamku kasztelańskiego w Gołańczy. Gmina Gołańcz także wspiera działania parafii rzymskokatolickich w realizacji projektów dofinansowanych z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Wszystkie planowane inwestycje zostały wymienione szczegółowo w rozdziale 6.2.

Do kolejnych ważnych zadań należy także tworzenie odpowiednich ram pod ochronę zabytków na terenie całej gminy poprzez aktualizację istotnych dokumentów: Gminnej Ewidencji Zabytków, czy też aktów prawa lokalnego. Istotnym elementem jest też współpraca z właścicielami zabytków i wspieranie ich działań. Dotyczy to zwłaszcza parafii rzymskokatolickich – właściciele wielu zabytków z tereny gminy Gołańcz.

Istotną kwestią jest tworzenie odpowiednich, mądrych przepisów prawa lokalnego i kształtowanie polityki samorządu w zakresie kształtowania krajobrazu i tworzenia miejsc pod zabudowę i nowe inwestycje gospodarcze, z jak najmniejszą szkodą dla dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Gmina Gołańcz nie podlegała do

tej pory intensywnym procesom modernizacyjnym trwale zmieniającym jej krajobraz. Dzięki temu jest on nadal w dużym stopniu dobrze zachowany. Stwarza to przed władzami samorządowymi szansę, aby uniknąć błędów wielu innych gmin i miast, które przyzwoliły na chaotyczną zabudowę i degradację środowiska, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Wielkim zadaniem władz samorządowych jest wypracowanie zrównoważonej strategii w tej kwestii, dla zachowania dziedzictwa kulturowego, które jest wspólną wartością wszystkich mieszkańców.

11. Główne opracowania wykorzystane do przygotowania programu

- Strategia Rozwoju Kraju 2020;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023-2026;
- Narodowa Strategia Kultury na lata 2007-2013 wraz z jej uzupełnieniem na lata 2004-2020;
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami 2017-2020;
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gołańcz;
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Gołańcz 2023-2026;
- Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Gołańcz;
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Miasta i Gminy Gołańcz w latach 2014-2020;
- Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Wągrowieckiego 2019-2030;
- Plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Gołańcz.
- Audyt krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego 2023.
- Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski t. I-III.

Literatura:

A. Choiński, *Katalog jezior Polski, cz. 3, Pojezierze wielkopolsko-kujawskie*, Poznań 1992.

E. Cnotliwy, *Badania weryfikacyjne późnośredniowiecznych siedzib obronnych w zachodniej części Pałuk*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. 2, red. A. M.

- Wyrwa, Poznań 1995, s. 329-335.
- E. Cnotliwy, *Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części ojewództwa pilskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych*, *Slavia Antiqua* 32 (1989/1990), s. 171-240.
- R. Chwaliszewski, W. Kicman, *Polskie umocnienia obronne z 1939 r. w rejonie Wągrowiec-Gołańcz*, Piła [b. r.]
- T. Dobrogowski, *Skarb z II okresu epoki brązowej z Czeszewa w pow. wągrowieckim*, *Przegląd Archeologiczny* VI (1937-1939), s. 255-257.
- Dokument fundacyjny Zbyluta dla klasztoru cysterskiego w Łeknie z 1153 roku*, wstęp, omówienie i komentarz A. M. Wyrwa, tłum. A. Strzelecka, Poznań-Gniezno 2016.
- M. Gedl, *Materiały z cmentarzyska kultury pomorskiej w Morakowie, pow. Wągrowiec*, *Fontes Archaeologici Posnanienses* 22 (1971), s. 34-38.
- Z. Grot, *Życie i działalność Karola Libelta*, Warszawa-Poznań 1977.
- W. Hensel, *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, Poznań 1950.
- Informacja o stanie zabytków w powiecie wągrowieckim*, Wągrowiec 2016.
- W. Kicman, *Polskie umocnienia obronne z 1939 roku w okolicach Wągrowca i Gołańczy*, *Kronika Wielkopolski* 3 (2009), s. 5-14.
- J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002.
- R. Kozłowski, *Idea „pracy organicznej” w poglądach Karola Libelta*, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny* 3 (1982), r. XLIV, s. 83-103.
- A. Kusz, *Z dziejów Gołańczy i okolic*, Gołańcz 2023.
- J. Leśny, *Ze studiów nad osadnictwem i dziejami ziemi pałuckiej we wczesnym średniowieczu*, *Slavia Antiqua* 22 (1975), s. 123-176.
- J. Linetty, *Rozmieszczenie osadnictwa wczesnośredniowiecznego w okolicach Wapna, woj. wielkopolskie*, *Wągrowieciana. Studia et Fontes. Wągrowieckie Studia Muzealne*, t. II, red. M. Kranc, M. Moeglich, Wągrowiec 2014, s. 7-48.
- J. Linetty, J. Linetty, *Józef Lepkowski (1826–1894) założyciel polskiej archeologii i prahistoryczne odkrycia w Czeszewie, powiat wągrowiecki*, *Museion Poloniae Maioris* III (2017), s. 105-119.
- J. Linetty, *Karol Libelt wobec zagadnienia pochodzenia i początków ludzkości*, [w:] *Między pracą organiczną a walką o niepodległość. Myśl filozoficzna w Wielkopolsce w okresie zaborów*, red. K. Brzechczyn, A. Wawrzynowicz,

Warszawa 2022, s. 141-172.

J. Łepkowski, *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa oraz Trzemeszna, Rogoźna, Kcyni, Dobieszewka, Gołańczy, Żnina, Gąsawy, Pakości, Kościelca, Inowrocławia, Strzelna i Mogilna, sprawozdania i studia*, Kraków 1866.

T. Olszacki, A. Różański, *Zamek w Gołańczy. Dzieje i architektura od połowy XIV po schyłek XVIIIstulecia*, Gołańcz 2015.

J. Solon, J. Borzyszkowski, M. Bidłasik, A. Richling, K. Badora, J. Balon,

T. Brzezińska-Wójcik, Ł. Chabudziński, R. Dobrowolski, I. Grzegorzczuk,

M. Jodłowski, M. Kistowski, R. Kot, P. Krąż, J. Lechnio, A. Macias,

A. Majchrowska, E. Malinowska, P. Migoń, U. Myga-Piątek, J. Nita, E. Papińska,

J. Rodzik, M. Strzyż, S. Terpiłowski, W. Ziaja, *Physico-geographical mesoregions of Poland verifications and adjustment of boundries on the basic of contemporary spatial data*, *Geographia Polonica* 91, 2 (2018), s. 143-170.

Karol Libelt 1807-1875, red. Z. Grot, Warszawa-Poznań 1976.

Załącznik nr 1-Spis stanowisk archeologicznych w Gminie Gołańcz (na podstawie spisów stanowisk AZP)

Lp.	Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia
1.	Smogulec	1	38-31	14	grodzisko		Wczesne średniowiecze
2.	Smogulec	13	39-31	24	osada otwarta osada otwarta	k. łużycka k. przeworska	halsztat OWR
3.	Smogulec	2	39-31	25	osada otwarta	k. łużycka	halsztat
4.	Smogulec	3	39-31	26	śląd osadniczy śląd osadniczy	? ?	epoka kamienia starożytność
5.	Smogulec	4	39-31	27	śląd osadniczy osada otwarta	? ?	starożytność średniowiecze
6.	Smogulec	5	39-31	28	śląd osadniczy osada otwarta śląd osadniczy	? k. przeworska	epoka kamienia OKR.LAT, średniowiecze
7.	Smogulec	6	39-31	29	obozowisko	?	epoka kamienia
8.	Smogulec	7	39-31	30	osada otwarta śląd osadniczy	k. łużycka	halsztat średniowiecze
9.	Smogulec	8	39-31	31	śląd osadniczy śląd osadniczy	? ?	epoka kamienia średniowiecze
10.	Smogulec	9	39-31	32	śląd osadniczy	k. przeworska	OWR
11.	Smogulec	10	39-31	33	śląd osadniczy	?	starożytność
12.	Smogulec	11	39-31	34	śląd osadniczy śląd osadniczy	? ?	starożytność średniowiecze
13.	Smogulec	12	39-31	35	osada otwarta śląd osadniczy		wczesne średniowiecze średniowiecze

14.	Mostki	1	39-31	48	śląd osadniczy		średniowiecze
15.	Grabowo	1	41-30	1	śląd osadniczy Osada		późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
16.	Grabowo	2	41-30	2	Śląd osadniczy Śląd osadniczy		późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
17.	Grabowo	3	41-30	3	osada Osada śląd osadniczy	KPL k. łużycka	f. wiórecka okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
18.	Buszewo	2	41-30	4	osada osada śląd osadniczy		wczesne średniowiecze wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
19.	Buszewo	2A	41-30	5	śląd osadniczy osada osada	k. przeworska	neolit OWR wczesne

					osada śląd osadniczy śląd osadniczy		średniowiecze/ faza D1 wczesne średniowiecze/ faza E1-E2 wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
20.	Buszewo	3	41-30	6	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
21.	Buszewo	4	41-30	7	śląd osadniczy	k. przeworska	OWR
22.	Konary	1	41-30	8	śląd osadniczy osada		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
23.	Konary	2	41-30	9	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka k. przeworska	Neolit OWR
24.	Konary	3	41-30	10	śląd osadniczy śląd osadniczy	?	wczesne średniowiecze ?
25.	Konary	4	41-30	11	osada		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek

26.	Konary	5	41-30	12	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy osada		wczesne średniowiecze/ faza D wczesne średniowiecze/ faza E wczesne średniowiecze/ faza F późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
27.	Konary	6	41-30	13	osada? osada śląd osadniczy osada	k. łużycka k. przeworska	OWR wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
28.	Konary	7	41-30	14	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
29.	Konary	8	41-30	15	śląd osadniczy	nieokreślone	?

30.	Konary	9	41-30	16	osada	k. łużycka	
31.	Rybowo	1	41-30	40	śląd osadniczy	KPL	neolit
					śląd osadniczy	KAK	neolit
32.	Rybowo	2	41-30	41	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
33.	Rybowo	3	41-30	42	śląd osadniczy	KPL	Neolit
					śląd osadniczy		
					śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
34.	Rybowo	4	41-30	43	Śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
35.	Rybowo	5	41-30	44	śląd osadniczy	KPL	neolit
					śląd osadniczy		wczesna epoka brązu
					śląd osadniczy		
					osada	k. przeworska	OWR
					osada		późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
36.	Rybowo	6	41-30	45	osada	k. przeworska	OWR
					osada	?	wczesne

					osada		średniowiecze/ faza F
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek ?
37.	Rybowo	7	41-30	46	śląd osadniczy	KPL	Neolit
					osada	k. łużycka	
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
38.	Rybowo	8	41-30	47	osada		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
39.	Rybowo	9	41-30	48	osada		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
40.	Rybowo	10	41-30	49	osada	k. przeworska	OWR
					śląd osadniczy		wczesne
					osada		średniowiecze/ faza F
							okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
41.	Rybowo	11	41-30	50	osada		okres

							nowożytny/ XVI - XVII wiek
42.	Rybowo	12	41-30	51	osada		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
43.	Rybowo	13	41-30	52	śląd osadniczy osada osada śląd osadniczy	?	?/pradzieje wczesne średniowiecze/ faza E3 wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
44.	Rybowo	14	41-30	53	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka ?	późne średniowiecze ?
45.	Rybowo	15	41-30	54	osada osada Punkt osadniczy	KPL KAK KAK	Neolit f. schyłkowa
46.	Konary	X	41-30	65	pobojowisko		1919?
47.	Oleszno		41-31	1	cmentarzysko	?	?
48.	Oleszno		41-31	2	znalezisko luźne		neolit?
49.	Oleszno	7	41-31	3	śląd osadniczy śląd osadniczy		Wczesne średniowiecze/ starsze fazy

							okres nowożytny/ XVI-XVII w.
50.	Oleszno	8	41-31	4	śląd osadniczy osada Ślad osadniczy	KPL k. przeworska	Schyłkowy neolit OWR Okres nowożytny/ XVI-XVII w.
51.	Oleszno	9	41-31	5	śląd osadniczy		okres nowożytny
52.	Oleszno	10	41-31	6	osada osada śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze/ faza E wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
53.	Oleszno	11	41-31	7	śląd osadniczy osada	pradzieje	okres nowożytny
54.	Oleszno	12	41-31	8	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje	wczesne średniowiecze/ faza E-F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
55.	Oleszno	13	41-31	9	osada śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
56.	Oleszno	14	41-31	10	śląd osadniczy osada	KAK	neolit wczesne Średniowiecze/ młodsze fazy
57.	Oleszno	15	41-31	11	śląd osadniczy		późne

							średniowiecze/ XV w.
58.	Oleszno	16	41-31	12	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
59.	Oleszno	17	41-31	13	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
60.	Oleszno	18	41-31	14	osada śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
61.	Oleszno	19	41-31	15	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
62.	Oleszno	20	41-31	16	śląd osadniczy śląd osadniczy osada? śląd osadniczy	k. przeworska k. pomorska	Wczesna epoka brązu okres rzymski WL okres nowożytny/ XVI-XVII w.
63.	Oleszno	21	41-31	17	osada śląd osadniczy	k. łużycka	halsztat okres nowożytny/ XVI-XVII w.
64.	Oleszno	22	41-31	18	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
65.	Oleszno	23	41-31	19	śląd osadniczy osada śląd osadniczy śląd osadniczy	pradzieje k. przeworska	okres rzymski późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.

66.	Oleszno	24	41-31	20	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska pradzieje	neolit okres rzymski późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
67.	Oleszno	25	41-31	21	śląd osadniczy		późne średniowiecze
68.	Oleszno	26	41-31	22	osada śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska KAK	okres rzymski wczesne średniowiecze/ fazy D-E wczesne średniowiecze/ XIII w. okres nowożytny/ XVI-XVII w. neolit
69.	Czerlin		41-31	23	śląd osadniczy		neolit
70.	Czerlin		41-31	24	cmentarzysko		wczesne średniowiecze/ faza D
71.	Czerlin	1	41-31	25	śląd osadniczy	pradzieje pradzieje	Neolit?

					śląd osadniczy		
72.	Czerlin	2	41-31	26	śląd osadniczy		okres nowożytny
73.	Morakowo		41-31	27	cmentarzysko	k. pomorska	Okres lateński (wczesny)
74.	Morakowo		41-31	28	cmentarzysko	k. przeworska	Okres lateński (późny)
75.	Morakowo		41-31	29	cmentarzysko	?	epoka brązu, żelaza
76.	Morakowo		41-31	30	grodzisko	?	wczesne średniowiecze
77.	Morakowo	1	41-31	31	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny. XVI-XVII w.
78.	Morakowo	2	41-31	32	śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	k. pomorska k. łużycka	neolit wczesna epoka brązu Halsztacki halstszacki okres nowożytny/ XVI-XVII w.
79.	Morakowo	3	41-31	33	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
80.	Morakowo	4	41-31	34	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI- XVII w.
81.	Morakowo	5	41-31	35	śląd osadniczy osada śląd osadniczy osada	KCWR k. przeworska	neolit okres rzymski wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI-XVII w.

82.	Morakowo	6	41-31	36	osada śląd osadniczy	k. przeworska	pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
83.	Morakowo	7	41-31	37	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
84.	Morakowo	8	41-31	38	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
85.	Morakowo	9	41-31	39	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
86.	Morakowo	10	41-31	40	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
87.	Chawłodno	17	41-31	41	cmentarzysk o.	k. pomorska	
88.	Chawłodno	18	41-31	42	Grób megalityczny	?	?
89.	Chawłodno	8	41-31	43	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
90.	Chawłodno	9	41-31	43	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
91.	Chawłodno	6	41-31	45	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
92.	Chawłodno	5	41-31	46	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
93.	Chawłodno	7	41-31	47	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
94.	Chawłodno	4	41-31	48	-	-	-
95.	Chawłodno	3	41-31	49	-	-	-
96.	Chawłodno	10	41-31	50	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
97.	Chawłodno	11	41-31	51	osada		wczesne średniowiecze/ fazy D-E1
98.	Laskownica Mała	2	41-31	52	grodzisko		wczesne średniowiecze/ fazy B-E

99.	Laskownica Mała	3	41-31	53	osada osada	 k. łużycka	wczesne średniowiecze epoka brązu
100.	Laskownica Mała	1	41-31	54	osada		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy
101.	Tomczyce	1	41-31	55	punkt osadniczy punkt osadniczy	 k. pomorska	Mezolit/ neolit?
102.	Tomczyce	2	41-31	56	osada		wczesne średniowiecze
103.	Tomczyce	3	41-31	57	osada	k. przeworska	okres rzymski
104.	Tomczyce	4	41-31	58	-	-	-
105.	Tomczyce	5	41-31	59	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	późne średniowiecze/ XIV-XV w.
106.	Tomczyce	6	41-31	60	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
107.	Tomczyce	7	41-31	61	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
108.	Tomczyce	8	41-31	62	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.

109.	Tomczyce	9	41-31	63	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
110.	Tomczyce	10	41-31	64	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
111.	Tomczyce	11	41-31	65	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. pomorska k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
112.	Tomczyce	12	41-31	66	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ XIII w.
113.	Tomczyce	13	41-31	67	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ okres nowożytny
114.	Tomczyce	14	41-31	68	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
115.	Tomczyce	15	41-31	69	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
116.	Gołańcz	65	41-31	70	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.

117.	Gołańcz	64	41-31	71	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
118.	Gołańcz	63	41-31	72	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka/ pomorska	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
119.	Gołańcz	62	41-31	73	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KAK pradzieje	Neolit okres nowożytny/ XVI-XVIII w.
120.	Gołańcz	61	41-31	74	śląd osadniczy	pradzieje	
121.	Gołańcz	60	41-31	75	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KPL k. łużycka/ pomorska	Neolit okres nowożytny/ XVI-XVII w.
122.	Gołańcz	59	41-31	76	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
123.	Gołańcz	58	41-31	77	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
124.	Gołańcz	57	41-31	78	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
125.	Gołańcz	56	41-31	79	śląd osadniczy osada	k. przeworska	wczesna epoka brązu okres rzymski

					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
126.	Gołańcz	55	41-31	80	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ starsze fazy późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
127.	Gołańcz	54	41-31	81	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
128.	Gołańcz	53	41-31	82	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	wczesna epoka brązu o. lateński (późny)
129.	Gołańcz	52	41-31	83	śląd osadniczy śląd osadniczy	KPL	neolit okres nowożytny/ XVI-XVII w.
130.	Gołańcz	51	41-31	84	śląd osadniczy śląd osadniczy	KPL	neolit pradzieje
131.	Gołańcz	50	41-31	85	śląd osadniczy śląd osadniczy	K.. łużycka/ pomorska k. przeworska	Wczesna epoka brązu okres rzymski wczesne

					śląd osadniczy		średniowiecze/ młodsze fazy
					śląd osadniczy		
132.	Gołańcz	49	41-31	86	śląd osadniczy	KPL	neolit
					śląd osadniczy		późne
					śląd osadniczy		średniowiecze/ XIV-XV w.
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII
133.	Gołańcz	48	41-31	87	śląd osadniczy	KPL	neolit
					śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
134.	Gołańcz	47	41-31	88	śląd osadniczy		wczesna epoka brązu
135.	Gołańcz	46	41-31	89	cmentarzysk o	k. łużycka	epoka brązu
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
136..	Gołańcz	45	41-31	90	śląd osadniczy		pradzieje
137.	Gołańcz	44	41-31	91	śląd osadniczy		wczesne
							średniowiecze/ młodsze fazy
							późne
					śląd osadniczy		średniowiecze/ XIV-XV w.
					osada		okres nowożytny/ XVI-XVII w.

138.	Gołańcz	3	41-31	92	cmentarzysko osada osada śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze/ faza D wczesne średniowiecze/ fazy D-E wczesne średniowiecze
139.	Gołańcz	1	41-31	93	zamek		późne średniowiecze
140.	Gołańcz	2	41-31	94	Osada Osada osada		późne średniowiecze późne średniowiecze/ o. nowożytny okres nowożytny
141.	Gołańcz	43	41-31	95	śląd osadniczy śląd osadniczy osada osada		pradzieje wczesne średniowiecze/ młodsze fazy późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.

142.	Gołańcz	10	41-31	96	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza F
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
143.	Gołańcz	42	41-31	97	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
144.	Gołańcz	41	41-31	98	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
145.	Gołańcz	40	41-31	99	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
146.	Gołańcz	39	41-31	100	śląd osadniczy		wczesna epoka brązu
					śląd osadniczy		okres nowożytny/XVI- XVII w.
147.	Gołańcz	38	41-31	101	śląd osadniczy		pradzieje
					śląd osadniczy		późne średniowiecze/ nowożytność
148.	Gołańcz	17	41-31	102	śląd osadniczy		okres nowożytny
149.	Gołańcz	37	41-31	103	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze
					śląd osadniczy	?	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
					śląd osadniczy	k. przeworska	neolit
					śląd osadniczy		okres rzymski

					cmentarzysko		
150.	Gołańcz	11	41-31	104	śląd osadniczy śląd osadniczy		Późne średniowiecze/ XIV- XV wiek okres nowożytny/ XVI-XVII w.
151.	Gołańcz	16	41-31	105	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski późne średniowiecze/ okres nowożytny
152.	Gołańcz	15	41-31	106	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KAK KPL k. łużycka	epoka kamienia neolit neolit
153.	Gołańcz	14	41-31	107	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
154.	Gołańcz	12	41-31	108	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	Pradzieje - Neolit? okres nowożytny/ XVI-XVII w.
155.	Gołańcz	13	41-31	109	śląd osadniczy śląd osadniczy		epoka kamienia pradzieje

156.	Gołańcz	18	41-31	110	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
157.	Gołańcz	9	41-31	111	śląd osadniczy osada śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka/ pomorska	wczesne średniowiecze/ faza E wczesne średniowiecze/ XIII w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
158.	Gołańcz	7	41-31	112	śląd osadniczy osada śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KPL k. przeworska	neolit okres rzymski pradzieje późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
159.	Gołańcz	19	41-31	113	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XV w.
160.	Gołańcz	20	41-31	114	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
161.	Gołańcz	21	41-31	115	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.

162.	Gołańcz	8	41-31	116	śląd osadniczy		pradzieje
163.	Gołańcz	6	41-31	117	śląd osadniczy śląd osadniczy osada	KPL	neolit wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
164.	Gołańcz	5	41-31	118	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski późne średniowiecze/ XIV-XV w. późne średniowiecze/ o. nowożytny okres nowożytny/ XVI-XVII w.
165.	Gołańcz	4	41-31	119	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
166.	Gołańcz	22	41-31	120	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
167.	Gołańcz	23	41-31	121	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.

168.	Gołańcz	22	41-31	122	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
169.	Gołańcz	25	41-31	123	śląd osadniczy		późne średniowiecze
170.	Gołańcz	26	41-31	124	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze/ faza F późne średniowiecze/ XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
171.	Gołańcz	27	41-31	125	Osada osada		wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
172.	Gołańcz	28	41-31	126	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI-XVII w.
173.	Gołańcz	29	41-31	127	Osada śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
174.	Gołańcz	30	41-31	128	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza F

					śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w.
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
175.	Gołańcz	31	41-31	129	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
176.	Gołańcz	32	41-31	130	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
177.	Gołańcz	33	41-31	131	śląd osadniczy osada		epoka kamienia okres nowożytny/ XVI-XVII w.
178.	Gołańcz	34	41-31	132	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
179.	Gołańcz	35	41-31	133	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
180.	Gołańcz	36	41-31	134	śląd osadniczy śląd osadniczy		neolit okres nowożytny/ XVI-XVII w.
181.	Gołańcz / d. Smolary/		41-31	135	grób	k. pomorska	
182.	Gołańcz / d. Smolary/		41-31	136	luźne?		neolit

183.	Gołańcz		41-31	137	łódź	lužne?	?
184.	Panigródz		41-32	1	osada śląd osadniczy osada	KCWR k. łużycka	neolit epoka brązu wczesne średniowiecze/ faza E
185.	Panigródz	-	41-32	2	Cmentarzysko szkieletowe	-	-
186.	Panigródz		41-32	3	cmentarzysko	k. pomorska	halsztat
187.	Panigródz		41-32	4	Szkielet konia?	?	?
188.	Panigródz	2	41-32	5	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
189.	Panigródz	3	41-32	6	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
190.	Panigródz	4	41-32	7	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.

191.	Panigródz	5	41-32	8	śląd osadniczy osada śląd osadniczy		pradzieje późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
192.	Panigródz	6	41-32	9	śląd osadniczy osada	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w .
193.	Panigródz	7	41-32	10	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI-XVII w.
194.	Panigródz	8	41-32	11	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
195.	Panigródz	9	41-32	12	śląd osadniczy osada	k. lużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
196.	Panigródz	10	41-32	13	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
197.	Panigródz	11	41-32	14	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
198.	Panigródz	12	41-32	15	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
199.	Panigródz	13	41-32	16	osada?cment arz ysko?	k. przeworska	okres rzymski

200.	Panigródz	14	41-32	17	śląd osadniczy osada? śląd osadniczy	k. pomorska	późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
201.	Panigródz	15	41-32	18	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
202.	Panigródz	16	41-32	19	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza E późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
203.	Panigródz	17	41-32	20	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
204.	Panigródz	18	41-32	21	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
205.	Panigródz	19	41-32	22	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI-XVII w.

206.	Panigródz	20	41-32	23	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
207.	Panigródz	21	41-32	24	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KCWR k. pomorska	neolit neolit pradzieje
208.	Panigródz	22	41-32	25	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
209.	Panigródz	23	41-32	26	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
210.	Panigródz	24	41-32	27	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
211.	Panigródz	25	41-32	28	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
212.	Panigródz	26	41-32	29	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
213.	Panigródz	27	41-32	30	osada śląd osadniczy	KPL KPL	neolit neolit wczesne

					śląd osadniczy		średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI-XVII w.
					osada?		
214.	Panigródz	28	41-32	31	śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
					śląd osadniczy		
215.	Panigródz	29	41-32	32	śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
					śląd osadniczy		
216.	Panigródz	30	41-32	33	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
217.	Panigródz	31	41-32	34	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
218.	Panigródz	32	41-32	35	śląd osadniczy	k. przeworska	pradzieje okres rzymski wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI-XVII w
					śląd osadniczy		
					śląd osadniczy		
					śląd osadniczy		
219.	Panigródz	33	41-32	36	śląd osadniczy	KAK	neolit
					osada? cement arzysko?	k. przeworska	okres rzymski wczesne
					śląd osadniczy		średniowiecze/ faza F późne

					śląd osadniczy		średniowiecze/ XIV-XVw.
220.	Panigródz	34	41-32	37	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KAK k. łużycka k. przeworska	neolit okres rzymski pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
221.	Panigródz	35	41-32	38	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	wczesna epoka brązu późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
222.	Panigródz	36	41-32	39	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
223.	Panigródz	37	41-32	40	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza F późne średniowiecze/ XIV-XV w.

224.	Panigródz	38	41-32	41	śląd osadniczy śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
225.	Panigródz	39	41-32	42	osada?		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
226.	Panigródz	40	41-32	43	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI-XVII w.
227.	Panigródz	41	41-32	44	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
228.	Panigródz	42	41-32	45	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
229.	Panigródz	43	41-32	46	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
230.	Czerlin		41-32	47	cmentarzysko	k. łużycka	epoka brązu
231.	Czerlin		41-32	48	?		epoka kamienia

232.	Czerlin		41-32	49	Cmentarzysko szkieletowe		wczesne średniowiecze/faza D
233.	Czerlin	3	41-32	50	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka k. przeworska	okres rzymski
234.	Czerlin	4	41-32	51	śląd osadniczy	k. łużycka	
235.	Czerlin	5	41-32	52	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
236.	Czerlin	6	41-32	53	śląd osadniczy	k. łużycka	
237.	Czerlin	7	41-32	54	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
238.	Czerlin	8	41-32	55	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza C wczesne średniowiecze/ faza D okres nowożytny/ XVI-XVII w.
239.	Czerlin	9	41-32	56	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI-XVII w.

					śląd osadniczy		
240.	Czerlin	10	41-32	57	śląd osadniczy		okres nowożytny/XVI-XVII w.
241.	Czerlin	11	41-32	58	śląd osadniczy		okres nowożytny/XVI-XVII w.
242.	Czerlin	12	41-32	59	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
243.	Czerlin	13	41-32	60	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/XVI-XVII w.
244.	Czerlin	14	41-32	61	śląd osadniczy		okres nowożytny/XVI-XVII w.
245.	Czerlin	15	41-32	62	śląd osadniczy		okres nowożytny/XVI-XVII w.
246.	Czerlin	16	41-32	63	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	wczesna epoka brązu okres nowożytny/XVI-XVII w.
247.	Czerlin	17	41-32	64	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/XVI-XVII w.

248.	Czerlin	18	41-32	65	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka/ pomorska	wczesna epoka brązu
249.	Czerlin	19	41-32	66	śląd osadniczy śląd osadniczy		epoka kamienia okres nowożytny/ XVI-XVII w.
250.	Czerlin	20	41-32	67	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy okres nowożytny/ XVI-XVII w.
251.	Czerlin	21	41-32	68	śląd osadniczy		pradzieje
252.	Łęgniszewo	1	41-32	69	osada	k. łużycka	
253.	Łęgniszewo	2	41-32	70	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w.
254.	Łęgniszewo	3	41-32	71	śląd osadniczy	KPL	neolit
255.	Łęgniszewo	4	41-32	72	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w.
256.	Łęgniszewo	5	41-32	73	śląd osadniczy		okres nowożytny

257.	Łęgniszewo	6	41-32	74	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
258.	Łęgniszewo	7	41-32	75	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
259.	Łęgniszewo	8	41-32	76	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
260.	Łęgniszewo	9	41-32	77	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
261.	Łęgniszewo	10	41-32	78	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
262.	Łęgniszewo	11	41-32	79	osada osada śląd osadniczy śląd osadniczy	KPL k. łużycka	neolit wczesna epoka brązu okres nowożytny/ XVI-XVII w.
263.	Łęgniszewo	12	41-32	80	śląd osadniczy	KPL	neolit
264.	Łęgniszewo	13	41-32	81	śląd osadniczy		pradzieje
265.	Łęgniszewo	14	41-32	82	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.

266.	Łęgniszewo	15	41-32	83	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
267.	Panigródz	44	41-32	84	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy osada?KAR CZ M	k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI-XVII w okres nowożytny/ XVI-XVII w.
268.	Panigródz	45	41-32	85	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
269.	Panigródz	46	41-32	86	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
270.	Panigródz	47	41-32	87	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
271.	Panigródz	48	41-32	88	Osada śląd osadniczy	k. łużycka	późne średniowiecze/ XIV-XV w.
272.	Panigródz	49	41-32	89	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
273.	Panigródz	50	41-32	90	śląd osadniczy	k. łużycka k. przeworska	pradzieje

					śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy		okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
274.	Panigródz	51	41-32	91	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze
275.	Panigródz	52	41-32	92	śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski
276.	Panigródz	53	41-32	93	śląd osadniczy śląd osadniczy osada?cement arz ysko?	k. łużycka k. przeworska	pradzieje okres rzymski
277.	Panigródz	54	41-32	94	osada?cement arz ysko? śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski wczesne średniowiecze
278.	Panigródz	55	41-32	95	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
279.	Panigródz	56	41-32	96	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
280.	Panigródz	57	41-32	97	śląd osadniczy osada	KPL k. łużycka	neolit
281.	Panigródz	58	41-32	98	śląd osadniczy	KPL	neolit

					śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	wczesna epoka brązu okres rzymski okres nowożytny/ XVI-XVII w.
282.	Panigródz	59	41-32	99	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
283.	Panigródz	60	41-32	100	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy		schyłek neolitu pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
284.	Panigródz	61	41-32	101	osada śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI-XVII w.
285.	Panigródz	62	41-32	102	osada	k. przeworska	okres rzymski
286.	Panigródz	63	41-32	103	śląd osadniczy		pradzieje
287.	Panigródz	64	41-32	104	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w
288.	Panigródz	65	41-32	105	śląd osadniczy osada śląd osadniczy	KPL k. łużycka	neolit epoka brązu / halsztat późne średniowiecze/ XIV-XV w.

289.	Panigródz	66	41-32	106	osada? śląd osadniczy osada śląd osadniczy	KPL k. łużycka k. przeworska	neolit PÓŹ.OKR.LAT. późne średniowiecze/ XIV-XV w.
290.	Panigródz	67	41-32	107	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	okres rzymski okres nowożytny/XVI-XVII w.
291.	Panigródz	68	41-32	108	śląd osadniczy		pradzieje
292.	Panigródz	69	41-32	109	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
293.	Morakowo	33	41-32	140	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI-XVII w.
294.	Czeszewo	33	41-32	141	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII w.
295.	Czeszewo	34	41-32	142	śląd osadniczy	k. łużycka/ pomorska	
296.	Lęgniszewo	16	41-32	144	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI-XVII
297.	Laskownica Mała		42-30	36	śląd osadniczy śląd osadniczy	łużycka? przeworska?	wczesne

							średniowiecze/ faza F
298.	Laskownica Mała		42-30	37	osada-cmentarzysko? śląd osadniczy	k. przeworska	OWR wczesne średniowiecze/ faza E
299.	Laskownica Mała	19	42-30	38	śląd osadniczy	k. przeworska	OWR
300.	Laskownica Wielka		42-31	1	cmentarzysko	k. pomorska	halsztat
301.	Laskownica Wielka		42-31	2	cmentarzysko	k. pomorska	halsztat
302.	Laskownica Wielka		42-31	3	osada?	k. przeworska	OWR
303.	Laskownica Wielka		42-31	4	osada?	k. przeworska	OWR
304..	Laskownica Wielka		42-31	5	luźne		?
305.	Laskownica Wielka		42-31	6	osada? łódź		wczesne średniowiecze wczesne średniowiecze/ późne średniowiecze

306.	Laskownica Wielka	4	42-31	7	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
307.	Laskownica Wielka	5	42-31	8	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
308.	Laskownica Wielka	6	42-31	9	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze
309.	Laskownica Wielka	7	42-31	10	punkt osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
310.	Laskownica Wielka	8	42-31	11	osada punkt osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
312.	Laskownica Wielka	9	42-31	12	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek

313.	Laskownica Wielka	10	42-31	13	śląd osadniczy	k. przeworska	OWR
314.	Laskownica Wielka	11	42-31	14	osada		wczesne średniowiecze
315.	Laskownica Wielka	12	42-31	15	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
316.	Laskownica Wielka	13	42-31	16	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka?	paleolit wczesna epoka brązu, epoka brązu III wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
317.	Laskownica Wielka	14	42-31	17	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy		epoka kamienia wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
318.	Laskownica Wielka	15	42-31	18	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR wczesne średniowiecze

319.	Laskownica Wielka	16	42-31	19	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
320.	Laskownica Wielka	17	42-31	20	punkt osadniczy	?	?
321.	Laskownica Wielka	17	42-31	20			
322.	Laskownica Wielka	17	42-31	20	punkt osadniczy		?
323.	Laskownica Wielka	18	42-31	21			
324.	Laskownica Wielka	19	42-31	22	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
325.	Laskownica Wielka	20	42-31	23	śląd osadniczy śląd osadniczy		neolit okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
326.	Laskownica Wielka	21	42-31	24	śląd osadniczy		pradzieje
327.	Laskownica Wielka	22	42-31	25	śląd osadniczy osada	k. przeworska	wczesne średniowiecze/ faza E2

328.	Laskownica Wielka	23	42-31	26	punkt osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
329.	Laskownica Wielka	24	42-31	27	punkt osadniczy	k. przeworska	OWR
330.	Laskownica Wielka	25	42-31	28	śląd osadniczy punkt osadniczy	k. przeworska	pradzieje OWR
331.	Laskownica Wielka	26	42-31	29	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	epoka kamienia OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
332.	Laskownica Wielka	27	42-31	30	śląd osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	KPL k. łużycka k. przeworska	neolit OWR
333.	Laskownica Wielka	28	42-31	31	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy Punkt osadniczy	k. przeworska	wczesna epoka brązu OWR wczesne średniowiecze/ faza E okres nowożytny/ XVI - XVII wiek

324.	Laskownica Wielka	29	42-31	32	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	KAK	epoka kamienia neolit okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
335.	Laskownica Wielka	30	42-31	33	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza D
336.	Laskownica Wielka	31	42-31	34	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	epoka kamienia OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
337.	Laskownica Wielka	32	42-31	35			
338.	Laskownica Wielka	33	42-31	36	śląd osadniczy śląd osadniczy		epoka kamienia późne średniowiecze/ XIV-XV w.
339.	Laskownica Wielka	34	42-31	37	Punkt osadniczy		okres nowożytny/ XVI .- XVII wiek
340.	Laskownica Wielka	35	42-31	38	śląd osadniczy punkt osadniczy	k. łużycka	. o.kres nowożytny/ XVI - XVII wiek

341.	Laskownica Wielka	36	42-31	39	punkt osadniczy Ślad osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
342.	Laskownica Wielka	37	42-31	40	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka k. przeworska	wczesna epoka brązu OWR wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
343.	Laskownica Wielka	38	42-31	41	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza D-E okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
344.	Laskownica Wielka	39	42-31	42	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
345.	Laskownica Wielka	40	42-31	43	śląd osadniczy Punkt osadniczy		pradzieje okres nowożytny/ XVI

							- XVII wiek
346.	Laskownica Wielka	41	42-31	44	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
347.	Laskownica Wielka	42	42-31	45	śląd osadniczy Śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
348.	Laskownica Wielka	43	42-31	46	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
349.	Laskownica Wielka	44	42-31	47	?	?	?
350.	Laskownica Wielka	45	42-31	48	?	?	?
351.	Laskownica Wielka	46	42-31	49	Punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łużycka	wczesne średniowiecze/ faza D wczesne średniowiecze/ faza F okres nowożytny/ XVI

							- XVII wiek
352.	Laskownica Wielka	47	42-31	50	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy
353.	Laskownica Wielka	48	42-31	51	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza F
354.	Laskownica Wielka	49	42-31	52	śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ młodsze fazy
355.	Laskownica Wielka	50	42-31	53	śląd osadniczy osada osada śląd osadniczy	k. łużycka	wczesne średniowiecze/ faza E-F wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
356.	Chawłodno	12	42-31	71	?		?
357.	Chawłodno	13	42-31	72	śląd osadniczy osada	k. łużycka	epoka brązu wczesne średniowiecze/ faza E wczesne

					śląd osadniczy		średniowiecze/ faza F
					śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
358.	Chawłodno	14	42-31	73	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łużycka k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
359.	Chawłodno	15	42-31	74	śląd osadniczy Śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka k. przeworska	OWR wczesne średniowiecze/ młodsze fazy późne średniowiecze
360.	Chawłodno	16	42-31	75	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR późne średniowiecze/ XIV-XV w.
361.	Morakowo		42-31	106	punkt osadniczy	KAK	neolit
362.	Morakowo		42-31	107	łuźne		neolit

363.	Morakowo	11	42-31	108	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
364.	Morakowo	12	42-31	109	śląd osadniczy Śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
365.	Morakowo	13	42-31	110	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	wczesna epoka brązu OWR późne średniowiecze/ XIV-XV w. okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
366.	Morakowo	14	42-31	111	Punkt osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
367.	Morakowo	15	42-31	112	śląd osadniczy śląd osadniczy		pradzieje wczesne średniowiecze/ faza E3
368.	Morakowo	16	42-31	113	śląd osadniczy	?	?

369.	Morakowo	17	42-31	114	śląd osadniczy śląd osadniczy		neolit wczesna epoka brązu
370.	Morakowo	18	42-31	115	śląd osadniczy śląd osadniczy	k. przeworska	OWR okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
371.	Morakowo	19	42-31	116	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
372.	Morakowo	20	42-31	117	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
373.	Morakowo	21	42-31	118	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza E okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
374.	Morakowo	22	42-31	119	śląd osadniczy osada śląd osadniczy	k. łużycka	wczesne średniowiecze/ faza E3 okres nowożytny/ XVI - XVII wiek

375.	Morakowo	23	42-31	120	punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy Śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	wczesne średniowiecze/ faza F późne średniowiecze - okres nowożytny wczesne średniowiecze okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
376.	Morakowo	25	42-31	122	Punkt osadniczy	k. łużycka	
377.	Morakowo	26	42-31	123	punkt osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
378.	Morakowo	27	42-31	124	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w.
379.	Morakowo	28	42-31	125	śląd osadniczy śląd osadniczy	KAK	neolit wczesne średniowiecze/ faza D
380.	Morakowo	29	42-31	126	śląd osadniczy	k. przeworska	OWR

381.	Morakowo	30	42-31	127	śląd osadniczy		późne średniowiecze/ XIV-XV w.
382.	Morakowo	31	42-31	128	śląd osadniczy		okres nowożytny/ XVI - XVII wiek
383.	Morakowo	32	42-31	129	śląd osadniczy śląd osadniczy		wczesne średniowiecze/ faza D okres nowożytny/ XVI

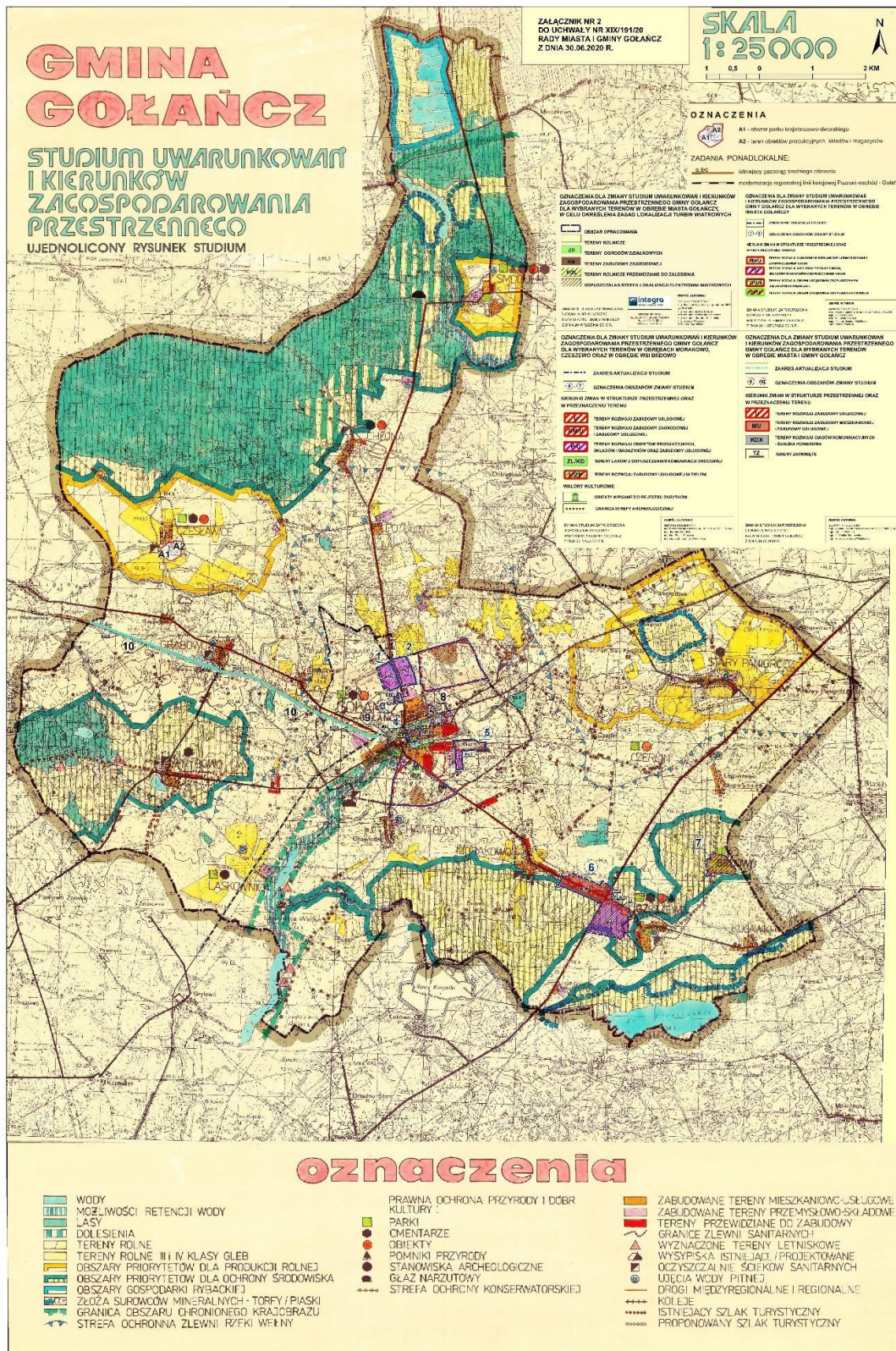
							- XVII wiek
384.	Czeszewo	11	42-32	1	śląd osadniczy	CERAM. WST.	neolit
385.	Czeszewo	19	42-32	2	punkt osadniczy	KPL	
386.	Czeszewo	3	42-32	3	punkt osadniczy	KPL	neolit
387.	Czeszewo	20	42-32	4	punkt osadniczy	KPL	
388.	Czeszewo	18	42-32	5	śląd osadniczy śląd osadniczy punkt osadniczy	 KPL	pradzieje wczesne średniowiecze
389.	Czeszewo	21	42-32	6	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	 KPL	pradzieje średniowiecze
390.	Czeszewo	22	42-32	7	śląd osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	? KPL	pradzieje średniowiecze
391.	Czeszewo	10	42-32	8	śląd osadniczy	?	neolit
392.	Czeszewo	32	42-32	9	punkt osadniczy	k. łużycka	
393.	Czeszewo	12	42-32	10	cmentarzysko śląd osadniczy	k. pomorska KPL?	halsztat neolit mezolit
394.	Czeszewo	23	42-32	11	śląd osadniczy punkt osadniczy	KPM?	halsztat D-LAT średniowiecze

395.	Czeszewo	9	42-32	12	śląd osadniczy	?	neolit
396.	Czeszewo	29	42-32	13	punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łużycka KPL	
397.	Czeszewo	8	42-32	14	śląd osadniczy	?	pradzieje
398.	Czeszewo	28	42-32	15	punkt osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka KPL	halsztat średniowiecze
399.	Czeszewo	27	42-32	16	punkt osadniczy	KPL	
400.	Czeszewo	15	42-32	17	punkt osadniczy	k. łużycka	halsztat
401.	Czeszewo	5	42-32	18	skarb cmentarzysko osada osada	k.pomorska/GR.KL. KPL	mezolit WCZ/ŚR.OL XVI-XVII wiek
402.	Czeszewo	30	42-32	19	śląd osadniczy punkt osadniczy	k. pomorska	halsztat D-LAT średniowiecze
403.	Czeszewo	31	42-32	20	punkt osadniczy	k. łużycka	halsztat
404.	Czeszewo	1	42-32	21	punkt osadniczy osada	k. łużycka	halsztat wczesne średniowiecze
405.	Czeszewo	14	42-32	22	osada osada	k. łużycka	halsztat średniowiecze

406.	Czeszewo	25	42-32	23	punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łyżeczka KPL	halsztat
407.	Czeszewo	24	42-32	24	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy	k. łyżeczka KPL	halsztat średniowiecze
408.	Czeszewo	13	42-32	25	osada osada osada	k. łyżeczka	halsztat średniowiecze XVI-XVII wiek
409.	Czeszewo	26	42-32	26	osada	k. łyżeczka	halsztat
410.	Czeszewo	7	42-32	27	śląd osadniczy		późne średniowiecze
411.	Czeszewo	4	42-32	28	punkt osadniczy		pradzieje
412.	Czeszewo	2	42-32	29	punkt osadniczy osada		pradzieje/N/ wczesne średniowiecze
413.	Czeszewo	6	42-32	30	osada	k. łyżeczka	halsztat
414.	Czeszewo	17	42-32	31	punkt	KPL	

					osadniczy		
415.	Czeszewo	16	42-32	32	punkt osadniczy	KPL	XVI-XVII wiek
416.	Kujawki	11	42-32	33	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze
417.	Kujawki	7	42-32	34	punkt osadniczy śląd osadniczy	k. łużycka	? wczesne średniowiecze
418.	Kujawki	8	42-32	35	punkt osadniczy	k. łużycka	?
419.	Kujawki	3	42-32	36	cmentarzysko osada	k. łużycka k. przeworska	halsztat MOP
420.	Kujawki	4	42-32	37	śląd cmentarzyska	k. łużycka	
421.	Kujawki	9	42-32	38	punkt osadniczy	k. łużycka	?
422.	Kujawki	10	42-32	39	osada punkt osadniczy	k. łużycka	halsztat wczesne średniowiecze
423.	Kujawki	2	42-32	40	punkt osadniczy	KPL	XVI wiek
424.	Kujawki	5	42-32	41	punkt osadniczy	k. łużycka	halsztat
425.	Kujawki	6	42-32	42	osada	k. łużycka	halsztat
426.	Czeszewo		42-32	96	śląd osadniczy	KAK	neolit
427.	Czeszewo		42-32	97	śląd osadniczy	KPL	neolit
428.	Kujawki		42-32	98	śląd osadniczy		mezolit
462.	Kujawki		42-32	99	cmentarzysko	k. przeworska	MOP

Załącznik nr 2 – dokumentacja fotograficzna

Ryc. 1. Studium uwarunkowania i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Gołańcz, ujednolicony rysunek studium (2020).

Ryc. 2. Dwór w Brdowie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 3. Dwór w Czerlinie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 4. Brama wjazdowa do założenia dworsko-parkowego w Czerlinie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 5. Dwór w Czesławicach, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 6. Dwór Karola Libelta w Czeszewie, fot. J. Linetty (2023)

Ryc. 7. Dwór Karola Libelta w Czeszewie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 8. Zniszczone okiennice, mury i zadaszenie dworu Karola Libelta w Czeszewie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 9. Fragment ogrodzenia parku w Czeszewie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 10. Zajazd w Czeszewie wzniesiony w 1912 r., fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 11. Kościół pw. Św. Andrzeja w Czeszewie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 12. Kościół pw. św. Małgorzaty w Chojnie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 13. Kościół pobernardyński pw. NMP w Gołańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 14. Barokowa brama do zespołu pobernardyńskiego, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 15. Gotycki zamek kasztelański w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 16. Kościół pw. św. Wawrzyńca w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 17. Dom mieszkalny (Rynek nr 26) w Golańczy (dawny hotel), fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 18. Park miejski w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 19. Fragment zabytkowego ogrodzenia w Laskownicy Małej, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 20. Dwór w Olesznie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 21. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 22. Fragment bramy do parku w Rybowie, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 23. Lodownia w parku w Rybowie, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 24. Ruiny dawnego dworu w Rybowie, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 25. Cmentarz ewangelicki w Rybowie, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 26. Kościół pw. Św. Katarzyny i bł. Marii Karłowskiej w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 27. Plebania w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 28. Schron bojowy Wojska Polskiego z 1939 r. w Podjeziorzu, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 29. Schron bojowy Wojska Polskiego z 1939 r. w Gołańczy, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 30. Grób Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu parafialnym w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 31. Mogiła wojenna powstańców wielkopolskich na cmentarzu katolickim w Panigrodzu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 32. Grodzisko w Czesławicach, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 33. Grodzisko w Smogulcu-Zamczysko, fot. J. Linetty (2023).

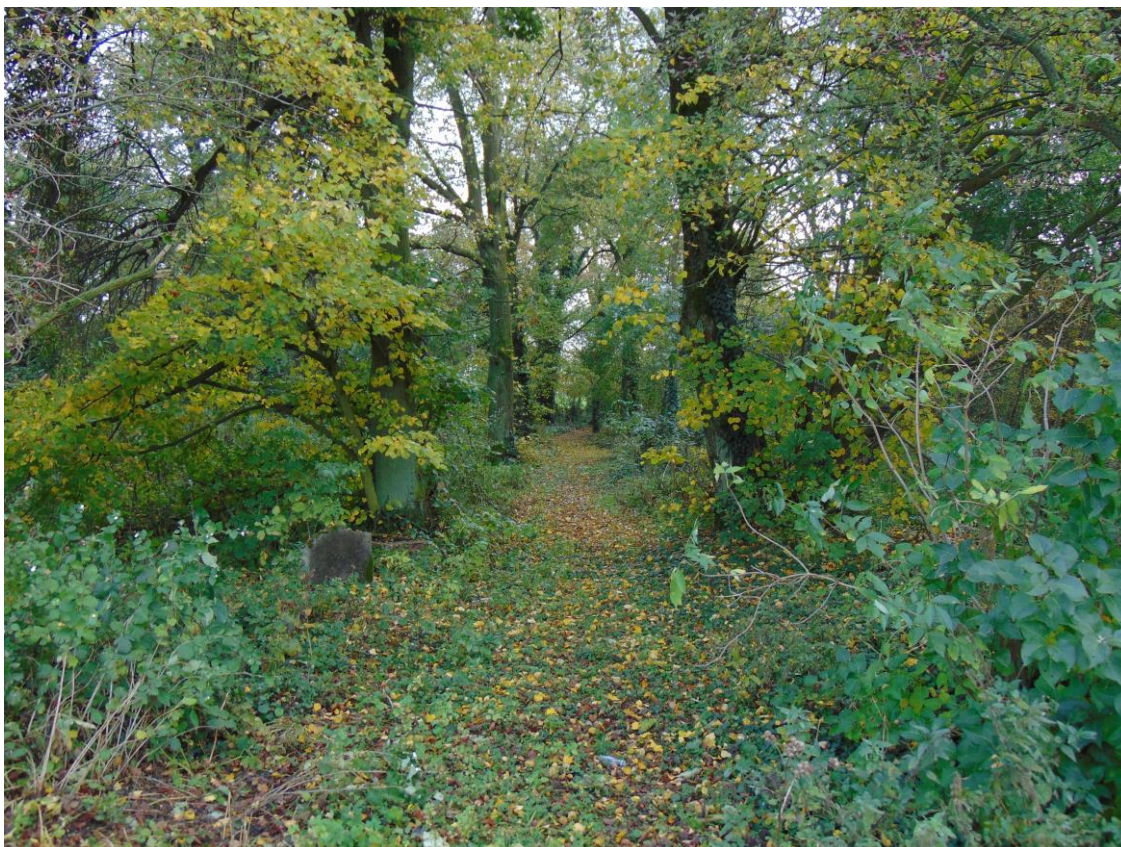
Ryc. 34. Grodzisko w Laskownicy Malej, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 35. Lapidarium na terenie dawnego cmentarza ewangelickiego w Gołańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 36. Kamień pamiątkowy na terenie dawnego cmentarza żydowskiego w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 37. Dawny cmentarz ewangelicki w Morakowie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 38. Zniszczony nagrobek na dawnym cmentarzu ewangelickim w Morakowie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 39. Zdewastowany grobowiec na cmentarzu ewangelickim w Olesznie, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 40. Zachowana aleja drzew na cmentarzu katolickim w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 41. Zachowane stare drzewa na cmentarzu katolickim w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 42. Przykład dawnego kowalstwa artystycznego na cmentarzu w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 43. Odnowiony dworzec kolejowy w Laskownicy Małej, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 44. Dobrze utrzymany dworzec kolejowy w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 45. Groźący zawaleniem budynek dawnej lokomotywowni w Golańczy, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 46. Dwór w Kujawkach, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 47. Zabudowania folwarczne w Czesławicach, fot. J. Linetty (2024).

Ryc. 48. Spichlerz folwarczny w Smogulcu, fot. J. Linetty (2023).

Ryc. 49. Dawna szkoła w Czesławicach, obecnie Przedszkole, fot. J. Linetty (2024).